

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ANGLISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Model utopické společnosti a vliv jejích totalitních mechanismů na život jedince v
dílech *Konec civilizace* Aldouse Huxleyho a *1984* George Orwella

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Jajtner, Ph.D. et Th.D.

Autor práce: Bc. Kateřina Osuchová

Studijní obor: Historie – Anglický jazyk a literatura

Ročník: 3.

2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 27. 7. 2023

.....
Kateřina Osuchová

Poděkování

Nejdříve bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Tomáši Jajtnerovi, Ph.D. et Th.D. Děkuji Vám za výjimečnou podporu a pomoc během psaní mé diplomové práce. Cením si Vaší neuvěřitelné trpělivosti a vstřícnosti. Vaše odborné znalosti a zkušenosti byly neocenitelné a pomohly mi lépe porozumět tématu. Bez Vaší pomoci bych nemohla tuto práci dokončit. Děkuji své mamince a babičce. Slovy nedokáži vyjádřit, jak moc si vážím Vaší podpory během mých studií. Bez Vašeho povzbuzení a podpory bych to nedokázala. Díky Vám jsem se cítila vždy silnější a byly jste velkou motivací v mém úsilí. Děkuji přátelům – Markétě, Anetce, Monče, Jakubovi a Ondrovi. Vaše přátelství a pomoc mi v těžkých chvílích poskytly oporu a ukázaly mi, že nikdy nejsem sama.

Anotace

Tato diplomová práce zkoumá obraz utopické společnosti a vliv totalitních režimů na život jedince v románech *1984* George Orwella a *Konec civilizace* Aldouse Huxleyho. Uvedená dystopická díla reflektují svět v první polovině dvacátého století a nabízejí čtenářům kritiku moderního společenského řádu. Práce nejprve představí oba autory i s jejich díly, dále se zaměří na stručný nástin historicko-sociálního kontextu a v neposlední řadě zanalyzuje prvky utopické společnosti a totalitních mechanismů, které poukáží na to, jak mohou být výše zmíněné faktory použity (resp. zneužity) k manipulaci, kontrole a potlačování lidské svobody a individuality a jaký vliv mají na formování společnosti ovládané a omezované utopickými ideologiemi.

Klíčová slova: *George Orwell, Aldous Huxley, 1984, Konec civilizace*, utopie, utopická společnost, utopická literatura

Annotation

This thesis examines the image of a utopian society and the impact of totalitarian regimes on individual life in the novels *1984* by George Orwell and *The Brave New World* by Aldous Huxley. These dystopian works reflect the world in the first half of the twentieth century and offer a critique of the modern social order. Firstly, the authors and their works are introduced, then the historical and social context is presented and last but not least, it analyses the elements of utopian society and totalitarian mechanisms are analyzed in selected books, showing how these factors can be used to manipulate, control, and suppress human freedom and individuality, and what impact they have on the formation of a society controlled and constrained by utopian ideologies.

Key words: *George Orwell, Aldous Huxley, 1984, The Brave New World*, utopia, utopian society, utopian literature

Obsah

Úvod	11
1. Nástin vývoje žánru utopie a dystopie	12
1.1. Utopie.....	12
1.2. Dystopie	14
2. George Orwell	16
2.1. Život Erica Arthura Blaira	16
2.1.1. <i>Mládí</i>	16
2.1.2. <i>Dvacátá léta</i>	17
2.1.3. <i>Třicátá léta</i>	17
2.1.4. <i>Čtyřicátá léta</i>	18
2.2. Díla George Orwella	19
2.2.1. <i>Chudoba</i>	19
2.2.2. <i>Imperialismus</i>	20
2.2.3. <i>Socialismus</i>	20
2.2.4. <i>Válka – španělská občanská válka a druhá světová válka</i>	21
2.2.5. <i>Vlastní zkušenosti</i>	21
3. Aldous Huxley	23
3.1. Život Aldouse Leonarda Huxleyho.....	23
3.1.1. <i>Mládí v Anglii</i>	23
3.1.2. <i>Život po škole</i>	24
3.1.3. <i>Americký sen či záhuba</i>	24
3.1.4. <i>Poslední léta</i>	25
3.2. Díla Aldouse Huxleyho.....	25
3.2.1. <i>Společnost</i>	26
3.2.2. <i>Dystopie a utopie</i>	26
3.2.3. <i>Eseje</i>	27

4. Společenskopolitické předpoklady vzniku románů <i>Konec civilizace a 1984</i>	29
4.1. Období 20. až 40. let 20. století ve Velké Británii	29
4.1.1. <i>Politicko-historické události</i>	29
4.1.2. <i>Hospodářská krize a nezaměstnanost</i>	30
4.1.3. <i>Druhá světová válka</i>	31
4.1.4. <i>Strach</i>	32
4.2. Totalitní režimy	32
4.2.1. <i>Nacismus</i>	33
4.2.2. <i>Fašismus</i>	33
4.2.3. <i>Komunismus</i>	34
4.3. Reflexe totality Orwella a Huxleyho	35
5. Obraz utopické společnosti a vliv jejích totalitních mechanismů na život jedince v díle <i>1984</i>	37
5.1. Obraz společnosti	37
5.1.1. <i>Vnitřní strana</i>	38
5.1.2. <i>Vnější strana</i>	40
5.1.3. <i>Proléti</i>	41
5.2. Totalitní ideologie vládnoucí Strany	42
5.2.1. <i>Strana a Angsoc</i>	42
5.2.2. <i>Vliv ministerstev na život v Océánii</i>	43
5.3. Prostředky ideologie	45
5.3.1. <i>Newspeak</i>	46
5.3.2. <i>Doublethink</i>	46
5.3.3. <i>Ideopolicie a kontrola</i>	47
5.3.4. <i>Propaganda a cenzura</i>	47
5.3.5. <i>Kult osobnosti</i>	48
5.3.6. <i>Teror, trest a podrobení</i>	49
5.3.7. <i>Spolky a volný čas</i>	52
5.3.8. <i>Hesla</i>	53
5.3.9. <i>Centrální plánování</i>	53
5.3.10. <i>Kompromitující materiál</i>	54
5.3.11. <i>Oslavy režimu</i>	55

5.3.12. <i>Veřejný nepřítel</i>	56
5.4. Klíčové prvky režimu v románu <i>1984</i>	57
5.4.1. <i>Utlačování</i>	57
5.4.2. <i>Bezcitnost</i>	58
5.4.3. <i>Konformita</i>	59
5.4.4. <i>Beznaděj</i>	60
6. Obraz utopické společnosti a vliv jejích totalitních mechanismů na život jedince v díle <i>Konec civilizace</i>	62
6.1. Obraz společnosti	62
6.2. Hlavní dystopické prvky společnosti	64
6.2.1. <i>Genetická manipulace</i>	64
6.2.2. <i>Konzumní společnost</i>	64
6.2.3. <i>Kontrola myšlení a omezení svobody</i>	64
6.2.4. <i>Dehumanizace</i>	66
6.2.5. <i>Rodičovství</i>	66
6.2.6. <i>Smrt</i>	68
6.3. Totalitní ideologie vládnoucího režimu	68
6.3.1. <i>Fordismus</i>	68
6.3.2. <i>Cíle ideologie</i>	69
6.3.3. <i>Státní organizace</i>	69
6.4. Prostředky ideologie	70
6.4.1. <i>Bokanizace</i>	70
6.4.2. <i>Predestinace</i>	70
6.4.3. <i>Hypnopedie</i>	71
6.4.4. <i>Konzumní společnost</i>	71
6.4.5. <i>Kult osobnosti</i>	71
6.4.6. <i>Odchod nepohodlných osob</i>	72
6.5. Klíčové prvky režimu v románu <i>Konec civilizace</i>	72
6.5.1. <i>Distribuce drog</i>	72
6.5.2. <i>Vzdělání a kultura</i>	73
6.5.3. <i>Zábava</i>	73
6.5.4. <i>Hesla</i>	74

6.5.5. Cenzura	74
7. Motivy, témata a symboly	76
7.1. Motivy v knize <i>1984</i>	76
7.1.1. <i>Doublethink</i>	76
7.1.2. <i>Zchátralé město</i>	76
7.1.3. <i>Zrůdnost moci</i>	77
7.1.4. <i>Historie</i>	77
7.1.5. <i>Zrada</i>	78
7.1.6. <i>Vzpomínky a minulost</i>	78
7.2. Motivy v knize <i>Konec civilizace</i>	79
7.2.1. <i>Kontrola společnosti</i>	79
7.2.2. <i>Odcizení</i>	79
7.2.3. <i>Spokojenost</i>	80
7.2.4. <i>Rodičovství</i>	80
7.2.5. <i>Identita</i>	81
7.3. Témata v knize <i>1984</i>	81
7.3.1. <i>Totalitní vláda a kontrola</i>	81
7.3.2. <i>Svoboda a individualita</i>	82
7.3.3. <i>Paměť</i>	82
7.3.4. <i>Sex a láska</i>	83
7.3.5. <i>Moc a manipulace</i>	84
7.3.6. <i>Propaganda</i>	84
7.3.7. <i>Technologie</i>	84
7.4. Témata v knize <i>Konec civilizace</i>	85
7.4.1. <i>Manipulace a technologie</i>	85
7.4.2. <i>Morálka</i>	86
7.4.3. <i>Rodinná výchova</i>	86
7.4.4. <i>Hédonismus</i>	87
7.4.5. <i>Moderní svět</i>	88
7.5. Symboly v knize <i>1984</i>	88
7.5.1. <i>Velký bratr</i>	88
7.5.2. <i>Televize</i>	89

7.5.3. <i>Místnost 101</i>	89
7.5.4. <i>Dvě minuty nenávisti</i>	89
7.5.5. <i>Těžitko</i>	90
7.6. <i>Symbyly v knize Konec civilizace</i>	90
7.6.1. <i>Soma</i>	90
7.6.2. <i>Malpais</i>	91
7.6.3. <i>Hypnopédie</i>	91
7.6.4. <i>Predestinace</i>	92
7.6.5. <i>Shakespeare a klasická literatura</i>	92
8. Protagonisté a vedlejší postavy	93
8.1. <i>Hlavní hrdina</i>	93
8.1.1. <i>1984 – Winston Smith</i>	93
8.1.2. <i>Konec civilizace</i>	96
8.1.2.1. <i>Bernard Marx</i>	96
8.1.2.2. <i>John (pan Divoch)</i>	98
8.2. <i>Hlavní ženská postava</i>	100
8.2.1. <i>Julia</i>	100
8.2.2. <i>Lenina Crownová</i>	101
8.3. <i>Vedlejší postavy</i>	103
8.3.1. <i>1984 – O'Brien</i>	103
8.3.2. <i>Konec civilizace – Mustafa Mond</i>	104
8.3.3. <i>Konec civilizace – Hemholtz Watson</i>	104
Závěr	106
Bibliografie	109

Úvod

V současné době patří utopické a dystopické romány k velmi populárním literárním žánrům. Zaměřují se totiž na vykreslení ideálního, nebo naopak nežádoucího společenského uspořádání. Dnešní moderní společnost je často spojována s neustálým pokrokem a úsilím o dokonalost. Tento trend však může mít i temné stránky, které vedou ke vzniku utopických vizí. Ty se pak snaží o dosažení nereálných cílů a vytvoření dokonalé společnosti, jež by byla prosta jakýchkoli nedostatků.

Má diplomová práce nejprve stručně nastíní, jakým tématům se utopická a dystopická literatura věnuje a jaké jsou její charakteristické rysy. Práce dále analyzuje dvě díla, a to *Konec civilizace Aldouse Huxleyho a 1984 George Orwella*, jež odhalí různé pohledy na utopickou společnost, a na to, jakým způsobem totalitní mechanismy ovlivňují život člověka v těchto světech.

Aldous Huxley a *George Orwell* jsou autoři, jejichž díla jsou dodnes stále aktuální a inspirující. Oba spisovatelé se vyznačují silným kritickým pohledem na společnost a snahou o odhalení jejích negativních aspektů. Jejich díla jsou důležitým zdrojem poznání pro studium utopických a dystopických vizí a jejich totalitních mechanismů.

Cílem této práce je nejen zkoumat vybrané prvky výše zmíněných románů, ale také porozumět širšímu kontextu vzniku těchto děl a společenskopolitickým faktorům, které na ně měly vliv, jakož i podat rozbor utopických společností obou děl a osvětlit dopad totalitních mechanismů na život jedince v takové společnosti. Práce také objasňuje, jaké jsou hlavní rysy a prvky utopických a dystopických románů, a to, jakým způsobem ovlivňují čtenářský zážitek.

Romány *Konec civilizace* a *1984* nenabízejí pouze fascinující pohled na hypotetické budoucí světy, ale rovněž poukazují na to, jaký vliv mohou mít totalitní mechanismy na život jedince a jaké důsledky může mít manipulace s informacemi a omezování svobody na lidskou psychiku.

1. Nástin vývoje žánru utopie a dystopie

Každé historické období se vyznačovalo a vyznačuje určitým uspořádáním lidské společnosti, s níž jsou lidé více či méně spokojeni, a proto poukazují na její nedostatky a chyby a hledají nápravu. Autoři utopií a dystopií cestu k možné změně nabízejí. Ať už se jedná o války, politický režim, nebo touhu objevit něco nového, člověk se vždy může zasnít a utéci se do svých představ o dokonalém světě (*utopie*), nebo naopak cítí potřebu varovat ostatní před zkázou (*dystopie*), či dokonce zánikem lidstva.

Utopie a dystopie byla, je a bude aktuální pro jakoukoli společnost, protože vždy odráží realitu, v níž daná společnost žije.

1.1. Utopie

Utopie je lákavá vize něčeho, co ale není reálné. Může jít opravdu o cokoli – myšlenku, místo, čas, naději. Existuje mnoho způsobů, jak utopii definovat. Patrik Ouředník popsal utopii takto: „*Utopie je virtuální prostor, nereálná realita, nepřítomná přítomnost, alterita bez identity. Utopie je vše, co se odehrává na jiném místě nebo v jiném čase, příslib, náznak, naděje, noční můra, zlý sen. Utopie je stav, který je nám vždy uzavřen, stav, k němuž nevyhnutelně směřujeme.*“¹ To vše se postupně stává hlavním prvkem v příbězích autorů, kteří popustí uzdu své fantazii a ukáží nám realitu z jiného úhlu pohledu.

Slovo „*utopie*“ pochází z řečtiny a lze jej přeložit jako „*ne-místo*“, tedy místo, které (zatím) neexistuje². Jako literární žánr je utopie charakterizována takto: „*Žánr fantastické literatury ličící alternativní model společenského uspořádání v pomyslné zemi.*“³ Za charakteristické rysy můžeme považovat následující: zápletky se odehrávají na odlehlejších, spíše uzavřeném místě (ostrov, město), v němž je obyvatelstvo řízeno k utopickému obrazu. Hlavní postavou bývá

¹ OUŘEDNÍK, Patrik. *Utopos to byl, kdo učinil mě ostrovem*. Praha: Torst, 2010. 240 s. 9.

² BLECHA, Ivan a kol. *Filosofický slovník*. Olomouc: Fin, 1995, s. 432.

³ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 666.

cizinec, cestovatel, ale i vynálezce a podnikatel⁴, který se do nového, lepšího světa nehodí. Toto nové společenství usiluje o mír a dokonalou společnost, kde jsou všichni spokojeni. Příběh se často odehrává v budoucnosti. Společnost je vybavena vědeckotechnickými vymoženostmi nad rámec doby a vše je ovládáno dokonalým systémem.

Slovo utopie bylo poprvé použito Thomasem Morem v šestnáctém století, a to v díle *Utopie* (1516). Přeložíme-li původní název díla, zjistíme, že se jedná o obraz státu nacházejícího se na ostrově. Prvky utopie ovšem vykazují i díla autorů antického Řecka, středověku a novověku. U řeckých autorů jde zejména o politické spisy hovořící o ústavě a dokonalé politice, či o demokracii. Ve středověku se píše politické a náboženské spisy; v novověku nalezneme utopie rozmanitější, přinášející kritiku společnosti, či pokusy o objevování neznámých míst.

V současné době utopií stále přibývá. Je to dáno nejen vývojem a pokrokem technologie a vědy, ale také tenkou hranicí mezi science fiction (česky vědeckofantastický příběh) a utopií. *Slovník literárních pojmů* definuje vědeckofantastický příběh jako:

„Vědeckofantastický příběh odehrávající se v alternativní nebo pozměněné realitě. Mnoho vědeckofantastických příběhů popisuje zážitky za hranicemi reálného světa. Jiné představují známý lidský svět, který se proměnil díky nové technologii, ekologickým změnám nebo návštěvě mimozemšťanů.“⁵

Utopie má odlišný koncept. Jedná se o: *“Žánr fantastické literatury ličící alternativní model společenského uspořádání v pomyslné zemi.“⁶* V science fiction jde přeci jen více o technický pokrok; utopie se spíše zaměřuje na společnost.⁷

⁴ Tamtéž.

⁵ V originále: „A science fiction story is a narrative set in an alternative or altered reality. Many SF stories describe experiences beyond the confines of normal human experience, such as space exploration or time travel; others imagine the familiar human world transformed by new technology, ecological change or alien visitation.“ CUDDON, John, Anthony. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Přel. vlastní překlad. Sussex: Wiley & Sons Ltd, 2013, s. 655.

⁶ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 666.

⁷ Tamtéž.

1.2.Dystopie

Podle Cuddona je úplně prvním dystopickým dílem kniha Josepha Halla *Mundus Alter et Idem (Another World and Yet the Same)* z roku 1605.⁸ Opravdový rozmach dystopie zažívá až konec devatenáctého století. Jde o literární žánr, jenž má být reakcí na utopii; dnes ho můžeme nalézt pod názvy dystopie nebo také antiutopie. Olga Pavlová, která se fenoménu *utopie/dystopie* věnuje, napsala článek o rozdělení dystopie na dva různé koncepty, a to *antiutopii* a *dystopii*. Podle Pavlové je antiutopie literární žánr, zatímco dystopie je kultura spojená s antiutopií.⁹

Slovo *dystopie* pochází z řeckého slova *dys-topia*, což je v překladu špatné místo.¹⁰ Právě to je charakteristické pro dystopické příběhy – odehrávají se v prostředích, která jsou často pod vládou totalitního režimu. Svět v nich často ničí věda a technika a lidé v nich nemají svobodnou vůli. Často bývají rozděleni do kast, nebo na dobré a špatné. Vyvolení patřící k vyšším třídám jsou výjimeční jedinci, naopak nejnižší vrstva hodící se pouze na tvrdou práci. Hlavní hrdinové jsou ti, kteří si uvědomují onu jinakost světa, a i proto žijí vlastně v noční můře.¹¹

Dystopická díla mají varovat před nevědomostí, slepou vírou a životem ve strachu. Do extrémů, ale pravdivě vykreslují totalitní režimy, jež vládnou světu. To vše je odrazem společnosti, která se obává válek, nemocí, jiných kultur, sledování a zastrasování, pokroku vědy a techniky.

První taková díla se objevují koncem devatenáctého století, kdy dochází k velkému vývoji v oblasti vědy a techniky. Převratné objevy a vynálezy zahrnují např. Darwinovu evoluční teorii, léčbu nejrůznějších nemocí (vzteklina, tuberkulóza), benzinové motory, kinematograf, tanky a bojové plyny. Svět pokročil mílovými kroky k modernímu využití vědy a techniky.

⁸ CUDDON, John, Anthony. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Sussex: Wiley & Sons Ltd, 2013, s. 596.

⁹ PAVLOVÁ, Olga. *Literární dystopie a pokusy o její vymezení ve světovém a českém kontextu* [online]. Academia [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/38279444>.

¹⁰ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 666.

¹¹ WALSH, Chad. *From Utopia to Nightmare*. New York: Harper&Row, 1962, s. 12-20.

Autoři jako Karel Čapek, George Orwell, Aldous Huxley, William Golding, Ray Bradbury, a především Herbert George Wells spatřovali v těchto moderních věcech nejen to dobré, ale chtěli nás rovněž varovat před možným nebezpečím. Ve svých dílech představili vzdálenou budoucnost, která nebyla tak růžová, jak se na první pohled zdálo. Zároveň lze tyto autory považovat za jakési „moderní proroky“, neboť většina fantastických představ, jež jsou jimi popsány (situace, vynálezy, přístroje), se skutečně vyplnily.

Od poloviny 20. století se nové vize dystopie rozvíjely ve filmu, v komiksech i v beletrii, často na téma moderního otroctví, klonování, umělé inteligence a postapokalyptického světa.¹²

¹² CUDDON, John, Anthony. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Sussex: Wiley & Sons Ltd, 2013, s. 768.

2. George Orwell

2.1. Život Erica Arthura Blaira

George Orwell není spisovatelovo vlastní jméno, nýbrž pseudonym, za nímž se ve skutečnosti ukrývá muž jménem *Eric Arthur Blair*. Bernard Crick udává několik důvodů, proč si Orwell raději zvolil pseudonym. Prvním z nich mohou být pochyby o vlastních kvalitách. Báł se, že by o vydanou knihu nebyl zájem a všichni by si ho pamatovali jako špatného autora. Druhým důvodem byl fakt, že nechtěl ztrapnit své rodiče v případě svého neúspěchu. Crick také zmiňuje autorovu nenávisť ke jménu Eric, které Orwellovi připomínalo školní dny.¹³

Přestože je jeho život velmi zajímavý a vydal by na mnoho stránek, soustředíme se pouze na důležité momenty, které formovaly jeho literární kariéru. Můžeme se zde absolutně ztotožnit s autorovou myšlenkou: „*Uvádím všechny tyto základní informace, protože si myslím, že nelze posoudit spisovatelovy pohmutky, aniž bychom znali něco z jeho raného vývoje. Jeho téma bude určeno dobou, v níž žije – alespoň to platí v bouřlivých, revolučních dobách, jako je ta naše.*“¹⁴

2.1.1. Mládí

Eric Arthur Blair se narodil 25. června 1903 v Motehary, což byla tehdy součást Britské koloniální říše¹⁵. Brzy po narození odjel se svou matkou a starší sestrou do Anglie, kde se usadili v Oxfordshiru.¹⁶ Jeho otec, který pracoval jako úředník v Britské Indii, zůstal v Motehary a s dětmi se vídal jen sporadicky. V Anglii tedy Orwell vyrůstal jen se svou matkou a dvěma sestrami. Sám Orwell vzpomíná v jedné své eseji: „*Byl jsem prostřední ze tří dětí, ale na obou stranách byla pětiletá mezera a otce jsem do svých osmi let téměř neviděl.*“¹⁷

¹³ CRICK, Bernard. *George Orwell, a life*. London: Secker&Warburg, 1980, s. 140–149.

¹⁴ V originále: „*I give all this background information because I do not think one can assess a writer's motives without knowing something of his early development. His subject-matter will be determined by the age he lives in – at least this is true in tumultuous, revolutionary ages like our own.*“ ORWELL, George. *Why I Write* [online]. Přek. vlastní překlad. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

¹⁵ Jednalo se o Britskou Indii.

¹⁶ CRICK, Bernard. *George Orwell, a life*. London: Secker&Warburg, 1980, s. 7.

¹⁷ V originále: „*I was the middle child of three, but there was a gap of five years on either side, and I barely saw my father before I was eight.*“ ORWELL, George. *Why I Write* [online]. Přek. vlastní překlad. The Orwell

Před tím, než nastoupil na Eton College, studoval na škole St. Cyprian's. Na tuto dobu ale Orwell nevzpomíná rád¹⁸ a také jeho spolužáci si všimli, že se odlišuje – vymýšlel si imaginární přátele a spíše se izoloval.¹⁹ Přestože si nikdy nebyl jistý svým dílem, už v jedenácti letech sepsal vlasteneckou báseň, kterou publikoval během první světové války. O básně se pokoušel i nadále, ale jak sám napsal, buď byly špatné, nebo je vůbec nedokončil. To samé se týkalo i povídek.²⁰ Přesto ale věděl, co chce psát: „*Chtěl jsem psát obrovské naturalistické romány s nešťastným koncem, plné detailních popisů a poutavých přirovnání.*“²¹

2.1.2. Dvacátá léta

Protože nedostal stipendium na univerzitu, odešel do koloniální Indie, aby zde nastoupil k Indické imperiální policii. Zde se seznámil s koloniálním systémem a vybudoval si nechuť k imperialismu. Všiml si rozdílů mezi rasou, bohatstvím a chudobou, ale také národností.²²

Do Anglie se vrátil roku 1927. Přijel sem kvůli práci novináře, ale byl poznamenán tím, co viděl a zažil v Indii. Uchyloval se k tuláctví, přátelil se se žebráky, spal na ulici. V roce 1928 odjel do Francie, kde ale vedl podobný život jako v Anglii.²³ Život bez domova podlomil jeho zdraví.

2.1.3. Třicátá léta

Do Anglie se vrátil až v roce 1932 a přijal práci učitele. Toto povolání vykonával až do roku 1934, kdy učitelství vyměnil za práci v knihkupectví. Zde měl čas na své příběhy.

Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

¹⁸ Orwell byl spíše samotář s výborným kritickým myšlením, ale takové chování nebylo přípustné na škole, která sloužila jako přípravná škola pro prestižní univerzity. Sám Orwell popisoval ve své eseji přísnou disciplínu a fyzické tresty, které na škole zažíval. ORWELL, George. *Such, Such Were the Joys* [online]. George Orwell. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.orwell.ru/library/essays/joys/english/e_joys.

¹⁹ ORWELL, George. *Why I Write* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

²⁰ Tamtéž.

²¹ V originále: „*I wanted to write enormous naturalistic novels with unhappy endings, full of detailed descriptions and arresting similes.*“ Přek. vlastní překlad. Tamtéž.

²² CRICK, Bernard. *George Orwell, a life*. London: Secker&Warburg, 1980, s. 19.

²³ Tamtéž, s. 104–137.

V červenci 1936 vypukla španělská občanská válka. Orwell v ní spatřoval hrozbu pro demokracii a odjel do Španělska jako válečný dobrovolník. V této válce byl dokonce zraněn.²⁴ Po zotavení se vrátil do Anglie, kde mu bylo doporučeno, aby zimu strávil v teplém podnebí.²⁵

Zimu roku 1937 tedy prožil se svou manželkou v Maroku, které tehdy spadalo pod správu Francie. Také zde se setkal s neblahými rysy imperialismu, odstrašujícími podmínkami kolonialismu a krutým zacházením s chudými. Podle Gordena Bowkera byl právě tento pobyt impulsem k Orwellovým politickým tématům.²⁶

Třicátá léta jsou specifická i v důsledku politické situace v Německu, Itálii a Rusku, čehož byl Orwell nuceným divákem. Je to období, kdy se k moci plně dostává komunismus, fašismus a nacismus. Tyto totalitní režimy se mu přičily a bojoval proti nim, jak to sám uvádí v eseji *Proč píši* (*Why I Write*, 1946).²⁷

2.1.4. Čtyřicátá léta

Vzhledem k podlomenému zdraví nebylo možné, aby se Orwell účastnil aktivní služby během druhé světové války. Chtěl ale pomoci, a tak vstoupil do domácí gardy – tedy do skupiny, která by byla do boje přizvána jen v opravdu krajním případě.

Protože nemohl aktivně bojovat, rozhodl se přijmout práci v novinách; psal články, kritiky divadelních her, knih i filmů a mezi léty 1940–1943 pracoval pro BBC, které vysílalo do koloniální Indie. Jelikož viděl, co se ve světě děje, věnoval se na sklonku života psaní svých dvou nejznámějších dystopií: *Farma zvířat* (*Animal Farm*, 1945) a *1984* (*Nineteen Eighty-Four*, 1949).

Zemřel 21. ledna 1950 v Londýně ve věku 46 let.

²⁴ ORWELL, George. *Homage to Catalonia*. Los Angeles: Indo-European Pub., 2011, s. 137.

²⁵ CRICK, Bernard. *George Orwell, a life*. London: Secker & Warburg, 1980, s. 249.

²⁶ BOWKER, Gordon. *George Orwell*. Praha: Lidové noviny, 2006, s. 247–273.

²⁷ ORWELL, George. *Why I Write* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

2.2. Díla George Orwella

Orwell je znám díky svým dystopickým románům, esejům a novinovým článkům. Během života napsal i několik básní a povídek, o nichž ale sám prohlásil, že se mu nelíbí.²⁸ Tato práce se nezabývá celým Orwellovým dílem, ale přináší základní přehled témat, kterým se během své tvorby autor věnoval. Ke každému tématu jsou vybrány významné knihy, jež jej reprezentují.

2.2.1. Chudoba

Poté co se vrátil z Indie, kde pracoval u policie, chtěl si vyzkoušet život obyčejného tuláka.²⁹ Chodil mezi lidmi bez domova, zajímal se o žebráky. Polemizoval s tím, jak se vůbec člověk žebrákem stane:

„Někteří z nich utrpěli pracovní úrazy, jiní místo učení se dobře placenému řemeslu věnovali roky života válce, která měla "ukončit války", a po návratu domů zjistili, že jejich vděčná země odměnila jejich služby tím, že jim nenabídla nic jiného než volbu mezi pomalou smrtí hladem a žebráním.“³⁰

Zamýšlel se nad tématy bezdomovectví a tuláctví, charity a nezaměstnanosti. Ospravedlňoval chudé a obviňoval slabou vládu a neschopné úřady, stejně tak kritizoval nesmyslnost války. Další románové dílo, ve kterém se zabýval chudobou, se nazývá *Na dně v Paříži a v Londýně* (*Down and Out in Paris and London*, 1933). Tato kniha je autobiografická – popisuje v ní své zážitky mezi chudými, uvádí scény z pařížské nemocnice, ale i to, jak se lékaři a sestry chovají k obyčejným lidem.³¹ Zobrazuje tak skutečný svět, v němž lidé žijí.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ CRICK, Bernard. *George Orwell, a life*. London: Secker&Warburg, 1980, s. 130–137.

³⁰ V originále: „Among these down and outs, some have suffered industrial injuries, others years of their lives to the war that was supposed 'to end wars' instead of learning a well-paid trade, and found, when they returned home, that their grateful country had rewarded their services by offering them nothing except the choice between a slow death through starvation and begging.“ ORWELL, George. *Beggars in London* [online]. Přek. vlastní překlad. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/beggars-in-london/>.

³¹ ORWELL, George. *Down and Out in Paris and London*. London: Secker&Warburg, 1986. s. 90–103.

2.2.2. Imperialismus

Když Orwell pracoval v Indii, jasně viděl, jaký má imperialismus na společnost vliv. V eseji *Střelení na slona (Shooting an Elephant, 1950)*³² popisuje:

*„Byl jsem městským policejním strážníkem a bezcílně a malicherně jsem cítil, že protievropské nálady jsou velmi trpké. Nikdo neměl odvalu vyvolat vzpouru... V té době jsem si už totiž udělal názor, že imperialismus je zlá věc, a čím dřív se na svou práci vykašlu a vypadnu z ní, tím lépe.“*³³

Vnímal také to, jak se chovají Britové a jak původní obyvatelé. Spatřoval mezi tím propastné rozdíly. Nad stejným tématem se zamýšlí i v eseji *Marrákeš (Marrakech, 1939)*.³⁴ Zdůrazňuje rozdíly mezi lepšími a horšími čtvrtěmi, mezi bohatými a chudými; dokonce se nebojí napsat, že: *„Všichni lidé, kteří pracují rukama, jsou částečně neviditelní, a čím důležitější je jejich práce, tím méně jsou vidět.“*³⁵ Jako by lidé zapomněli na tvrdou, poctivou ruční práci. V knize *Barmské dny (Burmese Days, 1934)*, v níž reflektuje své zkušenosti s prací u policie, ale i to, že si hlavní hrdina uvědomí vliv imperialismu a začne soucítit s kolonizovaným obyvatelstvem, čtenáře o svých názorech na tuto ideologii utvrzuje.

2.2.3. Socialismus

Dalším tématem Orwellových knih je společnost pokroku, která ale ztratila svůj původní smysl – už jí nejde o bezpečí a ochranu lidstva, nýbrž o materiální hodnoty. Ten, kdo má peníze, má i moc a vládne. Člověk nikdy není v takovém světě svobodný. Autor čtenáře varuje

³² ORWELL, George. *Shooting an Elephant* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/shooting-an-elephant/>.

³³ V originále: *„I was sub-divisional police officer of the town, and in an aimless, petty kind of way anti-European feeling was very bitter. No one had the guts to raise a riot...For at that time I had already made up my mind that imperialism was an evil thing and the sooner I chucked up my job and got out of it the better.“* Tamtéž. Přek. vlastní překlad.

³⁴ ORWELL, George. *Marrakesh* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/marrakech/>.

³⁵ V originále: *„All people who work with their hands are partly invisible, and the more important the work they do, the less visible they are.“* ORWELL, George. *Marrakesh* [online]. Přek. vlastní překlad. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/marrakech/>.

v knihách: *Farářova dcera (A Clergyman's Daughter, 1935)*, *Bože, chraň aspidistru (Keep the Aspidistra Flying, 1936)* a *Nadechnout se (Coming Up for Air, 1939)*. Poukazuje na prakticky neměnnou společnost – chudý i přes veškerou snahu a tvrdou práci zůstane chudým, peníze jsou cestou ke štěstí. Lidé se chovají falešně, lhostejně a vypočítavě. V knize *Cesta k Wigan Pier (The Road to Wigan Pier, 1937)* zobrazuje život anglických horníků a neutěšené sociální podmínky, v nichž se nacházejí.

2.2.4. *Válka – španělská občanská válka a druhá světová válka*

Zážitky z občanské války ve Španělsku Orwell uveřejnil v díle *Hold Katalánsku (Homage to Catalonia, 1938)* a ještě se ke svým vzpomínkám vrátil v esej *Ohlédnutí za španělskou válkou (Looking back on the Spanish War, 1943)*. Tato dvě díla jsou reportáže z občanské války – podávají obraz o tom, jak Orwell bojoval, jak byl zraněn, ale také jaké měl přátele, jak musel uprchnout i jak krutá jsou média, která si mohou prakticky cokoliv vymyslet, a lidé to přijmou jako fakt.

Ve *Válečném deníku (War-Time Diaries, 1939–1942)* autor líčí zážitky z druhé světové války, včetně bombardování Londýna, které ale v jeho podání nevyznívá tak katastrofálně. O válce vypráví tak, jak (podle něj) probíhala, jakou měl on sám výzbroj, s jakými kamarády se seznámil.

2.2.5. *Vlastní zkušenosti*

Vlastní zkušenosti Orwell promítl téměř do všech svých děl. Nejen, že si téměř celý život vedl deník, do něhož vše zaznamenával, ale napsal také velmi zajímavou esej *Proč píši (Why I Write, 1946)*,³⁶ v níž dal čtenáři nahlédnout do svého života i do své mysli. Upřesňuje zde vývoj svých myšlenek:

³⁶ ORWELL, George. *Why I Write* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

„Nejprve jsem strávil pět let v nevhodném povolání (u indické císařské policie v Barmě), pak jsem prošel chudobou a pocitem selhání. To posílilo mou přirozenou nenávisť k autoritám a poprvé jsem si plně uvědomil existenci dělnické třídy a práce v Barmě mi umožnila do jisté míry pochopit podstatu imperialismu: tyto zkušenosti však nestačily k tomu, abych se přesně politicky orientoval. Pak přišel Hitler, španělská občanská válka atd.“³⁷

Seznamuje nás také se svým názorem na totalitní režimy, protože se přiznává: *„Všechny mé vážné práce, které jsem od roku 1936 napsal, byly přímo či nepřímo namířeny proti totalitarismu a pro demokratický socialismus, jak ho chápu já.“*³⁸ O tom, jak smýšlí o totalitarismu, si může každý udělat obrázek po přečtení knih *Farma zvířat* (*Animal Farm*, 1945) a *Nineteen Eighty-Four* (1949).

³⁷ V originále: *„Then I underwent poverty and the sense of failure. This increased my natural hatred of authority and made me for the first time fully aware of the existence of the working classes, and the job in Burma had given me some understanding of the nature of imperialism: but these experiences were not enough to give me an accurate political orientation. Then came Hitler, the Spanish Civil War, etc.“* ORWELL, George. *Why I Write* [online]. Přek. vlastní překlad. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

³⁸ V originále: *„Every line of serious work that I have written since 1936 has been written, directly or indirectly, against totalitarianism and for democratic socialism, as I understand it.“* ORWELL, George. *Why I Write* [online]. Přek. vlastní překlad. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

3. Aldous Huxley

3.1. Život Aldouse Leonarda Huxleyho

Prozaik, básník, satirik i scénárista, to vše vystihuje rozmanitou škálu tvorby Aldouse Huxleyho. V této kapitole bude stručně nastíněn život tohoto spisovatele s přihlédnutím k významným momentům, které autora formovaly ke stylu jeho psaní.

3.1.1. *Mládí v Anglii*

Narodil se 28. července 1894 v Surrey v Anglii do významné rodové linie. Rodina Huxleyů byla až do 21. století plná literátů, vědců – lékařů, biologů, antropologů. Aldous tedy vyrůstal v poměrně podnětném prostředí.

První tragédie, s kterou se teprve jako čtrnáctiletý musel vyrovnat, byla smrt jeho matky. Tehdy si poprvé uvědomil, jaká je pomíjivost štěstí a že nic netrvá věčně.³⁹

Svá školní léta trávil nejdříve na významné Eton College⁴⁰. Snil o tom, že bude vědcem – lékařem, ale vzhledem k oční vadě se této kariéře musel vzdát.⁴¹ Nejdříve to vypadalo jako zánět oka, později na obě oči oslepl. Po dvou letech téměř úplné slepoty se mu zrak částečně vrátil.⁴² Místo kariéry lékaře se vrhl na kariéru spisovatele a vystudoval literaturu na Oxfordu.

Kvůli oční vadě se také nemohl aktivně účastnit první světové války. Zatímco jeho spolužáci odešli na frontu, on studoval a vydával první básně a krátké povídky. Sybille Bedfordová poukazuje na to, že během této doby: „Často jezdil do Garsingtonu a setkával se s lidmi.“⁴³ Mezi ně patřili například D. H. Lawrence (1885–1930), Desmond McCarthy (1877–1952) a T. S. Elliot (1888–1965). V Garsington Manor se scházeli spisovatelé, umělci a vzdělanci.

³⁹ BEDFORD, Sybille. *Aldous Huxley. A biography*. London: Chatto and Windus, 1973, s. 24–26.

⁴⁰ Stejně jako George Orwell.

⁴¹ BEDFORD, Sybille. *Aldous Huxley. A biography*. London: Chatto and Windus, 1973, s. 32.

⁴² Tamtéž, s. 32-34.

⁴³ V originále: „He went over to Garsington quite often and was meeting people.“ Přek. vlastní překlad. Tamtéž, s. 62.

Tato skupina vešla ve známost jako *Bloomsbury Group*. Zde mohli nerušeně vést intelektuální rozhovory.⁴⁴

3.1.2. *Život po škole*

Po škole se Huxley rozhodl, že podnikne cestu kolem světa. Odjel za svou budoucí manželkou do Belgie, navštívil Řím, ale vracel se také do Londýna. V roce 1917 přijal místo učitele na Etonu. Zde vyučoval dva roky. Poté kariéru učitele vyměnil za novinářinu a stal se součástí časopisu *Athenaeum*.

Rok 1923 byl pro Huxleyho zlomový. Získal tříletý kontrakt s vydavatelstvím *Chatto and Windus*. Dostával pět set liber ročně.⁴⁵ S tímto vydavatelstvím je spjat celý život.

V roce 1925 se svou manželkou odcestoval směrem na východ, kde navštívil mimo jiné Indii a Japonsko. Vydali se i do Afriky a také se poprvé podívali na americký kontinent. Přesto jim Evropa učarovala nejvíce, a proto se usadili v Itálii, kde žili až do roku 1937.

3.1.3. *Americký sen či záhuba*

V Itálii prožila rodina několik let. Čas od času se vraceli do Londýna a do Belgie, přesto byla Itálie jejich domovem. Huxley hodně cestoval – navštívil New York, Iowu, Colorado⁴⁶ jako turista i přednášející. Vždy se ale navracel do Itálie.

Vše se změnilo v roce 1937, kdy se Huxley s rodinou přestěhoval do Spojených států amerických natrvalo. Amerika byla od dvacátých let symbolem všeho dobrého a každý si zde mohl splnit svůj „americký sen“. Huxley vnímal to, že věda a technika jsou ve Spojených státech na mnohem vyšší úrovni než v Evropě. Ve svých dystopiích se snažil poukázat na fakt, že lidstvo bude jednou pokrokem zotročeno. Ve své eseji *Do What You Will* zmínil skutečnost,

⁴⁴ BEDFORD, Sybille. *Aldous Huxley. A biography*. London: Chatto and Windus, 1973, s. 69.

⁴⁵ Tamtéž, s. 386.

⁴⁶ Tamtéž, s. 390–392.

že: „*Pokrok vědy a průmyslu nesmírně zvýšil podíl hlouposti a hnusu v lidském životě.*“⁴⁷

A hlavně to, že si to sami lidé ještě ani neuvědomují.

Rodina se usídlila v Kalifornii, kde se Huxley mohl věnovat práci scénáristy. Ze slibného spisovatele se stal poměrně úspěšný scénárista hollywoodských filmů.⁴⁸ Zde se také seznámil se zajímavými lidmi, kteří mu poskytli jiný pohled na život. Spřátelil se s Geraldem Heardem (1889–1971) a dalšími; pomohli mu proniknout do světa meditace, mysticismu a psychedelických drog.

3.1.4. *Poslední léta*

Kvůli špatnému zraku se Huxley neúčastnil ani bojů druhé světové války. Zkoušel ale na sobě účinky drog a také se věnoval různým teoriím filozofie. V roce 1956 mu byla diagnostikována rakovina jazyku⁴⁹.

Svůj poslední den prožil v posteli, poprosil manželku, aby mu píchla injekcí LSD. Chtěl naposledy zažít něco nadpozemského.⁵⁰ Vše pečlivě zaznamenala Aldousova manželka Laura, která napsala biografii Aldouse Leonarda Huxleyho – *This Timeless Moment: a personal view of Aldous Huxley* (1968).

Aldous Huxley zemřel 22. listopadu 1963.

3.2. Díla Aldouse Huxleyho

Na začátku své kariéry psal Huxley básně. Inspirací pro něj byl John Keats a Percy Bysshe Shelley. Jeho nejčastějšími tématy jsou řecká mytologie, příroda a jeho vlastní pocity. Svůj

⁴⁷ V originále: „*Incidentally the progress of science and industry has enormously increased the element of foolery and sordidness in human life.*“ HUXLEY, Aldous. *Do What YOu Will. Twelve Essays.* Přek. vlastní překlad. London: Chatto & Windus, 1970, p. 229.

⁴⁸ Soudě na základě úspěšnosti filmů, na kterých se podílel.

⁴⁹ THODY, Philip. *Huxley: a Biographical Introduction.* New York: Scribner, 1973, s 118.

⁵⁰ Tamtéž, s. 129.

první román napsal až v roce 1921. Tato kapitola se nesnaží o výčet všech autorových děl, spíše kategorizuje ty významné pro potřeby práce.

3.2.1. *Společnost*

Aldous Huxley, sám vzdělaný anglický gentleman, popisuje společnost, jíž vidí kolem sebe. Jedná se spíše o satirickou kritiku. Právě tento žánr zvolil pro svou první knihu *Chromově žlutá* (*Chrome Yellow*, 1921). Příběh se odehrává v prostředí typického anglického venkova, kde nalezneme protagonisty z různých tříd: privilegovanější jedince, ale i pracující společenské vrstvy. Zdá se, že tito lidé hledají smysl života. Mezitím se ale věnují oblíbeným literárním večírkům a čajovým dýchávkům.

Chromově žlutá ale není jediná kniha, která takovou společnost zobrazuje; podobně je tomu v autorových dalších románech *Antic Hay* (1923), *Paralely lásky* (*Those Barren Leaves*, 1925) a *Kontrapunkt* (*Point Counter Point*, 1928).

3.2.2. *Dystopie a utopie*

Autor plně vnímal okolní svět, byl schopen zamyslet se nad tím, co lidstvo čeká. Žil v Itálii v době, kdy byli u moci fašisté. Slyšel i o tom, co se stalo v Německu, Rusku a dalších totalitních státech, a cítil povinnost varovat před možným nebezpečím a pesimistickou budoucností. Uvědomoval si zřůdnost nových politických ideologií, jakož i možnost zneužití moderní vědy a technologie politickou mocí.

Konec civilizace (*Brave New World*, 1932) i eseje navazující na toto dílo, jmenovitě *Konec civilizace přepracování* (*Brave New World Revisited*, 1958), ale především *Opice a podstata* (*Ape and Essence*, 1948), jsou varováním před právě takovou hrozbou.

Kromě těchto slavných dystopií je Huxley autorem utopie, a sice díla s názvem *Ostrov* (*Island*, 1962), v němž čtenářům představuje izolovanou společnost zaměřenou na sebepoznání a dobrovolnost, což ji činí nereálnou.

3.2.3. Eseje

Během svého života napsal Huxley mnoho esejů na různá témata, a věnoval se dokonce i pojednáním a recenzím tvorby některých spisovatelů. V souborech esejů *Poznámky a eseje* (*Notes and Essays*, 1923) se například vyjadřuje k *Voltaireovi* (1694–1778) nebo *Percy Bysshe Shelleymu* (1792–1822). V eseji *Kultura a jedinec* (*Culture and Individual*, 1964) píše o *Williamu Wordsworthovi* (1770–1850).

V esejích *Po cestě* (*Along the Road*, 1925), *Pilátův žert* (*Jesting Pilate*, 1926) a *Za mexickou zátokou* (*Beyond the Mexique Bay*, 1934) vychází ze svých cestovatelských zážitků a poznámek o přírodě v okolí Los Angeles a Střední Ameriky.

Na konci života Huxley vyzkoušel drogy. Netajil se tím, že jejich užívání zintenzivnilo jeho smyslové zkušenosti a vnímání a podnítilo jeho kreativitu. Byl otevřen spiritualismu a mysticismu, ale procházel až transcendentálními zážitky. Sám napsal a vlastně obhájil, že „*Mescalín podáván ve vhodných dávkách mění kvalitu vědomí hlouběji a přitom je méně toxický než kterákoli jiná látka v repertoáru farmakologů.*“⁵¹ Veškeré své pocity, myšlenky a stavy zaznamenal v esejích *Brány vnímání* (*The Doors of Perception*, 1954) a *Nebe a peklo* (*Heaven and Hell*, 1956). O své zkušenosti s drogou sděluje:

„*Z toho, co jsem četl o meskalinových zkušenostech, jsem byl předem přesvědčen, že mě droga alespoň na několik hodin vpustí do vnitřního světa, který popisují William Blake (1757–1827) a Æ (George William Russell, 1867–1935). Ale to, co jsem očekával, se nestalo.*“⁵²

⁵¹ V originále: „*Mescalín Administered in suitable doses, it changes the quality of consciousness more profoundly and yet is less toxic than any other substance in the pharmacologist's repertory.*“ HUXLEY, Aldous. *The doors of perception & Heaven and hell*. Přek. vlastní překlad. New York: Harp. Perennial Modern Classics, 2009, s. 12.

⁵² V originále: „*From what I had read of the mescalín experience I was convinced in advance that the drug would admit me, at least for a few hours, into the kind of inner world described by Blake and Æ. But what I had expected did not happen.*“ Přek. vlastní překlad. Tamtéž.

Byl tedy téměř zklaman, že viděl něco jiného, ale pak usoudil, že to bylo díky vlivům výchovy a prostředí.⁵³

V neposlední řadě je třeba zmínit Huxleyho eseje s tematikou politiky, vědy a techniky a budoucnosti lidstva. V eseji *Věda, svoboda a mír* (*Science, Liberty and Peace*, 1946) píše:

„Věda a technika za ta léta udělaly pozoruhodný pokrok – a stejně tak se centralizovala politická a ekonomická moc, stejně tak oligarchie a despotie. Není snad třeba dodávat, že věda není jediným příčinným faktorem, který se na tomto procesu podílí.“⁵⁴

Právě věda a technika napomáhá k utváření totalitních režimů.

„V průběhu posledních dvou nebo tří generací věda a technika vybavily politické bossy, kteří ovládají různé národní státy, nebývale účinnými nástroji nátlaku. Tanky, plamenomety a bombardéry – abychom zmínili jen některé z těchto nástrojů – učinily ze starých technik lidové vzpoury nesmysl.“⁵⁵

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ V originále: „*Science and technology have made notable advances in the intervening years—and so has the centralization of political and economic power, so have oligarchy and despotism. It need hardly be added that science is not the only causative factor involved in this process.*“ HUXLEY, Aldous. *Science, Liberty and Peace* [online]. Přek. vlastní překlad. Faded pages [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://www.fadedpage.com/books/20150551/html.php>.

⁵⁵ V originále: „*In the course of the past two or three generations science and technology have equipped the political bosses who control the various national states with unprecedentedly efficient instruments of coercion. The tank, the flame-thrower and the bomber—to mention but a few of these instruments—have made nonsense of the old techniques of popular revolt.*“ Přek. vlastní překlad. Tamtéž.

4. Společenskopolitické předpoklady vzniku románů *Konec civilizace* a *1984*

V minulosti se často přistupovalo k vnímání světa a společnosti jako k dualitě mezi dobrem a zlem. Vznik obou románů se datuje do doby, kdy vládly nestálost a nepředvídatelnost, které rozvinuly tvůrčí sílu obou autorů. Je tudíž klíčové soustředit se na nejvýznamnější okamžiky období 20. až 40. let 20. století, jež oba autoři ve svých dílech reflektují, jak z hlediska politického, tak i společenského a zároveň je zasadit do kontextu nedemokratických režimů, které lze spatřit v románech *1984* a *Konec civilizace*.

4.1. Období 20. až 40. let 20. století ve Velké Británii

Orwellův román *1984* byl publikován v roce 1949, zatímco Huxleyho *Konec civilizace* vyšel již v roce 1932. Rozpětí mezi dvacátými a čtyřicátými léty je zásadní pro pochopení myšlenek obou autorů, kteří byli ovlivněni zejména politickými událostmi tohoto období, hospodářskou krizí, nezaměstnaností, druhou světovou válkou a nárůstem strachu ve společnosti. V této části nastíním nejdůležitější momenty, důležité pro obsah práce.

4.1.1. *Politicko-historické události*

První světová válka (1914–1918) měla mnohem větší dopad na světové dějiny než kterékoliv jiné války v dějinách tohoto ostrovního státu. Válka znamenala konec starobylých států a vznik států nových, moderních. Moderních v tom smyslu, že mírové smlouvy podepsané po ukončení první světové války braly v úvahu národní síly a vyvolaly vlnu nacionalismu. Jazyky a národy se probudily z tisíciletého spánku. Kromě nacionalismu vznikaly nové státní režimy.⁵⁶

⁵⁶ MORGAN, Kenneth. *Dějiny Británie*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 468.

Zatímco Rusko se stalo komunistickým státem, v Itálii a Německu se zrodily diktatury a totalitní státy, které si kladly za cíl nahradit parlamentní režimy. Vliv těchto změn na Anglii byl menší, než se očekávalo, protože anglický národ měl příliš svébytnou povahu, než aby podléhal vnějším vlivům. I přesto však prošel významnými politickými a hospodářskými změnami.

Po první světové válce se Británie chovala k Německu převážně kriticky a snažila se ho izolovat v mezinárodních vztazích. Anglické vládní zřízení se stalo prvním, které slíbilo svým občanům potrestání všech viníků války.⁵⁷ Došlo na podepsání Versaillské mírové dohody, v níž se uvádí, že Německo je viníkem války a musí zaplatit válečné reparační.

Ve třicátých letech se Británie snaží vypořádat s následky hospodářské krize. Sílí zde nacionalismus, snažící se o obnovu ekonomiky a politické moci Velké Británie. V roce 1936 umírá král Jiří V., který si vzestup německého nacismu uvědomoval. Na trůn sice nastoupil jeho syn Eduard VIII., ale po necelém roce abdikoval. Vzdal se panovníctví, aby se mohl oženit se ženou, kterou miloval. Ženou, o níž věděl, že ji anglický národ nikdy nepřijme za královnu. Na trůn tedy usedl jeho mladší bratr, král Jiří VI.⁵⁸

4.1.2. *Hospodářská krize a nezaměstnanost*

V roce 1929 vypukla hospodářská krize, která původně začala ve Spojených státech, ale během krátké doby se rozšířila do celého světa. Vše začalo v říjnu 1929, kdy došlo ke krachu na newyorské burze. V důsledku této události se zhroutila ekonomika v mnoha zemích, což bylo mimo jiné příčinou vzniku nedemokratických režimů (komunismus a fašismus).⁵⁹ Oba tyto režimy slibovaly rychlou nápravu a především hospodářskou stabilitu.

⁵⁷ Tamtéž, s. 456–466.

⁵⁸ Tamtéž, s. 477.

⁵⁹ KINDLEBERGER, Charles. *The world in depression 1929-1939*. Berkeley: University of California Press, 1986, s. 155–160.

Anglie byla jednou z mála zemí, kde po první světové válce vzrostl počet obyvatel. Tento stav ale nebylo možné dlouho udržet. Nárůst obyvatelstva vyvolal velkou poptávku po zaměstnání. Tento vývoj byl ale přerušen hospodářskou krizí. Tisíce lidí přišly o práci a byly nuceny žít v nuzných podmínkách. Před válkou a během ní prosperoval zbrojní, důlní a textilní průmysl, po válce se země začala orientovat na rozvoj dopravního průmyslu, ale také na průmysl zábavní. Do Anglie přicházeli emigranti z celého světa, pracovních míst ubývalo, lidskou práci často nahradil stroj – to vše přispělo k tomu, že na začátku 30. let bylo v Británii více jak milion nezaměstnaných.⁶⁰

Britské hospodářství se během let 1931-1935 rychle vzpamatovalo, což mnohé překvapilo. Příčinou úspěchu byla zejména odhodlanost nového ministra financí Nevilla Chamberlaina; prosadil například opuštění zlaté hodnoty libry, což snížilo anglické ceny a zvýšilo atraktivitu britských výrobků pro vývoz. Domácí průmysl byl chráněn zvyšováním cel na dovoz zahraničních výrobků. Rozpočet byl udržován vyrovnaným prostřednictvím úsporných opatření a nových daní.⁶¹ Tyto kroky měly pozitivní dopad na hospodářství, a přestože problém nezaměstnanosti nebyl stále překonán, nezaměstnanost začala klesat.

4.1.3. *Druhá světová válka*

Svět se ve třicátých letech opět blížil k válce. Z demokratických režimů byly nedemokratické a tyto totalitní režimy začaly určovat chod dějin téměř celého světa. V Německu se k moci dostává Adolf Hitler, v Itálii Benito Mussolini, v Rusku vystřídal Vladimíra Iljiče Lenina roku 1922 Josif Vissarionovič Stalin.

Netrvalo to dlouho a došlo ke střetu mezi demokracií a diktaturou. V roce 1939 Spojené království společně s Francií vyhlásilo válku Německu, které neuposlechlo ultimátum na stažení vojsk z Polska. Během dvou let zaútočila německá armáda na střední Evropu, Pobaltí,

⁶⁰ FLOUD, Roderick. *The Economic History of Britain Since 1700: Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994, s. 304–306.

⁶¹ MORGAN, Kenneth. *Dějiny Británie*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 466–469.

severní Evropu, severní Afriku, Asii a mnoho dalších míst na mapě světa. Winston Churchill se v roce 1940 stává premiérem Velké Británie a vede zemi v nejtěžších chvílích, k nimž mimo jiné zvláště patří *bitva o Británii*^{62.63} Nakonec je Německo definitivně poraženo a Británie se opět stává jednou z vedoucích mocností, které kontrolují poválečné světové dění.

4.1.4. *Strach*

Strach z nestability se projevil už před válkou, kdy v roce 1936 abdikoval král Eduard VIII. a následující rok byl korunován nový král Jiří VI. V této době byla na vzestupu krajně pravicová hnutí a nacistická propaganda. Nestabilní je tedy nejen politika, ale také samotné smýšlení národa. Lidé se báli náhlých změn v politickém a hospodářském systému, což vedlo k obavám o stabilitu jejich životů. Navíc, mnozí z nich žili v nuzných podmínkách a ve strachu o své zdraví a výživu.

Lidé byli bezpochyby vystrašeni hrozbou války a samotná válka tuto obavu potvrdila. Uvědomovali si nebezpečí bombardování a útoků na civilní cíle, což mohlo vyvolávat úzkost a obavy o vlastní bezpečnost. Další se báli případného omezení svobody a demokracie, zatímco jiní měli strach z nejistoty ohledně budoucnosti a ekonomických problémů. Válka byla extrémně stresující a vyvolávala silné emoce, jako jsou strach, úzkost a nejistota.

4.2. Totalitní režimy

Jak již bylo zmíněno, některé státy se po první světové válce odvrátily od demokracie. V Evropě vznikly tři státy s totalitními režimy. Jedná se o Německo – nacismus, Itálii – fašismus a Rusko – komunismus. Všechny tyto země spojuje prvek silné ideologie. Ideologie představuje systém myšlenek, názorů, hodnot a představ o tom, jak by měla být společnost organizována a řízena. Tento systematický a soudržný koncept nabízí vysvětlení a řešení

⁶² Bitva o Británii - 10. července 1940–31. října 1940, Britové vítězí.

⁶³ MORGAN, Kenneth. *Dějiny Británie*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 485–494.

společenských problémů a poskytuje návod na to, jak by měly být řešeny politické, ekonomické a sociální otázky.⁶⁴ Ideologie často zaměřují pozornost na určité společenské seskupení, jako jsou národy, třídy, etnické skupiny atd., a snaží se vytvořit pro ně optimální společenský řád. Hannah Arendtová uvádí, že v ideologii nejde pouze o transformaci vnějšího světa nebo revoluční změny ve společnosti, ale o přeměnu samotné přirozenosti člověka.⁶⁵

4.2.1. *Nacismus*

Nacismus je ideologie a politický režim, který se vyvinul v Německu v první polovině 20. století. Vycházel z myšlenek nacionalismu, rasismu, antisemitismu, autoritářství a militarismu. Nacismus prosazoval kulturu a rasu „*árijského*“ národa jako nadřazenou nad ostatními rasami a kulturami.⁶⁶

Nacistická ideologie byla založena na víře v nadřazenost a čistotu „*árijské*“ rasy a kultury. Měla ji chránit před „*nečistými*“ a „*nížšími*“ rasami a kladla si za cíl umožnit „*árijské*“ rase ovládat svět a zabezpečit jeho pokrok a stabilitu. Nacistické smýšlení bylo silně autoritářské a centralizované, s důrazem na poslušnost a oddanost vůdci. Silně kritizovalo demokracii, kapitalismus a marxismus. Nacistickou ideologii také spojujeme s agresivní zahraniční politikou a snahou o expanzi nacistické říše. Nacisté také tvrdili, že německá říše má právo na nadvládu nad ostatními národy a územími.⁶⁷

4.2.2. *Fašismus*

Fašismus je definován jako politické hnutí nebo ideologie, která zdůrazňuje silnou a autoritářskou vládu, nacionalismus, militarismus a útok na demokracii a svobodu. Fašismus

⁶⁴ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha, Oikoymenh, 1996, s. 621–645.

⁶⁵ Tamtéž, s. 619.

⁶⁶ WALLENSFELDT, Jeff. *Nazism* [online]. Encyklopedie Britannica. [17.03.2023] [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Nazism/Totalitarianism-and-expansionism>.

⁶⁷ SHIRER, William. *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon & Schuster, 2011, s. 90–113.

se poprvé objevil v Itálii v první polovině 20. století a postupně se rozšířil do dalších zemí včetně Španělska a Japonska.⁶⁸

Fašistické režimy bývají spojovány s brutálním potlačováním opozice, propagandou a kontrolovanými médii, tajnou policií a většinou i s agresivním expanzionismem. Fašistické hnutí usiluje o vytvoření jednotného národního státu, v němž jsou jednotlivci podřízeni jeho zájmům a zájmům jeho vůdců. Fašismus také často vyzdvihuje moc silného vůdce, který je schopen vést národ k jeho „pravým“ cílům a potlačit jakoukoli opozici.⁶⁹

Přivrženci fašistické ideologie zpravidla propagovali násilné prostředky (včetně války) k dosažení svých cílů a zdůrazňovali důležitost kolektivního zájmu nad zájmy jednotlivce. Mezi hlavní charakteristické rysy fašismu patří také důraz na posilování národní identity a hrdinství, nadřazenost vlastního národa, zavrhování demokracie a pluralismu a snaha o kontrolu ekonomiky státem.

4.2.3. *Komunismus*

Termín „komunismus“ se poprvé objevil v 19. století v evropských socialistických hnutích jako alternativa k tehdejšímu kapitalistickému řádu. Nicméně, ideje, které jsou dnes spojovány s komunismem, mají kořeny v dávných dobách a nachází se v myšlenkách mnoha filozofů a spisovatelů včetně Platóna⁷⁰ a Thomase Mora⁷¹.

Komunismus je politická ideologie, jež usiluje o zrušení soukromého vlastnictví majetku. Ten má být nahrazen společným vlastnictvím a správou všech produktů práce. V ideálním

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ SOUCY, Robert. *Fascism* [online]. Encyklopedie Britannica. [03.03.2023] [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/fascism>.

⁷⁰ V Platónově díle *Politeia (Stát)* se nachází popis ideálního státu, který může být interpretován jako předobraz komunistického systému. V tomto státě jsou si všichni občané rovni a mají společné vlastnictví majetku. Návrh Platóna však není klasickým komunismem, jak ho známe z moderního období, ale spíše filosofickým konceptem ideální společnosti, která je založena na spravedlnosti a rozumu.

⁷¹ Thomas More ve své knize *Utopie* popisuje idealizovanou společnost nazvanou Utopie, která funguje na principech komunismu. V této společnosti jsou si všichni lidé rovni a mají společné vlastnictví všech prostředků k obživě. Peníze jsou zrušeny a lidé pracují pro společnost a pro sebe sama, nikoli pro osobní zisk. Tento koncept byl inspirován myšlenkami antických filozofů, ale také tehdejšími společenskými problémy a kritikou tehdejšího ekonomického systému.

komunistickém společenství jsou si všichni lidé rovni a mají přístup ke zdrojům a službám bez ohledu na sociální třídu, majetek, pohlaví nebo rasy. Tato ideologie také věří v diktaturu proletariátu, což znamená, že pracující třída by měla být vedoucí silou ve společnosti a měla by mít kontrolu nad politickými a hospodářskými rozhodnutími. Komunismus je často spojován s marxismem, který vysvětluje, jakými kroky lze takového systému dosáhnout.⁷²

4.3. Reflexe totality Orwella a Huxleyho

Téma totalitních režimů zůstává stále aktuální i v současnosti, protože existují státy, které stále fungují pod totalitním zřízením, např. Korejská lidově demokratická republika, Čínská lidová republika, Kubánská republika. Díla George Orwella a Aldouse Huxleyho obsahují zřetelné znaky totalitních praktik.

George Orwell nejvíce reflektuje komunismus, fašismus a nacismus ve svých dílech *Farma zvířat* (*Animal Farm*, 1945) a *1984* (1949). V obou dílech ukazuje, jak mohou být dané ideologie zneužity k tomu, aby moc zůstala v rukou některých jedinců a tříd, zatímco ostatní jsou utlačováni.

Ve *Farmě zvířat* Orwell využívá příběhu o zvířatech, která se bouří proti lidskému útlaku, aby ukázal, jak se komunismus v Sovětském svazu pod Stalinovým vedením korumpuje. Autor kritizuje jak samotnou ideologii, tak i způsob, jakým ji sovětští komunisté aplikovali v praxi.

V románu *1984* Orwell představuje dystopickou budoucnost pod nadvládou totalitního režimu, který má úplnou kontrolu nad každodenním životem obyvatel a který vychází z kombinace různých ideologií včetně komunismu, fašismu a nacismu; podle Orwella se tyto ideologie mohou vzájemně ovlivňovat a měnit, směřují-li k zisku moci.

⁷² BALL, Terence. *Communism* [online]. Encyklopedie Britannica. [27.03.2023] [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/communism>.

Orwell vnímá ideologie jako potenciálně nebezpečné, pokud jsou zneužívány k udržení moci a utlačování lidí, a ukazuje, jak z nich lze těžit při manipulaci s davem a ovládnutí myšlení jednotlivců.

Aldous Huxley se zaměřil na kritiku komunismu, fašismu a nacismu. V románu *Konec civilizace (Brave New World, 1932)* silně vystupuje proti totalitnímu režimu, jenž vytváří společnost, v níž jsou jedinci plně ovládnuti a manipulováni.

Kritika těchto režimů se však u Huxleyho objevuje i v dalších dílech, jako je například *Kontrapunkt (Point Counter Point, 1928)*, v němž kritizuje nacistické ideály. Huxley se také věnoval studiu a kritice marxismu, když napsal knihu *Cíle a prostředky (Ends and Means, 1937)*. V ní kritizuje Marxovy teorie, které považoval za příliš idealistické a nepraktické. Huxley se snažil poukázat na nebezpečí, jež totalitní režimy přinášejí, a varoval před manipulací a ovládnutím jedinců a společností.

5. Obraz utopické společnosti a vliv jejích totalitních mechanismů na život jedince v díle *1984*

5.1. Obraz společnosti

Kniha *1984* George Orwella je klasickým dílem dystopické literatury, jejíž příběh se odehrává v totalitním státě, v němž vládne neomezená moc jedné Strany nazvané *Vnitřní strana*. V této společnosti je jednotlivcům odepřena svoboda a jsou systematicky sledováni a ovládáni prostřednictvím vynucené poslušnosti; častá je také manipulace s informacemi. Následující kapitola se zabývá obrazem této společnosti. Orwell zde popisuje různé aspekty života v totalitním státě, včetně vzdělávání, práce, zábavy a vztahů mezi jednotlivci.

V románu se čtenáři otevírá svět rozdělený do tří základních skupin, které mají zcela odlišné postavení a úlohu v rámci společnosti. Sám autor naznačuje, jaký je vlastně cíl všech skupin:

„Cíle těchto tří skupin jsou naprosto neshleditelné. Cílem Těch nahoře je zůstat, kde jsou. Cílem Těch uprostřed je vyměnit si místo s Těmi nahoře. Cílem Těch dole, pokud mají nějaký cíl – je totiž trvalou charakteristikou Těch dole, že jsou příliš zkroušeni dřinou, než aby si častěji uvědomovali cokoli mimo svůj každodenní život – je zrušit všechny rozdíly a vytvořit společnost, v níž si budou všichni lidé rovni. A tak se v průběhu dějin znova a znova odehrává boj, který je ve svých hlavních obrysech stále stejný.“⁷³

⁷³ V originále: „Throughout recorded time, and probably since the end of the Neolithic Age, there have been three kinds of people in the world, the High, the Middle, and the Low. They have been subdivided in many ways, they have borne countless different names, and their relative numbers, as well as their attitude towards one another, have varied from age to age: but the essential structure of society has never altered. Even after enormous upheavals and seemingly irrevocable changes, the same pattern has always reasserted itself, just as a gyroscope will always return to equilibrium, however far it is pushed one way or the other.“ ORWELL, George. *1984*. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 166.

5.1.1. *Vnitřní strana*

Na samém vrcholu pyramidy moci stojí *Vnitřní strana*, jež se vymezuje absolutní autoritou a vládne brutální silou. Tento vrchol společenské hierarchie je vyhrazen pouze pro několik málo vyvolených, kteří disponují privilegií a luxusem, na něž si ostatní nedovolí ani pomyslet.

Svět vnímají zcela odlišně. *Vnitřní strana* totiž praktikuje kontrolu nad všemi aspekty života, včetně informací, zpravodajství, kultury a vzdělání, což jí umožňuje udržovat si moc a kontrolu nad ostatními. Přesto se ale její členové snaží vytvořit zdání, že nejsou tak privilegovaní:

„Jde o záměrnou politiku udržovat dokonce i favorizované skupiny skoro na pokraji nouze, protože všeobecný stav nedostatku zvětšuje význam drobných privilegií, a tak rozšiřuje propast mezi oběma skupinami. Podle měřítek ze začátku dvacátého století žije i člen Vnitřní strany přísným, jednoduchým, pracovitým životem. Ale i těch několik přepychových věcí, kterých se mu přece jen dostane – velký, dobře zařízený byt, lepší oblečení, kvalitnější jídlo, pití a tabák, dva tři sluhové, soukromé auto nebo vrtulník – to vše ho uvádí do světa, který se liší od světa člena Vnější strany...“⁷⁴

Lze říci, že členové *Vnitřní strany* jsou privilegovanou vrstvou, která má podstatně snazší a pohodlnější život.

Vnitřní strana manipuluje s informacemi a kontroluje všechny mediální kanály tak, aby vždy podporovaly vládnoucí režim a prezentovaly pouze to, co je pro ni výhodné.⁷⁵ Její členové

⁷⁴ V originále: „It is deliberate policy to keep even the favoured groups somewhere near the brink of hardship, because a general state of scarcity increases the importance of small privileges and thus magnifies the distinction between one group and another. By the standards of the early twentieth century, even a member of the Inner Party lives an austere, laborious kind of life. Nevertheless, the few luxuries that he does enjoy his large, well-appointed flat, the better texture of his clothes, the better quality of his food and drink and tobacco, his two or three servants, his private motor-car or helicopter—set him in a different world from a member of the Outer Party...“ Tamtéž, s. 159.

⁷⁵ ISMAYANTI, Devi. *The Community Manipulation through Big Brother's Tyranny in George Orwell's Nineteen Eighty Four* [online]. IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature. Research Gate [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/366886822_The_Community_Manipulation_through_Big_Brother's_Tyranny_in_George_Orwell's_Nineteen_Eighty_Four/references.

disponují obrovskou výhodou – mohou si vypnout obrazovku, která je kontroluje, a skrýt se tak před Velkým bratrem. Tato výsada patří pouze členům *Vnitřní strany* a zřejmě nikdo z *Vnější strany* o ní nemá tušení:

„Když O'Brien přecházel kolem obrazovky, něco ho napadlo. Zastavil se, otočil a stiskl vypínač na stěně. Něco ostře cvaklo. Hlas zmlkl. Z Juliiných úst se vydral tichý zvuk, výkřik překvapení. Winston měl sice strach, ale přece jen ho to zaskočilo natolik, že nedokázal držet jazyk za zuby. „Vy to můžete vypnout?“ „Ano,“ řekl O'Brien, „my to můžeme vypnout. Tu výsadu máme.“⁷⁶

Na rozdíl od členů *Vnější strany* nejsou sledováni nonstop. Stejně tak nemají všude vylepené plakáty Velkého bratra.

Pro *Vnitřní stranu* je důležité udržovat všechny obyvatele ve strachu, a proto systematicky šíří propagandu o neustálém ohrožení ze strany vnějšího světa a terorismu, který má být zdrojem těchto hrozeb – o tom všem členové *Vnitřní strany* vědí, protože:

„Člen Strany v řídicí funkci často ví, že ta či ona část válečného zpravodajství je nepravdivá, a možná si někdy i uvědomuje, že se celá válka jenom předstírá, a buď se vůbec nevede, nebo se vede za úplně jiným cílem, než se prohlašuje.“⁷⁷

Zároveň se *Strana* snaží, aby si obyvatelé vzájemně nedůvěřovali a aby byli odříznuti od rodinných vazeb, což jí umožňuje udržet si kontrolu nad společností. Sám Orwell nás varuje, že: *„Strana má dva cíle: dobýt svět a jednou provždy zničit každou možnost nezávislého myšlení.“⁷⁸*

⁷⁶ V originále: „As O'Brien passed the telescreen a thought seemed to strike him. He stopped, turned aside and pressed a switch on the wall. There was a sharp snap. The voice had stopped. Julia uttered a tiny sound, a sort of squeak of surprise. Even in the midst of his panic, Winston was too much taken aback to be able to hold his tongue. 'You can turn it off!' he said. 'Yes,' said O'Brien, 'we can turn it off. We have that privilege.“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 140.

⁷⁷ V originále: „Meanwhile no Inner Party member wavers for an instant in his mystical belief that the war is realand that it is bound to end victoriously, with Oceania the undisputed master of the entire world.“ Tamtéž, s. 160.

⁷⁸ V originále: "The two aims of the Party are to conquer the whole surface of the earth and to extinguish once and for all the possibility of independent thought.“ Tamtéž.

5.1.2. *Vnější strana*

Vnější strana je tvořena vrstvami středních a vyšších společenských skupin a její členové pocházejí z řad intelektuálů, technokratů a úředníků. Má úzké vazby na vládnoucí režim a slouží jako jeho zástupce v oblastech mimo vnitřní města. *Vnější strana* má své vlastní zákony a pravidla, která jsou přísná a kontrolovaná vládnoucím režimem. Přesto jsou její členové schopni nalézt si způsob, jak pravidla ohýbat.

„[...] měli nařízeno nekupovat v obyčejných obchodech („podílet se na volném trhu” se tomu říkalo), ale toto pravidlo se tak přísně nedodržovalo, protože různé věci, jako například tkaničky do bot nebo žiletky, nebyly jinak vůbec k dostání...“⁷⁹

I přes hrozbu trestu jsou schopni sehnat nedostatkové zboží na černém trhu.

Členové *Vnější strany* jsou pod neustálým dohledem a kontrolou *Vnitřní strany*, která se tak ujišťuje, že jejich loajalita zůstává pevná. Nástrojem dozoru je televize, jíž lze sice ztlumit, ale nelze ji vypnout.⁸⁰ Členství ve *Vnější straně* je velmi žádoucí a přináší mnoho výhod, jako jsou lepší pracovní pozice, přístup k větším zdrojům (přestože musí často nakupovat na černém trhu⁸¹) a možnost vyššího postavení v hierarchii společnosti.

Tato prostřední společenská skupina se zaměřuje na zajištění stability a prosperity státu. Její členové věří, že vládnoucí režim a jeho ideologie jsou nutné k udržení společenského řádu a k ochraně před vnějšími hrozbami. Mnozí z nich se domnívají, že tím, že se plně podvolují režimu a jeho ideologiím, přispívají ke společnému dobru. Jsou plně oddáni režimu – jsou to úředníci na ministerstvech, kteří mají určité vzdělání, ale přesto se podvolili ideologii Strany. Členové *Vnější strany* jsou také vzdělávání ve víře, že vládnoucí režim je legitimní a že jedině jeho udržení může zajistit stabilitu a bezpečnost společnosti.

⁷⁹ V originále: „... were supposed not to go into ordinary shops (‘dealing on the free market’, it was called), but the rule was not strictly kept, because there were various things, such as shoelaces and razor blades, which it was impossible to get hold of in any other way.” Tamtéž, s. 6.

⁸⁰ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 11.

⁸¹ Tamtéž.

5.1.3. Proléti

Tato skupina tvoří nejnižší vrstvu společnosti. Její příslušníci jsou vykořisťováni a vystaveni špatným pracovním podmínkám; nejsou jim garantována žádná práva ani svobody. Jsou to lidé bez vzdělání a bez peněz, kteří se musí spokojit s nejnižšími pracovními pozicemi a nedůstojnými životními podmínkami.

„Před revolucí byli krutě utlačováni kapitalisty, hladověli a byli bičováni, ženy musely pracovat v uhelných dolech (ženy ve skutečnosti stále ještě pracovaly v uhelných dolech), děti se prodávaly do továren od šesti let. Ale zároveň, podle zásad Doublethinku, Strana učila, že proléti jsou od přírody méněcenní a musí být drženi v porobě jako zvířata podle několika jednoduchých pravidel.“⁸²

Z hlediska vládnoucích elit je Proletariát pouze levnou pracovní silou, jež je využívána k dosažení privilegovaných cílů. Proléti se, na rozdíl od Vnitřní a Vnější strany, nepodílejí na rozhodování a ovládání společnosti a nemají žádný hlas v politických a společenských záležitostech.

Proléti pro vyšší vrstvu vlastně nejsou lidi.⁸³ Naopak Winston, hlavní postava knihy, v nich spatřuje budoucnost a velkou sílu odporu.⁸⁴ Ale stačilo by, aby si uvědomili, kdo jsou, kým mohou být a jak velkou mohou mít sílu, protože je to nejpočetnější skupina obyvatel v celé Oceánii. Zatím ale: *„Dokud nebudou uvědoměli, nebudou se bouřit, a dokud se nevzbouří, nemohou se stát uvědomělými.“⁸⁵*

⁸² V originále: *„Before the Revolution they had been hideously oppressed by the capitalists, they had been starved and flogged, women had been forced to work in the coal mines (women still did work in the coal mines, as a matter of fact), children had been sold into the factories at the age of six. But simultaneously, true to the Principles of Doublethink, the Party taught that the proles were natural inferiors who must be kept in subjection, like animals, by the application of a few simple rules.“* ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 140.

⁸³ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 154.

⁸⁴ Tamtéž, s. 42.

⁸⁵ V originále: *„Until they become conscious they will never rebel, and until after they have rebelled they cannot become conscious.“* ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 60.

V Proletariátu je vysoká míra chudoby a nedostatku, tito lidé jsou nuceni vykonávat podřadné fyzické práce v náročných podmínkách za minimální mzdu. Vzhledem k jejich nízkému společenskému postavení a nedostatku vzdělání se mnozí z nich zdají být bezmocnými a neochotnými nebo neschopnými postavit se režimu. Nepodnikají aktivní kroky k boji proti nesvobodě a represí, neboť nemají žádnou moc ani prostředky. Kromě toho nevidí žádnou jinou alternativu k současnému režimu a jsou ochotni přijímat život pod jeho kontrolou jako nutné zlo. Z těchto důvodů se Proléti jeví jako přizpůsobiví a rezignovaní jedinci.

5.2. Totalitní ideologie vládnoucí Strany

George Orwell v románu ukazuje, jak totalitní režim využívá poznatků sociologie k manipulaci s masami. Právě o tento režim se stará Strana. O vzniku Strany víme jen velmi málo: „*Winston si dokonce nemohl vzpomenout na datum, kdy Strana vznikla. Nezdálo se mu, že by byl slovo Angsoc slyšel před rokem 1960, bylo však možné, že ve své oldspeakové podobě – to jest „anglický socialismus” – bylo běžné už dřív.*“⁸⁶ Začátky jsou tedy nejasné, jak už to u totalitních režimů bývá, v dějové současnosti má ale Strana neotřesitelné postavení.

5.2.1. Strana a Angsoc

Angsoc a Strana jsou nerozlučně spjaty – Strana je politická organizace, která se snaží udržet vládu nad společností Oceánie. Jejím cílem je dosáhnout absolutní kontroly nad lidmi a potlačit jakékoli projevy nesouhlasu. *Angsoc*, neboli Anglický socialismus, je ideologie a politický systém, jež ovládají Oceánii. Angsoc je státní politická ideologie, snažící se o absolutní kontrolu nad každodenním životem lidí, potlačení jakéhokoliv projevu individuality a jakékoliv myšlenky, která by mohla ohrozit jeho moc.

⁸⁶ V originále: „*Winston could not even remember at what date the Party itself had come into existence. He did not believe he had ever heard the word Ingsoc before 1960, but it was possible that in its Oldspeak form „English Socialism”, that is to say – it had been current earlier.*“ Tamtéž, s. 31.

Vládnoucí Strana věří v absolutní moc a kontrolu nad společností. V románu se můžeme setkat s mnoha příklady toho, jak Angsoc sleduje a kontroluje každodenní život obyvatelstva prostřednictvím různých technologií a prostředků – skryté mikrofony, televize, špionáž.⁸⁷

Angsoc také prosazuje absolutní kontrolu nad historií a vědou. Vládnoucí Strana vytváří umělou realitu a úplně přepisuje historické záznamy tak, aby se shodovaly s aktuální oficiální linií. Angsoc vytváří nový jazyk, tzv. *newspeak*, který slouží k omezení myšlení lidí a potlačení nesouhlasu. Nové slovníky a změna významu slov mají za cíl kontrolovat myšlení lidí a vytvářet iluzi, že vládnoucí Strana má vždy pravdu.

Ve světě, v němž vládne Angsoc se věří v naprostou loajalitu k vládnoucí Straně. Lidé jsou nuceni projevovat absolutní oddanost a věrnost prostřednictvím různých formálních rituálů a propagandy.⁸⁸

Angsoc potlačuje individualitu a vytváří uniformní společnost, v níž jsou všichni lidé stejní a bez výjimky poslušní nařízení režimu. Vládnoucí Strana si nepřeje, aby lidé měli vlastní názory a myšlenky⁸⁹, ale aby se řídili striktně předepsanými pravidly a normami.

Angsoc přesvědčuje společnost o tom, že vede neustálé války a konflikty, což slouží k udržování moci a kontroly.⁹⁰ Vládnoucí Strana využívá boje proti vnějšímu nepříteli, aby udržela jednotu a loajalitu uvnitř společnosti.

5.2.2. *Vliv ministerstev na život v Oceánii*

Za totalitního režimu Strany v Oceánii jsou ministerstva klíčovými institucemi, které mají významný vliv na život obyvatelstva. Každé ministerstvo má svou specifickou oblast působnosti, ale společným cílem všech je udržet a posílit moc Strany. Tato kapitola se zabývá vlivem ministerstev na život obyvatelstva Oceánie.

⁸⁷ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 90.

⁸⁸ Tamtéž, s. 8.

⁸⁹ Tamtéž, s. 172-174.

⁹⁰ Tamtéž, s. 28.

Ministerstvo pravdy je v románu *1984* jedno z nejdůležitějších a sehrává klíčovou roli při udržování moci Strany. Jeho hlavním úkolem je kontrola informací, které jsou prezentovány obyvatelstvu Oceánie. *Ministerstvo pravdy* má na starosti výrobu a distribuci všech novin, knih, filmů, televizních programů a jiných médií, jež jsou k dispozici obyvatelům.⁹¹ Dle hlavní zásady *Ministerstva pravdy* platí, že pravda není určena skutečností, ale pouze tím, co za ni Strana považuje. Proto jsou všechny informace předem pečlivě filtrovány a upravovány tak, aby co nejlépe sloužily zájmům Strany.⁹² Toto ministerstvo také vytváří a udržuje falešné zprávy⁹³, které jsou předkládány jako pravdivé, a to v rámci tzv. *newspeaku*, což je speciální jazyk vytvořený Stranou. Slouží ke zneužívání slov a ke kontrole myšlení lidí.⁹⁴ *Ministerstvo pravdy* vytváří a udržuje obraz *Velkého bratra*, jenž je jakýmsi symbolem Strany, a obyvatelstvo Oceánie je vedeno k jeho uctívání. *Ministerstvo pravdy* je tedy klíčovým nástrojem ke kontrole informací, které jsou obyvatelům Oceánie prezentovány, a má rozhodující vliv na to, jak lidé vnímají svět a jaký mají názor na současnou situaci ve své zemi.

Ministerstvo lásky dohlíží na vztahy mezi lidmi a musí zajistit, aby lidé žili v souladu s cíli a ideologií Strany. Podle všudypřítomné propagandy má být láska ke Straně a Velkému bratrovi nadřazena všemu ostatnímu, včetně lásky mezi jednotlivci. V praxi se však jedná o nástroj k dosažení absolutní kontroly nad soukromým životem obyvatel Oceánie.

Ministerstvo lásky provádí rozsáhlou špionáž a sledování lidí, kteří jsou podezřelí z nevhodných myšlenek nebo vztahů; ti jsou poté podrobena tvrdému výslechu a mučení. Jedná se o nejhrůznější ze všech ministerstev.⁹⁵ Prostřednictvím strachu se Strana snaží eliminovat jakýkoliv odpor nebo nesouhlas a udržuje obyvatele pod neustálou kontrolou.

⁹¹ Tamtéž, s. 5.

⁹² Tamtéž, s. 34.

⁹³ Tamtéž, s. 35-36.

⁹⁴ Tamtéž, s. 31-32.

⁹⁵ Tamtéž, s. 5.

Ministerstvo míru má na starosti kontrolu nad válkou a udržováním míru se zbytkem světa. Jeho úkolem je přesvědčovat obyvatele Oceánie, že jsou v neustálém konfliktu s nepřátelskými mocnostmi a že jedinou nadějí na jejich přežití je vítězství nad nepřítelem. Oficiálně má být válka nutná, aby zajistila bezpečnost a stabilitu Oceánie.⁹⁶ V praxi se však jedná o nástroj k udržení Strany u moci a podpory jejího kultu osobnosti, který má obyvatele Oceánie sjednotit. Ministerstvu nedělá problém změnit informace o válce během několika minut.⁹⁷

Ministerstvo hojnosti má v Oceánii za úkol řídit hospodářství, zajišťovat potravu a další základní potřeby obyvatelstva. Presentuje se jako úřad, který pečuje o blahobyt lidu a zabezpečí vše nezbytné pro každého. Ve skutečnosti však Strana tuto sféru záměrně reguluje, aby obyvatele Oceánie kontrolovala a manipulovala s nimi.⁹⁸

Ministerstvo hojnosti je dále zodpovědné za úpravu cen, výrobu a distribuci zboží, stanovení kvót pro jednotlivé oblasti a mnoho dalšího, což ovlivňuje celkový chod hospodářství. Tato opatření jsou prezentována jako nezbytná k dosažení stability a bezpečnosti, ale ve skutečnosti jsou využívána k manipulaci s obyvateli a udržení moci Strany.⁹⁹

5.3. Prostředky ideologie

Prostředky ideologie jsou nástroje, které ideologie využívají k formování myšlení a chování lidí a mohou být různého charakteru. V následujících podkapitolách se zaměřím pouze na ty nejdůležitější v románu *1984*.

⁹⁶ Tamtéž, s. 142.

⁹⁷ Tamtéž, s. 137.

⁹⁸ Tamtéž, s. 7.

⁹⁹ Tamtéž, s. 35-37.

5.3.1. Newspeak

Newspeak je jazyk, jenž byl v Oceánii vyvinut k posílení kontroly Strany nad myšlením obyvatel. Tento jazyk vytvořili s cílem omezit rozsah myšlení¹⁰⁰ a zredukovat možnost vyjádřit se o věcech, které by mohly být v rozporu s oficiální ideologií Strany:

„Chápeš, že jediným cílem newspeaku je zúžit rozsah myšlení? Nakonec dosáhneme toho, že ideozločin bude doslova nemožný, protože nebudou prostředky, kterými by se dal vyjádřit. Každý potřebný význam bude přesně definován a jehož vedlejší významy budou vymazány a zapomenuty.“¹⁰¹

V Newspeaku byla zavedena nová slova, účelově vytvořená tak, aby mohla být použita pouze k vyjádření konkrétních myšlenek, jež byly v souladu s oficiální ideologií.

5.3.2. Doublethink

Doublethink je schopnost udržet dvě zcela protikladné myšlenky v mysli současně a věřit, že jsou obě pravdivé. To lidem umožnilo, aby se přizpůsobili a přijali doktríny Strany, třebaže byly v rozporu s jejich vlastním rozumem.

Je to vlastně velmi jednoduché, ale zároveň zvrácené:

„Vědět, a přitom nevědět, uvědomovat si plnou pravdu, a přitom pronášet pečlivě vykonstruované lži, udržet současně dva názory, které se vzájemně vylučují, vědět, že jsou protikladné, a věřit v oba; používat logiku proti logice, odvrhovat morálnost, a přitom ji vyžadovat, věřit že demokracie je nemožná a že Strana je strážcem demokracie; zapomenout všechno, co je třeba zapomenout, potom to znova z paměti

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 144.

¹⁰¹ V originále: „Don't you see that the whole aim of Newspeak is to narrow the range of thought? In the end we shall make thoughtcrime literally impossible, because there will be no words in which to express it. Every concept that can ever be needed, will be expressed by exactly one word, with its meaning rigidly defined and all its subsidiary meanings rubbed out and forgotten.“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 45.

*vylovit, když je toho zapotřebí, a zas to promptně zapomenout: a nadevšechno aplikovat týž proces na proces na proces sám.*¹⁰²

5.3.3. Ideopolicie a kontrola

Ideopolicie je ve světě Oceánie všudypřítomná. Má mnoho způsobů, jak kontrolovat obyvatele – skryté mikrofony, zvědy, helikoptéry, které sledují veškerý pohyb, a samozřejmě televizní obrazovky. Díky rozsáhlým pravomocím je tak schopna udržovat a prosazovat ideologii Strany.

Policie může být jedním z prostředků ideologie, protože její kompetence směřující k udržení a prosazování ideologických zásad. To vede k politickému zneužívání moci a potlačování názorů, které neodpovídají ideologii vládnoucí Strany. Ze všech zločinů je *ideozločin* ten nejhorší, a proto má *Ideopolicie* za úkol hledat a potrestat jedince, kteří myslí jinak, než je pro Stranu a její ideologii přijatelné. Není neobvyklé, že jsou lidé hlídáni a prověřováni i několik let a pak jsou usvědčeni,¹⁰³ třebaže se ničím neprovinili.

5.3.4. Propaganda a cenzura

Propaganda je jedním z hlavních prostředků ideologie a lze ji využít k šíření a upevnování určitých myšlenek, názorů a hodnot v rámci společnosti. Cílem propagandy je ovlivnit chování a postoje lidí tak, aby podporovali vládnoucí ideologii a podřizovali se vládnoucí moci.

George Orwell ukazuje, jak silnou „zbraní“ propaganda při kontrole společnosti a vytváření falešné reality je. K jejím prostředkům patří například všudypřítomné televize, které umožňují Straně sledovat a kontrolovat jedince, a především hlavní heslo: „*Válka je mír, svoboda je*

¹⁰² V originále: „*To know and not to know, to be conscious of complete truthfulness while telling carefully constructed lies, to hold simultaneously two opinions which cancelled out, knowing them to be contradictory and believing in both of them, to use logic against logic, to repudiate morality while laying claim to it, to believe that democracy was impossible and that the Party was the guardian of democracy, to forget whatever it was necessary to forget, then to draw it back into memory again at the moment when it was needed, and then promptly to forget it again: and above all, to apply the same process to the process itself.*“ Tamtéž, s. 30.

¹⁰³ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 212.

otroctví, nevědomost je síla“¹⁰⁴, jehož cílem je udržovat obyvatele v permanentním stavu strachu a obavy o vlastní bezpečí.

Propaganda je tak silným nástrojem, že dokáže vytvořit iluzi pravdy a reality podle potřeb vládnoucích sil, i když jsou tyto ideje naprosto absurdní a v rozporu s logikou a zdravým rozumem.¹⁰⁵

Cenzura je proces omezení nebo zákazu šíření určitých informací, názorů nebo obsahu. V politickém kontextu se jí často využívá k potlačení nežádoucích myšlenek, jež jsou považovány za nebezpečné. V Oceánii je pod přísným dohledem téměř vše. Strana kontroluje média, ať už jsou to noviny, knihy nebo televize. Jakákoli informace, která by mohla ohrozit ideologii Strany, je zakázána a nahrazována propagandou, která má za cíl podpořit oficiální verzi událostí.¹⁰⁶

Cenzura v Oceánii je také zajištěna prostřednictvím *Ministerstva pravdy* kontrolujícího veškerý obsah informací a provádějícího jejich úpravy. To zahrnuje i vymazávání záznamů a regulaci historických faktů takovým způsobem, aby odpovídaly aktuální politické situaci.¹⁰⁷ Cenzura tak slouží k udržení moci Strany a potlačení jakéhokoli nesouhlasu s její vládou.

5.3.5. *Kult osobnosti*

Typickým prvkem totalitních režimů je fenomén, při němž se vládnoucí Strana, organizace nebo jednotlivec snaží vytvořit kolem sebe kult náboženského nebo nadpřirozeného uctívání, aby byla upevněna jejich moc a autorita. Kult osobnosti je termín popisující jev, při kterém se konkrétní osobě dostává neskonalého obdivu a zveličují se její vlastnosti a zásluhy. Tento jev může být rituální a vyskytuje se nejen v diktaturách, ale také v demokratických

¹⁰⁴ V originále: „*War is peace, freedom is slavery, ignorance is strength.*“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 5.

¹⁰⁵ YEO, Michael. *Propaganda and surveillance in George Orwell's ineteen Eighty-Four: Two Sides of the same coin* [online]. Global Media Journal: Canadian Edition, vol. 3, no 2, p. 49-66. Research Gate [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/366886822_The_Community_Manipulation_through_Big_Brother's_Tyranny_in_George_Orwell's_Nineteen_Eighty_Four.

¹⁰⁶ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 47.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 32-34.

společnostech.¹⁰⁸ Vznik kultu osobnosti bývá často spojen s obtížnou společenskou situací, jako jsou například krize, války nebo revoluce.

V románu *1984* je takovou postavou Velký bratr, jenž je vyličen jako všemocný a vševědoucí ochránce, který se stará o všechny potřeby svých obyvatel a vede je ke správnému životu. Materiály týkající se Velkého bratra jsou všude a zdobí je obrovské portréty jeho tváře: „Byla na něm jen obrovská tvář muže asi pětáctýřicetiletého, s hustým černým knírem, drsných, ale hezkých rysů.“¹⁰⁹ Navíc jsou plakáty vytvořeny tak, aby lidé měli neustálý pocit, že jsou sledováni: „Byl to jeden z těch obrazů, které jsou udělány tak důmyslně, že vás oči sledují, kam se hnete. Velký bratr tě sleduje, zněl nápis pod obrazem.“¹¹⁰

Kult osobnosti je v Oceánii používán jako prostředek k upevnění moci Strany a k potlačení jakéhokoli nesouhlasu nebo kritiky. Lidé jsou vychováváni k uctívání Velkého bratra a jsou přesvědčeni, že on jediný může zajistit jejich blahobyt a bezpečí. Jakákoli kritika nebo odlišný názor je vnímán jako útok na Velkého bratra, tedy i celý systém, s čímž se musí vypořádat *Ideopolicie*.

5.3.6. Teror, trest a podrobení

Teror hraje v Oceánii velmi důležitou roli. Je to způsob, jak držet lidi pod kontrolou. Teror může zahrnovat zatýkání, mučení, popravy a další formy násilí. Konají se pravidelné popravy, které slouží jako divadlo lidem.¹¹¹ Je to dokonce oblíbená zábava, na níž se touží podívat i děti.¹¹² Na teroru je špatné i to, že si nemůžete být jisti ani svými přáteli, či rodinou. Například postava jménem Parsons například zatčena, protože jej udá vlastní dcera.¹¹³ Velký obrat v

¹⁰⁸ PISCH, Anita. „*The Phenomenon of the Personality Cult — a Historical Perspective*” [online]. Australian National University Press, 2016, pp. 49–86. JSTOR, [cit. 2023-23-03] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1q1crzp.7>.

¹⁰⁹ V originále: „*It depicted simply an enormous face, more than a metre wide: the face of a man of about forty – five, with a heavy black moustache and ruggedly handsome features.*“ ORWELL, George. *1984*. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 3.

¹¹⁰ V originále: „*It was one of those pictures which are so contrived that the eyes follow you about when you move. BIG BROTHER IS WATCHING YOU, the caption beneath it ran.*“ Tamtéž.

¹¹¹ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 20.

¹¹² Tamtéž, s. 20.

¹¹³ Tamtéž, s. 179.

příběhu přichází, když Winston zjistí, že člověk, v něhož měl velkou důvěru, je ve skutečnosti agentem nastrčeným Winstonovi jako past:

„Dveře se otevřely. Vešel O'Brien. Winston vyskočil. Byl tím pohledem šokován tak, že z něj vyprchala všechna opatrnost. Poprvé po mnoha letech zapomněl na přítomnost obrazovky. „Tebe taky dostali?“ vykřikl. „Mě dostali už dávno,“ řekl O'Brien s mírnou, skoro litostivou ironií.“¹¹⁴

Trestem za porušení pravidel jsou nucené práce nebo smrt.¹¹⁵ Nejhorším z trestů je ale tzv. vaporizace, kdy člověk prostě zmizí:

„Jméno takového člověka se odstraní ze záznamů, každá zmínka o tom, co udělal, je vymazána, sama jeho existence je popřena a potom zapomenuta. Takový člověk je zrušen, vymýcen, zkrátka – jak se obvykle říkalo – vaporizován.“¹¹⁶

Nikdo si nemůže být ničím a nikým jist a musí z něj být poslušný beránek, milující Velkého bratra tělem i duší. Pokud se tak nestane, přichází na řadu další způsob potrestání.

„Příznání byla jen formalita, i když mučení bylo skutečné. Nemohl si vzpomenout, kolikrát ho zbili a jak dlouho bití trvalo. Pokaždé se jím zabývalo současně pět nebo šest mužů v černých uniformách. Někdy ho bili pěstí, jindy obušky nebo ocelovými pruty, občas do něj kopali holíčkami. Byly chvíle, kdy se válel po zemi, bez studu, jako zvíře, svíjel se sem a tam v neustálém beznadějném úsilí vyhnout se bití, a bezděčně tak vyprovokoval další a další kopance do žeber, do břicha, do loktů, do holení, do rozkroku, do varlat, do kostrče. Byly chvíle, kdy to pokračovalo dál a dál a dál, až se mu zdálo kruté, hanebné a neodpuštělné ne to, že ho dozorci bijí, ale to, že nedokázal

¹¹⁴ V originále: „The door opened. O'Brien came in. Winston started to his feet. The shock of the sight had driven all caution out of him. For the first time in many years he forgot the presence of the telescreen. 'They've got you too!' he cried. 'They got me a long time ago,' said O'Brien with a mild, almost regretful irony.“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 195.

¹¹⁵ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 7.

¹¹⁶ V originále: „Your name was removed from the registers, every record of everything you had ever done was wiped out, your one-time existence was denied and then forgotten. You were abolished, annihilated: vaporized was the usual word.“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 16.

ztratit vědomí. Byly chvíle, kdy ho natolik opustila všechna odvaha, že začal prosit o milost dřív, než ho začali bít, pouhý pohled na napřáženou pěst stačil, aby začal chrlit přiznání ke skutečným i k imaginárním zločinům. ¹¹⁷

To je poslední způsob, jak předělat člověka k obrazu ideologie. Pokud ten selže – jedinec zmizí.

Musí dojít k absolutnímu zlomení těla i mysli, aby se Winston podrobil režimu – je fyzicky a psychicky týrán. Ale zlomen je až ve chvíli, kdy musí čelit svému největšímu strachu:

„Bolest sama o sobě,” řekl někdy nestačí. Stává se, že člověk bolest vydrží, někdy až do okamžiku smrti. Ale pro každého existuje něco, co vydržet nemůže – co si ani nedokáže představit. Odvaha a zbabělost s tím nemají nic společného. ¹¹⁸

V oné pro něj nejtěžší chvíli je skutečně zlomen:

„A šíleně se rozeřval, znova a znova. „Udělejte to s Julii! Udělejte to s Julii! Ne se mnou! S Julii! Je mi jedno, co s ní uděláte. Roztrhejte jí obličej, roztrhejte ji až na kost. Ne mě! Julii! Mě ne!” ¹¹⁹

V zoufalství a bolesti prosí své mučitele, aby místo něj zneužívali a mučili jeho milovanou Julii. Winstonova reakce ukazuje, že člověk je ochoten udělat cokoli, aby unikl bolesti a útrapám. Je dokonce svolný s tím, že obětuje osobu, kterou nadevše miluje. Tato situace naplno

¹¹⁷ V originále: *„The confession was a formality, though the torture was real. How many times he had been beaten, how long the beatings had continued, he could not remember. Always there were five or six men in black uniforms at him simultaneously. Sometimes it was fists, sometimes it was truncheons, sometimes it was steel rods, sometimes it was boots. There were times when he rolled about the floor, as shameless as an animal, writhing his body this way and that in an endless, hopeless effort to dodge the kicks, and simply inviting more and yet more kicks, in his ribs, in his belly, on his elbows, on his shins, in his groin, in his testicles, on the bone at the base of his spine. There were times when it went on and on until the cruel, wicked, unforgivable thing seemed to him not that the guards continued to beat him but that he could not force himself into losing consciousness. There were times when his nerve so forsook him that he began shouting for mercy even before the beating began, when the mere sight of a fist drawn back for a blow was enough to make him pour forth a confession of real and imaginary crimes.”* Tamtéž, s. 197.

¹¹⁸ V originále: *„By itself,” he said, ‘pain is not always enough. There are occasions when a human being will stand out against pain, even to the point of death. But for everyone there is something unendurable -- something that cannot be contemplated. Courage and cowardice are not involved.’* Tamtéž, s. 234.

¹¹⁹ V originále: *„And he was shouting frantically, over and over. Do it to Julia! Do it to Julia! Not me! Julia! I don’t care what you do to her. Tear her face off, strip her to the bones. Not me! Julia! Not me!”* Tamtéž, s. 236.

ukazuje zrudnost režimu zbavujícího jedince základních projevů lidskosti a naprosté ztráty důstojnosti. Osobnost člověka je zcela potlačena a režim vítězí.

5.3.7. Spolky a volný čas

V Oceánii tyto aktivity podléhají přísné kontrole a Strana je reguluje. Spolky a organizace jsou povoleny pouze tehdy, podřídí-li se ideologii Strany a slouží-li k propagaci jejích zájmů.

Existuje spolek, jenž se nazývá Antisexuální liga: „..., který obhajoval naprostý celibát pro obě pohlaví a chtěl, aby všechny děti byly počaty umělým oplodněním.“¹²⁰ Toto naprosto koresponduje se smýšlením Strany, neboť cit a láska jsou zakázány.

Dalším zajímavým dětským spolkem jsou Zvědové; bylo by možno jej přirovnat k dnešním Skautům.

„Nejhorší bylo, že v organizacích, jako byli Zvědové, z nich systematicky dělali malé neovladatelné divochy, a přitom to v nich nezbuzovalo sklon k tomu, aby se bouřily proti stranické disciplíně. Naopak, zbožňovaly Stranu a všechno, co s ní souviselo. Písň, průvody, transparenty, společné výlety, cvičení s puškami, provolávání hesel, uctívání Velkého bratra – to všechno byla pro ně nádherná hra.“¹²¹

Dospělí se scházeli ve Společenském středisku, protože se předpokládalo, že když nepracují, účastní se nějakého společenského programu.¹²² Všichni se museli těchto povinných setkání účastnit, v opačném případě se stali podezřelými: „Protože člověk si mohl být jist, že počet jeho návštěv ve Středisku se bedlivě zaznamenává.“¹²³

¹²⁰ V originále: „... which advocated complete celibacy for both sexes. All children were to be begotten by artificial insemination and brought up in public institutions.“ Tamtéž, s. 56.

¹²¹ V originále: „What was worst of all was that by means of such organizations as the Spies they were systematically turned into ungovernable little savages, and yet this produced in them no tendency whatever to rebel against the discipline of the Party. On the contrary, they adored the Party and everything connected with it. The songs, the processions, the banners, the hiking, the drilling with dummy rifles, the yelling of slogans, the worship of Big Brother -- it was all a sort of glorious game to them.“ Tamtéž, s. 21.

¹²² ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 63.

¹²³ V originále: „...you could be certain that the number of your attendances at the Centre was carefully checked.“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 69.

5.3.8. Hesla

Pro totalitní režimy jsou hesla důležitá zejména z toho důvodu, že umožňují snazší manipulaci velkých mas. Hesla jsou často jednoduchá a výstižná, a umožňují tak rychle a efektivně formovat myšlenky a emoce lidí ve prospěch režimu. Hesla také mohou být využita k upevnění autority vládnoucí Strany a k posílení pocitu jednoty a sounáležitosti mezi jejími příznivci.

V totalitních režimech jsou hesla často šířena médii a vzdělávacími institucemi, aby se stala součástí každodenního života a byla vnímána jako nesporná pravda. Tím dochází k vytváření kultu osobnosti, posílení pocitu patriotismu a vztahu mezi vládnoucí Stranou a ostatními společenskými vrstvami.

Například všudypřítomné heslo *Velký bratr tě sleduje*¹²⁴ připomíná, že každý v Oceánii je neustále sledován a kontrolován prostřednictvím kamer a tajných agentů, kteří odhalují případné projevy nesouhlasu s režimem.¹²⁵

5.3.9. Centrální plánování

Centrální plánování je také prostředkem ideologie. Reguluje hospodářský a společenský život v zemi prostřednictvím výroby, obchodu a služeb. Tento systém je často spojován s totalitními režimy¹²⁶ a snahou o kontrolu nad obyvatelstvem. V románu *1984* se tento prostředek projevuje v podobě tzv. „*pětiletých plánů*“, jež jsou vypracovávány pro každou oblast fungování státu, a slouží k regulaci výroby, spotřeby a hospodářských cílů.

¹²⁴ V originále: „*Big Brother is watching you.*“ Tamtéž, s. 3.

¹²⁵ ISMAYANTI, Devi. *The Community Manipulation through Big Brother's Tyranny in George Orwell's Nineteen Eighty Four* [online]. IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature. Research Gate [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/366886822_The_Community_Manipulation_through_Big_Brother's_Tyranny_in_George_Orwell's_Nineteen_Eighty_Four/references.

¹²⁶ Mnoho příkladů můžeme nalézt například v novinách *Rudé právo*, který informoval o centrálním hospodářství komunistického světa pod jehož vlivem byl. Například: SLÁNSKÝ, Rudolf. *Pětiletý plán proměňme v čin* [online]. *Rudé právo*. 1.1. 1949, s. 1. Dostupné z: <http://kramerius.cbvk.cz:8080/search/i.jsp?language=cs&pid=uuid:bed80e20-3bb6-11dd-8ce1-000d606f5dc6>.

Plány jsou tvořeny centrální vládou a následně se jim musí podřídit všechny úrovně společnosti. V knize je vše plánované do tříletek,¹²⁷ které si ale režim upravuje tak, jak se mu to hodí. Zprávy o jejich plnění jsou v novinách zveřejňovány nejen jako předpovědi o nadcházející lepší budoucnosti, ale slouží také k ujištění obyvatelstva o tom, že situace je v pořádku. Vždy je to tak, aby lidem v Oceánii ukázali, jak hospodářsky vyspělou zemí jsou a že vše, co dělají, dělají právě pro ně.¹²⁸ V případě nesprávného odhadu či chybného vyjádření lze původní výrok snadno přepsat takovým způsobem, aby odpovídal novému stavu věcí, neboť Velký bratr je považován za absolutní autoritu a jeho slova jsou bezchybná.

5.3.10. *Kompromitující materiál*

Kompromitující materiál se často využívá k diskreditaci politických protivníků či jiných osob představujících hrozbu pro mocenskou elitu. Může být získán například prostřednictvím sledování a odposlechů, ale lze také vytvářet dezinformace.

Závěr knihy odhaluje, že Bratrstvo je ve skutečnosti fiktivní organizace, jež slouží k odhalování jednotlivců, kteří neprojevují oddanost Velkému bratrovi a Angsocu.¹²⁹ Kniha, již Bratrstvo šíří, je vlastně prostředkem k odhalení osob majících sklon k myšlenkám, které jsou v rozporu s ideologií Angsocu a Velkého bratra. Tito lidé jsou pak zatčeni a podrobeni tvrdému výslechu a převýchově. Do takové pasti se chytí sám Winston:

„Zatím vám pošlu jeden výtisk Knihy.“ Winston si všiml, že i O'Brien vyslovil toto slovo, jako by bylo napsáno kurzívou. Goldsteinovy knihy, rozumíte. Co nejdřív. Potrvá možná několik dní, než ji dostanu. Není jich mnoho, to si umíte představit. Ideopolicie po nich slídí a ničí je skoro tak rychle, jak je stačíme vyrábět. Na tom však

¹²⁷ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 34.

¹²⁸ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 31.

¹²⁹ Tamtéž, s. 198-199.

nezáleží. Ta kniha je nezničitelná. I kdyby zmizel poslední výtisk, dovedli bychom ji reprodukovat téměř slovo od slova.”¹³⁰

Po tomto rozhovoru už není pro Winstona cesty zpět.

V knize vytváří kompromitující materiál především *Ideopolicie*, ale i Winston sám. Rozhodl se totiž psát si deník. Kdyby se to *Ideopolicie* dozvěděla, mohla ho snadno usvědčit ze „závadného myšlení“:

„Nemohl se ubránit náporu paniky. Bylo to absurdní, protože napsat právě ta slova nebylo o nic nebezpečnější než to, že vůbec začal deník psát, ale na okamžik byl v pokušení vytrhnout popsané stránky a celé věci se vzdát. Ale neudělal to, protože věděl, že je to zbytečné. Vůbec nezáleželo na tom, zda napsal Pryč s Velkým bratrem nebo nenapsal. Jako nezáleželo na tom, zda bude v deníku pokračovat nebo ne. Ideopolicie ho dostane i tak.“¹³¹

Tento příklad ukazuje, jak mocné jsou prostředky, jež režim využívá k udržení své moci a jak důležité je pro něj eliminovat každou potenciální hrozbu.

5.3.11. Oslavy režimu

Oslavy režimu jsou jedním ze způsobů jak posílit ideologii a loajalitu obyvatel. Často se konají při výročích státu nebo při významných událostech, jako jsou narozeniny vůdce. Během oslav jsou organizovány různé kulturní akce a přehlídky, které mají za cíl ukázat silnou a jednotnou identitu státu a oslavovat jeho vůdce:

¹³⁰ V originále: „*Meanwhile I shall send you a copy of the book*’—even O’Brien, Winston noticed, seemed to pronounce the words as though they were in italics- ‘*Goldstein’s book, you understand, as soon as possible. It may be some days before I can get hold of one. There are not many in existence, as you can imagine. The Thought Police hunt them down and destroy them almost as fast as we can produce them. It makes very little difference. The book is indestructible. If the last copy were gone, we could reproduce it almost word for word.*“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 147.

¹³¹ V originále: „*He could not help feeling a twinge of panic. It was absurd, since the writing of those particular words was not more dangerous than the initial act of opening the diary, but for a moment he was tempted to tear out the spoiled pages and abandon the enterprise altogether. He did not do so, however, because he knew that it was useless. Whether he wrote DOWN WITH BIG BROTHER, or whether he refrained from writing it, made no difference. Whether he went on with the diary, or whether he did not go on with it, made no difference. The Thought Police would get him just the same.*“ Tamtéž, s. 16.

„Šestý den Týdne nenávisti, po průvodech, projevech, po všem tom křiku, transparentech, plakátech, filmech, výstavách voskových figurín, po víření bubnů a vřeskotu trubek, dupotu pochodujících nohou, rachotu tankových pásů, po všem tom řevu letadel jednotlivých perutí, po dělostřelbě, po šesti dnech, kdy se velký organismus křečovitě chvěl k vyvrcholení...“¹³²

V různých totalitních režimech byly oslavy velmi běžné a sloužily k propagaci vládnoucí ideologie a k upevnění moci režimu. Byly velkolepé a připomínaly masové rituály, během kterých bylo od lidí vyžadováno, aby prokázali svou oddanost režimu. Ten, kdo se neúčastnil, nebo jehož reakce nebyly adekvátní, se stával podezřelým.

5.3.12. Veřejný nepřítel

Veřejný nepřítel je koncept využívaný totalitními režimy k identifikaci jednotlivců nebo skupin, vnímaných jako hrozba pro stabilitu a bezpečnost společnosti. V románu je takovým nepřítelem Emmanuel Goldstein a jeho skupina přívrženců označovaná jako Bratrstvo.

George Orwell demonstruje tento koncept prostřednictvím popisu dvou akcí, které jsou pro děj jeho knihy klíčové: *Dvě minuty nenávisti* a *Týden nenávisti*. Obě tyto akce budí zdání, že slouží k odsouzení zrádců a oslavě Velkého bratra. Mají za úkol manipulovat s názory obyvatelstva a podněcovat nenávist vůči nepřátelům režimu.¹³³ V důsledku toho se obyvatelstvo stává slepě oddaným režimu a ochotným perzekuovat a zabíjet ty, kteří jsou označeni za veřejného nepřítele.

¹³² V originále: „On the sixth day of Hate Week, after the processions, the speeches, the shouting, the singing, the banners, the posters, the films, the waxworks, the rolling of drums and squealing of trumpets, the tramp of marching feet, the grinding of the caterpillars of tanks, the roar of massed planes, the booming of guns — after six days of this, when the great orgasm was quivering to its climax.“ Tamtéž, s. 150.

¹³³ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 12–15.

5.4. Klíčové prvky režimu v románu *1984*

Klíčové prvky jsou základem jádra a tvoří charakteristiku určitého systému nebo ideologie. Bez nich daný systém nemůže existovat nebo nemá svou specifickou identitu.

5.4.1. *Utlačování*

Vládnoucí režim využívá různých nástrojů k tomu, aby udržel obyvatelstvo v podřízenosti a pod kontrolou. Mezi takové nástroje patří například masivní státní propagandistická kampaň, dozor nad myšlením a slovy a špionážní a kontrolní mechanismy, neboť: „*Kdo ovládá minulost,*” *znělo heslo Strany, „ovládá budoucnost: kdo ovládá přítomnost, ovládá minulost.”*¹³⁴

Obyvatelé jsou pod neustálým dohledem státních orgánů a každá jejich činnost může být monitorována a hodnocena. Nikdo si nemůže být jist, kdy a kde je sledován. Lidé se tak stávají paranoidními a žijí v neustálém strachu.¹³⁵ V knize je popsáno, jak jsou obyvatelé vystaveni neustálému průzkumu svého soukromí a jak jsou nuceni projevovat veřejnou loajalitu vládnoucímu režimu. Každý projev nesouhlasu s režimem je trestán a obyvatelé musí projevovat zcela nekritickou loajalitu a oddanost – stačí neprojevit patřičné emoce, nebo naopak projevit až moc emocí a znamená to minimálně podezření, že člověk něco skrývá.¹³⁶

Důležitým prvkem útlaku je dehumanizace obyvatel. Lidé jsou redukováni na bezduché a uniformní jedince přizpůsobující se režimu a plnící jeho příkazy. Jsou zbaveni svých osobních svobod a práv a jsou také ve jménu režimu mučeni:

„Existoval dlouhý výčet zločinů – špionáž, sabotáž a podobně – ke kterým se vlastně musel přiznat každý. Přiznání byla jen formalita, i když mučení bylo skutečné. Nemohl si vzpomenout, kolikrát ho zbili a jak dlouho bití trvalo. Pokaždé se jím zabývalo

¹³⁴ V originále: „*Who controls the past, 'ran the Party slogan, 'controls the future: who controls the present controls the past.*“ ORWELL, George. *1984*. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 30.

¹³⁵ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 49.

¹³⁶ Tamtéž.

*současně pět nebo šest mužů v černých uniformách. Někdy ho bili pěstí, jindy obušky nebo ocelovými pruty, občas do něj kopali holínkami. Byly chvíle, kdy se válel po zemi, bez studu, jako zvíře, svíjel se sem a tam v neustálém beznadějném úsilí vyhnout se bití, a bezděčně tak vyprovokoval další a další kopance do žeber, do břicha, do loktů, do holení, do rozkroku, do varlat, do kostrče.*¹³⁷

Režim se nezastavil do té doby, dokud z člověka nezůstal jen duch: „Zarazil se, protože se vyděsil. Kráčela mu vstříc sehnutá, šedivá postava podobná kostlivci. Ten zjev sám byl úděsný, a nadto věděl, že je to on.“¹³⁸

5.4.2. Bezcitnost

Obyvatelé Oceánie jsou vnímáni jako pouhá čísla, ne jako jednotlivé lidské bytosti s vlastními pocity a potřebami. Jsou nejen dehumanizováni, ale i zbaveni své individuality. Vše je podřízeno vyššímu cíli, kontrole moci a společnosti, protože jedině Strana to pro dobro společnosti dokáže:

*„Strana nebaží po moci pro vlastní cíle, ale pro dobro většiny. Usiluje o moc, protože lidé jsou křehká, zbabělá stvoření, která neunesou svobodu, nedovedou se postavit tváří v tvář pravdě, musí být ovládáni a systematicky klamáni jinými, kteří jsou silnější než oni.*¹³⁹

¹³⁷ V originále: „There was a long range of crimes — espionage, sabotage, and the like — to which everyone had to confess as a matter of course. The confession was a formality, though the torture was real. How many times he had been beaten, how long the beatings had continued, he could not remember. Always there were five or six men in black uniforms at him simultaneously. Sometimes it was fists, sometimes it was truncheons, sometimes it was steel rods, sometimes it was boots. There were times when he rolled about the floor, as shameless as an animal, writhing his body this way and that in an endless, hopeless effort to dodge the kicks, and simply inviting more and yet more kicks, in his ribs, in his belly, on his elbows, on his shins, in his groin, in his testicles, on the bone at the base of his spine.“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 127.

¹³⁸ V originále: „He had stopped because he was frightened. A bowed, grey-coloured, skeleton – like thing was coming towards him. Its actual appearance was frightening, and not merely the fact that he knew it to be himself.“ Tamtéž, s. 223.

¹³⁹ V originále: „That the Party did not seek power for its own ends, but only for the good of the majority. That it sought power because men in the mass were frail cowardly creatures who could not endure liberty or face the truth, and must be ruled over and systematically deceived by others who were stronger than themselves.“ Tamtéž, s. 216.

Strana nepotřebuje lidské bytosti, nýbrž roboty – bez citu, aby uposlechli na slovo. Proto se ze společnosti vytratilo potěšení ze sexu a nahlíželo se na něj jako na něco nečistého.

„Cílem Strany nebylo jen předcházet tomu, aby mezi muži a ženami vznikaly vztahy, které nebylo možné kontrolovat. Pravým, i když nevyhlášeným cílem bylo odstranit ze sexuálního aktu veškerou rozkoš.“¹⁴⁰

Manželství bylo povoleno jen se souhlasem komise a sex měl být pouze prostředkem k reprodukci nových občanů.

Režim potřebuje obyvatelstvo bezcitné, protože emoce a lidské vazby vedou k nevypočitatelnému chování, což by mohlo ohrozit stabilitu společnosti. Bezcitnost je pro režim žádoucí, neboť umožňuje obyvatelům plně se soustředit na práci a naprosto se podřídit režimu.

5.4.3. Konformita

Občané Oceánie jsou nuceni přizpůsobit se oficiální ideologii a chovat se podle přesně stanovených pravidel. Ti, kteří se od této normy odchýlí, jsou považováni za nepřátele režimu a jejich názory jsou tvrdě potlačovány. Konformita je způsob, jak udržet nad obyvateli kontrolu a jak zabránit jakékoli formě odporu nebo odchylky od oficiálního směru. Tímto způsobem vytváří vládnoucí režim homogenní společnost, v níž jsou všechny myšlenky a chování pod kontrolou a vše je podřízeno jedinému cíli – udržení moci.

„Především si musíš uvědomit, že moc je kolektivní. Jedinec má moc pouze tehdy, když přestane být jedincem. ... Musí tomu tak být, protože každá lidská bytost je odsouzena zemřít, což je největší prohra. Když se však člověk dokáže dokonale a naprosto

¹⁴⁰ V originále: „The aim of the Party was not merely to prevent men and women from forming loyalties which it might not be able to control. Its real, undeclared purpose was to remove all pleasure from the sexual act.“ Tamtéž, s. 55.

podřídít, dovede uniknout vlastní identitě a splynout se Stranou tak, že sám je Stranou, potom je všemocný a nesmrtelný. ¹⁴¹

Autor říká, že moc není v ruce jednotlivce, ale v ruce kolektivu, tedy Strany. Jedinec může mít moc pouze tehdy, když se zcela podřídí Straně a ztratí svou vlastní identitu. Ten, kdo se snaží být svobodný a nezávislý, je vždy poražen, protože je odsouzen k smrti, a pouze dokonalá podřízenost Straně mu může zajistit neomezenou moc a nesmrtelnost.

5.4.4. *Beznaděj*

Celá společnost je utlačována a zotročována, jedinci jsou zbaveni jakékoli svobody a soukromí a jsou nuceni přijímat státní ideologii jako jedinou pravdu. V této totalitní společnosti neexistuje naděje na změnu, protože režim je pevně ukotven a vládne naprostou kontrolou a násilím. Například Winston Smith, hlavní postava knihy, cítí beznaděj a zdá se, že je uvězněn v neprostupné zdi zoufalství. I když touží po svobodě a skutečném životě, ví, že ve společnosti, v níž žije, je to nemožné a že všechno, co může udělat, je snít o lepším světě.¹⁴²

Pocit beznaděje vycítíme i z následujícího úryvku:

*„Co jste udělali s Julií?“ zeptal se Winston. O'Brien se opět usmál. „Zradila tě, Winstone. Okamžitě a beze zbytku. Málokdy přejde někdo na naši stranu tak rychle. Sotva bys ji poznal, kdybys ji viděl. Veškerou její odbojnost, lži, poštilost, vulgárnost, všechno z ní vypálili. Dokonalá konverze, učebnicový případ.“*¹⁴³

¹⁴¹ V originále: *„The first thing you must realize is that power is collective. The individual only has power in so far as he ceases to be an individual. ... It must be so, because every human being is doomed to die, which is the greatest of all failures. But if he can make complete, utter submission, if he can escape from his identity, if he can merge himself in the Party so that he is the Party, then he is all-powerful and immortal. The second thing for you to realize is that power is power over human beings. Over the body but, above all, over the mind. Power over matter — external reality, as you would call it — is not important. Already our control over matter is absolute.“* Tamtéž, s. 217-218.

¹⁴² ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 165–169.

¹⁴³ V originále: *„What have you done with Julia?“ said Winston. O'Brien smiled again. She betrayed you, Winston. Immediately — unreservedly. I have seldom seen anyone come over to us so promptly. You would hardly recognize her if you saw her. All her rebelliousness, her deceit, her folly, her dirtymindedness — everything has been burned out of her. It was a perfect conversion, a textbook case.“* ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 213.

Za prvé, Winston se ptá na Juliin osud, což může naznačovat, že se snaží najít alespoň nějakou naději, že by mohla být stále naživu a že by mohli společně bojovat proti režimu. Ovšem O'Brien mu dává jasně najevo, že Juliina konverze je dokonalá a že se již nedá nic dělat. Winstonův pocit naděje mizí a hrdina se dostává do stavu beznaděje. Za druhé, samotný popis toho, co se s Julií stalo, může být v rozporu s Winstonovými nadějemi na svobodu a změnu společnosti. O'Brien popisuje, jak rychle a dokonale se Juliina osobnost přizpůsobila vládnoucímu režimu, což může podkopat Winstonovy naděje na změnu a prohloubit jeho pocit beznaděje.

6. Obraz utopické společnosti a vliv jejích totalitních mechanismů na život jedince v díle *Konec civilizace*

6.1. Obraz společnosti

V knize *Konec civilizace* je společnost striktně rozdělena na základě biologických faktorů, přičemž každý jedinec je již od svého početí predestinován k určitému společenskému postavení a roli. Toto rozdělení vychází z přesvědčení, že genetická manipulace a výběr mohou vést k vytvoření dokonalé společnosti, kde každý má své přesně vymezené místo a úkoly. Tento systém rozdělení společnosti je nazýván kastovním systémem a skládá se z pěti základních kast, přičemž každá z nich je přizpůsobena konkrétnímu úkolu v rámci společnosti.

Alfy jsou nejvyšší kastou a jsou považovány za nejinteligentnější a nejschopnější členy společnosti. Proto mají na starosti nejdůležitější a nejtěžší úkoly. Fyzicky jsou popisovány jako krásní, silní a zdraví jedinci, kteří jsou vynikajícími příklady lidského druhu. Mentálně jsou *alfy* považovány za velmi inteligentní a schopné. Jsou vzdělané a ovládají složité myšlenkové procesy. Jsou schopny rychle se přizpůsobit novým situacím a nalézt řešení složitých problémů: „*Alfa-děti nosí šedé šaty. Pracují mnohem více než my, protože jsou nesmírně chytré. Jsem opravdu velice rád, že jsem beta, protože nemusím tolik pracovat!*“¹⁴⁴ Jako nejvyšší kasta vedou *Alfy* luxusní život stylu a jsou zodpovědné za chod a řízení společnosti. Jsou to ony, kdo mají ve společnosti největší moc a mají na starosti všechna důležitá rozhodnutí.

Bety jsou druhou nejvyšší kastou v kastovní společnosti. Jsou sice pod úrovní *Alf*, ale stále mají daleko více výhod v životě než nižší vrstvy. *Bety* mají přiděleny určité role, které vychází z jejich schopností a inteligence. Nicméně, i když mají *Bety* oproti nižším kastám některé výhody, jsou stále podřízeny *Alfa* kastě a nemají stejný přístup ke společenské moci a výsadám.

¹⁴⁴ V originále: „*Alpha children wear grey. They work much harder than we do, because they're so frightfully clever.*“ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 19.

Gamy, Delty a Epsilon jsou nejnižší kasty s podřizují se Betám, ale především Alfám. *Gamy* jsou určeny k práci, jež je považována za špatnou nebo nebezpečnou. Jsou většinou nižšího vzrůstu a mají méně rozvinutou inteligenci než vyšší kasty.¹⁴⁵ Ve společnosti jsou chápány jako hloupé a hrubé a jsou od ostatních kast odděleny.

Delty jsou střední kastou a mají na starosti méně náročné úkoly. Jsou také odděleny od vyšších kast a mají omezený přístup k vzdělání a společenským výsadám.¹⁴⁶ Společností jsou chápány jako průměrné a jejich role je určena jejich schopnostmi a inteligencí.

Epsilon jsou nejnižší kastou s nejnižší inteligencí a schopnostmi ze všech. Jsou určeni pro práce, které jsou považovány za nejhorší (sklad, údržba). Ve společnosti mají postavení „strojů“. Tyto nižší kasty jsou ve společnosti považovány za méněcenné a jsou zcela odděleny od vyšších kast.¹⁴⁷

V Huxleyho románu je ještě jedna skupina, která se od ostatních výrazně odlišuje. Jsou jí *divoši*, kteří žijí v rezervaci, kam se lidé z moderního světa jezdí dívat.

Divoši jsou prezentováni jako lidé, jenž se neřídí společenskými normami a pravidly vládnoucími v civilizovaném světě. Jsou považováni za bytosti primitivní žijící v divočině. Jsou prezentováni jako jedinci s nižší inteligencí a méně rozvinutými společenskými a kulturními schopnostmi než lidé ve společnosti řízené technologií.¹⁴⁸ Například John, hlavní postava z řad divochů, je v knize popisován jako člověk, který nemá ponětí o civilizovaném světě a neumí se přizpůsobit jeho normám a hodnotám.¹⁴⁹ Z pohledu společnosti řízené technologií jsou divoši považováni za méněcenné bytosti, které nelze do společnosti integrovat. Jsou jim přisuzovány vlastnosti jako barbarství, násilnost a primitivnost. Avšak z pohledu divochů samotných jsou lidé ve společnosti řízené technologií ztracené duše bez skutečného smyslu pro život.

¹⁴⁵ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 2–15.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 92-95.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 131.

6.2. Hlavní dystopické prvky společnosti

6.2.1. *Genetická manipulace*

Lidé jsou v této dystopické společnosti předurčeni k danému společenskému postavení na základě svých genetických predispozic, což ilustruje extrémní využití technologií v oblasti genetiky. Manipulace je prováděna prostřednictvím líhně, v níž jsou vajíčka uměle oplodněna a poté dále geneticky upravována tak, aby vznikli jedinci s určitými vlastnostmi a dispozicemi.¹⁵⁰ Tento proces vytváří kasty lidí, jejichž pracovní úkoly jsou předem stanoveny a oni sami si svůj osud nevolí.

6.2.2. *Konzumní společnost*

Spotřeba zboží je neustálá a nevyhnutelná a stává se součástí každodenního života. Konzumní společnost je kultivována a podporována vládnoucí elitou proto, aby udržela ostatní společnost v podřízenosti. V knize je využívána jako prostředek k udržení populace pod kontrolou a k zajištění stability společnosti. Lidé jsou od dětství učeni konzumu a nakupování se stává jednou z nejdůležitějších činností v jejich životech. Jsou stimulováni k nakupování nových a lepších věcí a jsou přesvědčeni, že věci, které si koupí, jim přinesou štěstí a spokojenost. Zboží se vyrábí tak, aby bylo rychle zastaralé a aby lidé cítili potřebu kupovat si nové a lepší. V knize se uvádí, že: „*(se věci) prostě zahodí a koupí se nové.*“¹⁵¹ Konzumní společnost v této dystopii slouží jako prostředek k udržení kontroly nad populací, která se stává závislou na věcech a která hledá své štěstí a spokojenost v nakupování a konzumu.

6.2.3. *Kontrola myšlení a omezení svobody*

V této společnosti jsou lidé programováni tak, aby nevnímali svět kolem sebe kriticky a aby přijímali vše, co jim bylo sděleno. Tento stav umožňuje vládnoucí třídě udržovat nad lidmi

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 2-4.

¹⁵¹ V originále: „*Throw them away when they've got holes in them and buy new.*“ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 84.

kontrolu a zabránit jakýmkoli formám odporu nebo nespokojenosti. V románu jsou popsány různé způsoby, jakými je kontroly myšlení dosahováno. Jedním z nich je *hypnopedie*. Během spánku v hypnopedickém centru jsou dětem do hlavy vpravována výchovná moudra k přijetí společenských norem a hodnot:

„...nosí zelené šaty,“ pronášel tichý, ale neobyčejně jasný hlas právě uprostřed věty, „a delty nosí khaki. Ne, nechci si hrát s deltami. A epsiloni jsou ještě horší. Jsou nejhlupejší ze všech a neumějí ani číst ani psát. Kromě toho se oblékají černě a to je ohavná barva. Jsem velice rád, že jsem beta!“¹⁵²

Dalším způsobem je aplikace drog, jako je *soma*, která lidem umožňuje uniknout před realitou a dosáhnout pocitu euforie a blaženosti. Tento stav potlačuje jakékoli nežádoucí myšlenky nebo pocity a vede k tomu, že lidé jsou ochotni přijmout svůj osud a podvolit se systému:

„A teď, co je to za pokrok! Lidé jen kráčí od požitku k požitku a neustálá práce, souložení a zábava jim nenechají ani chvíli na to, aby se posadili a rozjímali. A když se někdy nešťastnou náhodou objeví trhlina v pevném tkanivu potěšení a práce, je vždy po ruce soma, ta skvělá soma! Půl gramu postačí na půl dne volna, gram na víkend, dva gramy na výlet do orientální nádhery, tři gramy pro temnou věčnost na Měsíci.“¹⁵³

Kontrola myšlení a omezení svobody jsou mechanismy, jež umožňují udržet daný stav a zabránit jakékoli změně nebo odporu.

¹⁵² V originále: „...all wear green,“ said a soft but very distinct voice, beginning in the middle of a sentence, ‘and Delta Children wear khaki. Oh no, I don’t want to play with Delta children. And Epsilons are still worse. They’re too stupid to be able to read or write. Besides, they wear black, which is such a beastly colour. I’m so glad I’m a Beta.“ Tamtéž, s. 19.

¹⁵³ V originále: „Now--such is progress--the old men work, the old men copulate, the old men have no time, no leisure from pleasure, not a moment to sit down and think--or if ever by some unlucky chance such a crevice of time should yawn in the solid substance of their distractions, there is always soma, delicious soma, half a gramme for a half-holiday, a gramme for a week-end, two grammes for a trip to the gorgeous East, three for a dark eternity on the moon.“ Tamtéž, s. 40.

6.2.4. Dehumanizace

Ve společnosti jsou lidé rozděleni do různých tříd podle svých schopností a inteligence, přičemž každá z nich má své předem určené role a zaměstnání. Lidé jsou vychováváni k tomu, aby byli poslušní a oddaní společnosti, a jsou zbaveni svobodné vůle a osobních vztahů.

„Skutečné štěstí vypadá vždy dosti uboze, srovnáme-li je s tím, co překryje neštěstí. Stabilita zřejmě zdaleka není tak okázalá jako nestabilita. Spokojenost nemá nic způsobilého statečného boje proti neštěstí, nic z malebnosti zápolení s pokušením nebo s osudovou zkázkou, k níž vede vášně nebo pochybnost. Štěstí není nikdy vznešené.“¹⁵⁴

Lidská důstojnost je tedy potlačována, aby bylo dosaženo stability.

Dalším prvkem dehumanizace je absence opravdových emocí a citů, které jsou utlumovány pomocí speciální drogy *somy*. Lidé jsou na ni tak zvyklí, že emoce a láska jsou prožívány jen díky ní. Přirozeně prožít cit již není možné: *„Muchlej mě, až mě umuchláš, láska je jako soma, libej mě, libej, už mě máš, přiviň mě zase znova.“¹⁵⁵* Lidé šťastni a spokojeni pouze díky tomu, že jsou omámeni a nevnímají skutečnou podstatu své existence.

6.2.5. Rodičovství

V této dystopické společnosti jsou děti uměle vytvářeny a vychovávány v laboratořích. Rodičovství se stalo něčím hnusným, ponižujícím, až nechutným. To je také důvod, proč se Linda po vyléčení nevrátila do Nového světa:

¹⁵⁴ V originále: *„Of course it does. Actual happiness always looks pretty squalid in comparison with the over-compensations for misery. And, of course, stability isn't nearly so spectacular as instability. And being contented has none of the glamour of a good fight against misfortune, none of the picturesqueness of a struggle with temptation, or a fatal overthrow by passion or doubt. Happiness is never grand.“* Tamtéž, s. 156.

¹⁵⁵ V originále: *„Hug me till you drug me, honey; Kiss me till I'm in a coma: Hug me, honey, snuggly bunny; Love's as good as soma.“* Tamtéž, s. 117.

„Nejsem tvoje matka. Nechci být tvoje matka.“ ... „Mít mláďata jako zvíře... Nebýt tebe, byla bych šla k inspektorovi a mohla jsem se dostat odtud. Ale ne s dítětem! To by byla příliš velká ostuda.“¹⁵⁶

Způsob výchovy a vzdělávání je plně kontrolován vládou, aby se zajistilo, že děti vyrůstají jako plně funkční a režimu oddaní občané.

„Mateřství, monogamie, romantika. Vodotrysk letí vzhůru, prudce šumí vodní paprsek. Tlak nachází jen jediný ventil. Můj miláčku, mé děťátko! Není divu, že tato ubohá stvoření předmoderní doby byla pomatená, zlá a nešťastně bědná. Jejich svět jim nedovoloval přijímat věci lehce, nedal jim možnost, aby byli vyrovnaní, silní a šťastní. V těch dobách matek a milenců, zákazů, jejichž dodržování nebylo usnadněné predestinací, v těch dobách pokušení a osamělých výčitek, všemožných nemocí, a nekonečné bolesti, jež vedla k osamění, v dobách věčné nejistoty a chudoby, se nutně musily vyvinout vášnivé city. Každý jedinec byl nadto ještě osamělý a odkázán sám na sebe. Jak tedy při těch vášnivých citech mohla pro ně ještě existovat nějaká stabilita?“¹⁵⁷

Kvůli zastaralým ideálům nebyla společnost schopna dosáhnout stability. V tom jí bránilo mateřství, monogamie a romantika, které vedly k silným emocím a osobní izolaci. Když jsou aspekty lidského života hlídány vládou, je možné stability dosáhnout.

¹⁵⁶ V originále: „I'm not your mother. I won't be your mother.“ ... „Turned into a savage,' she shouted. 'Having young ones like an animal.... If it hadn't been for you, I might have gone to the Inspector, I might have got away. But not with a baby. That would have been too shameful.“ Tamtéž, s. 88.

¹⁵⁷ V originále: "Mother, monogamy, romance. High spurts the fountain; fierce and foamy the wild jet. The urge has but a single outlet. My love, my baby. No wonder these poor pre-moderns were mad and wicked and miserable. Their world didn't allow them to take things easily, didn't allow them to be sane, virtuous, happy. What with mothers and lovers, what with the prohibitions they were not conditioned to obey, what with the temptations and the lonely remorse, what with all the diseases and the endless isolating pain, what with the uncertainties and the poverty—they were forced to feel strongly. And feeling strongly (and strongly, what was more, in solitude, in hopelessly individual isolation), how could they be stable?" Tamtéž, s. 29.

6.2.6. Smrt

V mnoha dystopických společnostech se smrt stává kontrolovaným a ritualizovaným procesem, jenž slouží k upevnění moci vlády a potlačení odporu obyvatelstva. V knize *Konec civilizace* se smrt stala sterilní a odosobněnou záležitostí.

„Adaptační příprava na smrt začíná v osmnácti měsících. Každé mrně stráví dvě dopoledne týdně v nemocnici pro umírající. Mají tam ty nejlepší hračky a v úmrtní dny dostávají čokoládovou zmrzlinu.“¹⁵⁸

Lidé jsou usmrčeni ve chvíli, kdy jsou považováni za staré nebo neúčinné, ať už z důvodu věku, nemoci, nebo nedostatečného mentálního či fyzického stavu. Smrt je tak vnímána jako způsob k zajištění efektivity společnosti, a ne jako přirozená a nevyhnutelná součást lidského života.

6.3. Totalitní ideologie vládnoucího režimu

V Huxleyho románu je nastolena totalitní ideologie, která má za cíl dosáhnout stability, efektivity a spokojenosti všech obyvatel společnosti. Tato ideologie vychází z myšlenky, že společnost je lepší než jednotlivci a že jednotlivci musí být ochotni obětovat své individuální potřeby a touhy ve prospěch kolektivu.

6.3.1. Fordismus

Henry Ford je považován za zakladatele moderní civilizace a je po něm pojmenována ideologie Nového světa. Jeho jméno je také spojováno s novým způsobem počítání let, který byl nastolen v této dystopické společnosti; nazývá se *fordismus*.

¹⁵⁸ V originále: „Death conditioning begins at eighteen months. Every tot spends two mornings a week in a Hospital for the Dying. All the best toys are kept there, and they get chocolate cream on death days. They learn to take dying as a matter of course.“ Tamtéž, s. 115.

Zároveň bylo zavedeno nové počítání času: „*Teprve ... , co se na trhu objevil první T-model našeho Forda Pána.*“¹⁵⁹ Je tedy jasné, že rok vzniku je rok, kdy si lidé mohli koupit toto nové auto. Tento kalendář je běžně používán v celé společnosti a nahradil tradiční počítání let od narození Krista.

Fordismus je pro společnost velmi důležitý, protože symbolizuje novou éru moderní civilizace, kterou *Henry Ford* (1863–1947) zahájil. V celé knize se jméno *Henry Ford* vyskytuje velmi často; je jedním z nejdůležitějších symbolů nové společnosti.

6.3.2. *Cíle ideologie*

Fordismus je průmyslová metoda využívaná v průběhu 20. století. Byla pojmenována po zakladateli společnosti *Ford Motor Company Henry Fordovi*. Hlavním cílem fordismu bylo dosáhnout co nejvyšší produktivity a efektivity výroby, což mělo vést k masové výrobě a snížení nákladů na výrobu.¹⁶⁰ V knize se sériová výroba, standardizace a efektivita výroby aplikují na chod společnosti i na další oblasti života jako například vzdělání a zdravotnictví. Cílem fordismu je tedy dosáhnout co nejvyššího stupně stability a efektivity ve všech oblastech a tím zajistit spokojenost všech obyvatel. Ukazuje se však, že tohoto cíle je dosahováno na úkor individuální svobody a sebeurčení a že společnost je dehumanizována a zbavena emočního a citového prožitku. *Fordismus* tedy v této knize představuje totalitní ideologii, která potlačuje individuální potřeby a touhy ve prospěch kolektivní stability a efektivity.

6.3.3. *Státní organizace*

Svět řídí světová státní správa, jež je dozorována kontrolory a je zodpovědná za udržení stability a za každodenní chod společnosti. V jejím čele stojí rada deseti; každý z nich zastává funkci vrchního inspektora pro danou oblast (například pro Západní Evropu je to Mustafa

¹⁵⁹ V originále: „*After Our Ford's first T-Model was put on the market.*“ Tamtéž, s. 17.

¹⁶⁰ CONGDON, Brad. *Community, Identity, Stability: The Scientific Society and the Future of Religion in Aldous Huxley's Brave New World* [online]. *ESC: English Studies in Canada*, vol. 37 no. 3, 2011, p. 83-105. *Project MUSE* [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: doi:10.1353/esc.2011.0041.

Mond¹⁶¹). Tyto osoby mají obrovský vliv na řízení a utváření společnosti a jsou rozhodujícími hráči ve všech aspektech života v Novém světě.

Vznik této organizace není v knize podrobně popsán, ale zdá se, že se datuje od doby konfliktu a nestability v dřívější společnosti. Světová státní správa je založena na totalitních principech a vynucuje si svou autoritu pomocí mechanismů kontroly, dohledu a represí.

6.4. Prostředky ideologie

6.4.1. *Bokanizace*

Jedná se o záměrnou snahu ovládat myšlení a chování jednotlivců prostřednictvím manipulace s informacemi a vnucování určitých hodnot a norem. K nástrojům *bokanizace* patří například masová produkce uniformního zboží a masmédia, která stále dokola prezentují stejné zprávy a názory. V knize se například píše: „*Lidé jen kráčí od požitku k požitku a neustálá práce, souložení a zábava jim nenechají ani chvíli na to, aby se posadili a rozjímali.*“¹⁶² Lidé jsou tak vystaveni jednotvárným informacím a jsou nuceni přijímat určité postoje a hodnoty.

6.4.2. *Predestinace*

Predestinace je dalším prostředkem, jímž vláda v knize *Konec civilizace* manipuluje společnost. Jedná se o proces, ve kterém jsou lidé při svém vývoji geneticky předurčeni k danému společenskému postavení a rolím, jež jim budou přiděleny. Není tedy možné, aby později změnili svou kastu nebo pracovní zařazení. Už od fáze umělého oplodnění nemají možnost, jak svůj život ovlivnit. Aby byla udržena stabilita, jsou jim také vštěpovány edukační

¹⁶¹ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 28.

¹⁶² V originále: „*The old men work, the old men copulate, the old men have no time, no leisure from pleasure, not a moment to sit down and think.*“ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 40.

fráze (například, jsem lepší než... a nebudu si s nimi hrát¹⁶³), které se samozřejmě pro jednotlivé třídy mění. Proto jsou všichni se svým společenským statutem spokojeni.

6.4.3. *Hypnopedie*

Jedná se o proces, při němž jsou dětem a dospělým vštěpovány určité instrukce a postoje během spánku, a to pomocí opakujících se frází. Tyto informace jsou následně pevně zakotveny v jejich podvědomí a ovlivňují jejich jednání a myšlení. Jsou v nich tak zakořeněny, že je dokonce oni sami používají jako fráze v běžné mluvě: „*Jeden gram vzít, je lepší než klít.*“¹⁶⁴ To znamená, že *hypnopedie* je využíváno nejen k výchově a formování dětí, ale také ke kontrole a ovládnutí dospělých. Tyto fráze jsou také používány k potlačení negativních emocí a myšlenek, což státní správě umožňuje udržet společnost v harmonii a zabránit jakýmkoli projevům nespokojenosti.

6.4.4. *Konzumní společnost*

V Novém světě se lidé učí, že nákupy jsou způsob, jak dosáhnout štěstí a spokojenosti. Zboží se stává náhražkou za skutečné vztahy a hodnoty. Všichni jsou také podporováni v tom, aby stále hromadili nové věci a udrželi ekonomiku v chodu.¹⁶⁵ Jsou vedeni k tomu, aby měli mnoho koníčků, jenž potřebují další vybavení. K dopravě využívají helikoptéry a často tráví volný čas v pocitových kinech. Stabilita je vytvářena tím, že mají dostatek práce a prostoru pro své koníčky, takže si své zájmy mohou dovolit.

6.4.5. *Kult osobnosti*

V knize můžeme najít i prvky kultu osobnosti, a to v souvislosti s postavou *Henryho Forda*, zakladatele společnosti a ideologa fordismu. Ford je v knize zmiňován jako zbožštěná

¹⁶³ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 22.

¹⁶⁴ V originále: „*And do remember that a gramme is better than a damn.*“ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 63.

¹⁶⁵ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 104.

a neomylná postava, která je uctívána a jejíž vize jsou považovány za nespornou pravdu. Jedním z příkladů kultu osobnosti kolem Forda jsou například sochy na významných místech.¹⁶⁶

Zároveň je lidem vštěpována víra v to, že právě Ford založil moderní civilizaci a že jeho cesty jsou neomylné. Postava *Henryho Forda* je absolutně zveličena a idealizována. Jeho filosofie je vložena do každodenního jazyka občanů, například se místo „ó Bože“ používá „ó *Forde*“¹⁶⁷, a společnost jej uctívá jako božstvo. Ford je obestřen kultem osobnosti.

6.4.6. *Odchod nepohodlných osob*

Pokud člověk nějakým způsobem vyčnívá z davu, je nucen pro dobro a stabilitu společnosti odejít. Odchod nepohodlných osob je v knize praktikován jako prostředek udržení stability společnosti. Pokud někdo nevyhovuje normám a ideologii společnosti, je vystaven sociálnímu vyloučení. V některých případech jsou takoví jedinci odesíláni do odlehlých oblastí světa, kde jsou necháni bez podpory a zdrojů potřebných pro přežití.

Jedním z příkladů odchodu nepohodlných osob je postava Bernarda Marxe, který se odlišuje od ostatních členů společnosti svou zvědavostí a touhou po individualitě. Kvůli svému chování a myšlení je odeslán na ostrov, kde je odkázán sám na sebe.¹⁶⁸ Tento postup si klade za cíl eliminovat nebezpečí, jež by mohl Bernard představovat pro stávající společenský řád a ideologii.

6.5. Klíčové prvky režimu v románu *Konec civilizace*

6.5.1. *Distribuce drog*

V knize je distribuce somy jedním z prostředků, jímž vládnoucí elita udržuje kontrolu nad masami. Každý občan může užívat tabletky jako součást svého každodenního života, což umožňuje společnosti udržet stabilní a klidné prostředí, ve kterém nejsou lidé narušováni

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 140.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 132.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 198–202.

silnými emocemi a nechají se vést pravidly a ideologií vládnoucí elity.¹⁶⁹ Tento mechanismus také slouží k úniku od reality a problémů, jimž společnost čelí.

6.5.2. *Vzdělání a kultura*

V Novém světě je vzdělání ovládáno státem a podřízeno jeho ideologii. Učení je primárně zaměřeno na to, aby lidé byli schopni vykonávat své práce v souladu se společenským řádem. Vše je monotónně předřikáváno a všichni se učí opakováním. Učební plány jsou striktně určeny a všichni žáci jsou vystaveni stejnému obsahu, což vede k uniformitě myšlení a omezení diverzity.

Kultura v pravém slova smyslu, je:

„Spojená s kampaní proti minulosti. (Proto se) ...zavřela muzea, historické památky byly vyhozeny do povětří (naštěstí většina jich byla zničena už za Devítileté války) a byly zakázány knihy vydané před r. 150 po F.“¹⁷⁰

Kultura je vnímána jako nebezpečný prvek, který může ohrozit stabilitu společnosti. Proto jsou všechny staré knihy a umělecká díla vedoucí k přemýšlení a kritickému myšlení zakázány. Lidé jsou vychováváni tak, aby neměli zájem o neužitečnou kulturu a aby se spokojili s povrchními zábavami a stereotypními aktivitami, které jsou jim nabízeny.

6.5.3. *Zábava*

V *Báječném novém světě* fungují pocitová kina jako forma zábavy pro obyvatele. Jedná se o její speciální druh; slouží k udržení populace v uvolněném a veselém rozpoložení. Pocity kina používají vyspělou technologii, aby divákům umožnila intenzivní zážitky, které zahrnují různé smysly a emoce. V kinech se promítají různé druhy filmů, jež mají za úkol vyvolat u diváků jisté citové vzruchy. Filmy jsou vytvářeny tak, aby lidem poskytovaly pocit uspokojení

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 193–194.

¹⁷⁰ V originále: „Accompanied by a campaign against the Past; by the closing of museums, the blowing up of historical monuments (luckily most of them had already been destroyed during the Nine Years' War); by the suppression of all books published before A.F. 150.“ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 36.

a štěstí. Pocitová kina jsou součástí celkového systému kontroly obyvatelstva a jsou jedním z prostředků, které mají zabránit vzniku negativních emocí, jako je například nenávist nebo hněv.

6.5.4. *Hesla*

Ideologie často využívají hesel a frází, jež jsou vymezeny pro konkrétní třídu či skupinu obyvatel, především pro jejich povzbuzení. Tato hesla jsou velmi důležitá k udržování řádu a stability v Novém světě. Například pro Alphy a Bety jsou určena ta, která je učí, aby respektovaly hierarchii a neměly zájem o nízké kasty. Pro nižší třídy jsou to hesla jako *Komunita, identita, stabilita*¹⁷¹, zajišťující jejich spokojenost. Nemají tak tendenci usilovat o vyšší postavení nebo bojovat proti systému. Hesla navíc propagují určité hodnoty a ideologické teze.

Tato hesla jsou běžně používána ve společnosti Nového světa a jsou součástí vzdělávacích programů a propagandy. Často jsou pozitivní a jsou chápána jako něco, co je důležité pro dobro společnosti a šťastný život obyvatel. Nicméně, tento způsob ovlivňování myšlení a omezení svobody je jedním z mnoha totalitních mechanismů, s nimiž se lze v románu setkat.

6.5.5. *Cenzura*

V dystopické společnosti Huxleyho díla je veškerý obsah, který lidé vidí nebo slyší, pečlivě kontrolován vládnoucími orgány, aby si tak zajistily, že zůstává v souladu s oficiální ideologií. V knize je patrné, že cenzura se provádí na všech úrovních společnosti, od kontrolních komisí, jež monitorují publikaci knih, až po blokování určitých slov nebo frází ve vysílání a zábavných programech.

Cenzura se vztahuje nejen na literaturu, ale také na hudbu, filmy, zábavné pořady, a dokonce i na jazyk, který lidé používají. Zajímavé je také to, že není vnímána jako něco negativního, naopak je prezentována jako způsob ochrany obyvatelstva před nebezpečnými myšlenkami a

¹⁷¹ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 1.

vlivy. Lidé věří, že vládnoucí orgány vědí nejlépe, co je pro všechny dobré; ty tedy využívají cenzuru jako způsob udržení harmonie a stability ve společnosti.

Dokonce i umění je pečlivě sledováno a hodnoceno podle toho, zda je vhodné pro spotřebu. Ve společnosti existuje pouze jediný názor a myšlenky, které jsou v rozporu s oficiální ideologií, jsou potlačovány a stíhány. To zajišťuje, že všichni obyvatelé Nového světa budou vychováni ve stejných myšlenkových modelech a budou mít shodné názory na společnost a svět.

Z knihy *Konec civilizace* lze vyvodit mnoho důležitých ponaučení o totalitních mechanismech, jež jsou využity ke kontrole a manipulaci společnosti. Ty zahrnují ideologii, propagandu, hierarchii, cenzuru, trest, kontrolu reprodukce a mnoho dalších.

Autor ukazuje, že je tato dystopická společnost utvářena tak, aby jednotlivci byli odříznuti od svých přirozených instinktů a přeměněni v manipulovatelné nástroje, schopné žít pouze v souladu s vládnoucí ideologií. Kniha nabízí varování před riziky, objevujícími se ve společnosti, která se rozhodne dát přednost bezpečnosti a stabilitě před svobodou a individualitou.

7. Motivy, témata a symboly

Následující kapitola je důležitou součástí analýzy těchto dvou klasických děl dystopické literatury. Romány se zaměřují na temné vize budoucnosti a ukazují, jak by mohla lidská společnost vypadat, kdyby byla podrobena manipulaci a kontrole. Motivy, témata a symboly hrají v obou románech podstatnou roli při zobrazování ideových konceptů, které se v nich objevují. Ačkoliv lze v obou knihách najít motivů, témat i symbolů celou řadu, subjektivně jsem vybrala pouze ty nejvýznamnější.

7.1. Motivy v knize *1984*

7.1.1. *Doublethink*

Jak již bylo řečeno, *doublethink* je schopnost lidí ve společnosti Oceánie přijímat a současně vědomě popírat protichůdné informace. Postavy jsou schopny věřit věcem, které jsou zároveň pravdivé i nepravdivé, a to díky neustálé manipulaci informací ze strany vlády. *Doublethink* má v knize různé podoby, například Winston, hlavní postava, se snaží zapomenout na své vlastní vzpomínky, aby mohl věřit novému nařízení vlády.¹⁷² *Doublethink* je jeden z klíčových motivů knihy, jenž dokonale ilustruje, jak totalitní režim dokáže ovládat lidské myšlení a jednání.

7.1.2. *Zchátralé město*

Motiv zchátralého města lze charakterizovat jako symbol dávné minulosti či svobody, jíž lidé v Oceánii ztratili. Winstonova touha po svobodě a odporu vůči režimu se často vyjadřuje jako touha po návratu do minulosti, do světa, který byl zničen a nahrazen režimem.¹⁷³

Winston a jeho milénka Julia sní o návratu do takového světa a o osvobození se od vlády. Zchátralé město je také symbolem Winstonovy nespokojenosti s režimem a jeho touhy po svobodě. Hlavní hrdina rád navštěvuje město, kde žijí Proléti, dokonce si tam pronajme pokoj.

¹⁷² ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 227.

¹⁷³ Tamtéž, s. 3–4.

Doufá, že unikne režimu a bude moci být sám sebou alespoň tam. Připojí se k němu Julia a pro oba se pokoj ve zchátralém městě stane útočištěm.¹⁷⁴

7.1.3. Zrůdnost moci

Motiv zrůdnosti moci je patrný důsledek absolutní nadvlády či kontroly, jíž režim využívá k ovládnutí lidí. V knize se objevuje několik postav, které jsou symbolem této zrůdnosti, ať už je to Velký Bratr, O'Brien nebo i vedlejší postavy, jako jsou například malí zvědové.

Zrůdnost moci je nejpatrnější v praktikách, jež režim uplatňuje pro udržení kontroly nad lidmi; patří k nim například mučení, včetně elektrických šoků, nebo dokonce úplné vymazání osobnosti, či kompletní předělání osobnosti v novou, věrnou Straně.¹⁷⁵ V této knize to znamená následující: „*Musíš Velkého bratra milovat. Nestáčí poslouchat ho; musíš ho milovat.*“¹⁷⁶ To vše svědčí o tom, jak daleko může moc zajít a jak může být pro lidskou důstojnost a svobodu degradující, jak snadno ji mohou někteří zneužít a jak je jejich touha po kontrole a ovládnutí ostatních obrovská. Tento motiv je také varováním před tím, aby byl člověk opatrný a neustále bránil svou svobodu; v opačném případě by se mohl ocitnout v podobném postavení jako Winston či další obyvatelé Oceánie.

7.1.4. Historie

Je důležité, aby si lidé udržovali svou vlastní historii a aby nebyla manipulována vládnoucím režimem. V knize se vyskytuje mnoho příkladů toho, jak vláda v Oceánii s historií manipuluje. Například, v průběhu knihy se mění "*historické*" záznamy o významných událostech podle toho, jak se změní politická situace.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 107.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 227.

¹⁷⁶ V originále: „... *you must love Big Brother. It is not enough to obey him: you must love him.*“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 232.

¹⁷⁷ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 27–28.

Tento motiv nás upozorňuje na to, jak důležité je, aby si lidé udržovali svou vlastní historii a aby byla zachována pravda o minulosti, aby se neopakovaly chyby a aby se lidé mohli učit ze svých zkušeností.

7.1.5. *Zrada*

Motiv zrady je v knize patrný několikrát, ale pokaždé jej lze vyložit jinak. Sám Winston Smith je zrádcem, neboť se snaží podkopávat režim, v němž žije, a touží po svobodě a skutečné lásce. Otázkou ale zůstává, zda je skutečně zrádcem, když bojuje za svoje vnitřní přesvědčení.

Další významnou postavou, která symbolizuje zradu, je Julia. Vztah mezi ní a Winstonem je zakázaný a nebezpečný. I když se snaží zůstat věrná svým přesvědčením, nakonec ji režim (zřejmě)¹⁷⁸ zlomí a donutí k tomu, aby se Winstona zřekla.

7.1.6. *Vzpomínky a minulost*

Motiv vzpomínek a minulosti je také spojen s hlavní postavou Winstona Smithe. Je zaměstnán jako úředník, jenž upravuje historické záznamy, ale nesouhlasí s prepisem historie a touží po poznání pravdy. Hledá ji v minulosti a to mu umožňuje vidět, jak mocenský režim zpochybňuje nejen současnost, ale i minulost a jak cenzura a manipulace s informacemi omezující lidskou svobodu a důstojnost.

Winston rád setkává členy starší generace. Například jeho návštěva v hospodě Prolétů je pro něj významná, protože si uvědomuje, že není už moc lidí, kteří by mohli vzpomínat na staré časy. Tito lidé jsou jediní, kteří si pamatují skutečnou historii.¹⁷⁹ Jsou vlastně posledními pamětníky, protože neexistuje pravdivá historie – o to se sám Winston, bohužel, stará, když ji v práci prepisuje. Vzpomínky na minulost umožňují postavám vidět skutečnost a porovnat ji s oficiálním výkladem.

¹⁷⁸ „Zřejmě“ z toho důvodu, že si nemůžeme být jisti, jestli O'Brianovo prozrazení její zrady Winstonovi není jen past, aby se Winston podvolil Velkému bratrovi.

¹⁷⁹ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 63–64.

7.2. Motivy v knize *Konec civilizace*

7.2.1. *Kontrola společnosti*

Kontrolou společnosti je protkán celý příběh. Je jí dosahováno různými prostředky, jakými jsou omezování svobody jednotlivců (kontrolovaná reprodukce), manipulace s vědomím a chováním obyvatel (*soma*) a konzumní společnost (absence kultury), protože jak říká Mustafa Mond: „*My máme raději pohodlné věci.*“¹⁸⁰

Motiv kontroly společnosti je v knize často spojen především s nejmodernější vědou a technikou, neboť vládnoucí elity využívají vědecké poznatky k tomu, aby byly schopny kontrolovat společnost v co nejvyšší míře. Proto jsou drogy a hormony systematicky podávány obyvatelům již od jejich narození.¹⁸¹ Tyto látky mají za úkol ovlivňovat psychiku lidí tak, aby se chovali podle představ režimu a nechtěli na sobě či svém okolí cokoli měnit.

7.2.2. *Odcizení*

Společnost se odcizuje své přirozené podstatě a potřebám. Lidé jsou vyloučeni z tradičního procesu rozmnožování a zvyků, které jsou pro ně běžné a přirozené. Místo toho jsou uměle vyráběni v laboratořích a jejich chování a myšlení je ovlivňováno pomocí různých chemických a biologických procesů.¹⁸² Důsledkem toho je, že přicházejí o své instinkty, emoce a potřeby, což vede k nedostatku autenticity a spontánnosti v jejich životech.

Lidé také ztrácejí svobodu volby a jsou omezeni v možnostech, jak žít svůj život. To vše vede k pocitu odcizení a odtržení od jejich vlastní přirozené podstaty. V knize takové odcizení zažívá John, který touží po autentičnosti, již zná ze své vlastní kultury a tradic. Sounáležitost ale v londýnské společnosti nenalézá, ale nemůže se vrátit ani do rezervace, proto volí odchod na samotu.¹⁸³

¹⁸⁰ V originále: „*We prefer to do things comfortably.*” HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 169.

¹⁸¹ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 5.

¹⁸² Tamtéž, s. 4.

¹⁸³ Tamtéž, s. 218.

7.2.3. Spokojenost

Spokojenost je vlastně protikladem ke skutečnému lidskému štěstí. Společnost vytvořila umělou formu spokojenosti a štěstí pomocí kontrolovaného prostředí a různých chemických a biologických procesů, které ovlivňují lidské emoce a myšlení. Toto umělé štěstí však není autentické a je založeno na potlačení negativních emocí, jako jsou strach, smutek nebo frustrace.

Protože lidé jsou v této společnosti omezeni v možnostech, jak žít svůj život a jak se cítit, jsou nuceni přijmout umělou formu spokojenosti jako jedinou možnou volbu.

„Svět je teď stabilní. Lidé jsou šťastní. Dostanou, co chtějí, a chtějí jen to, co mohou dostat. Daří se jim dobře, jsou v bezpečí; nikdy nejsou nemocní, nemají strach ze smrti; netrápí je matka ani otec; nemají ženy ani děti, nemají lásku, kterou by silně prožívali; jsou predestinováni tak, že se prakticky nemohou chovat jinak, než jak se chovat mají. A když se něco nedaří, je tu soma.“¹⁸⁴

Autor také poukazuje na to, že umělé štěstí vede k pasivitě a nezájmu o vlastní osud, což je v rozporu s přirozenou lidskou touhou po seberealizaci a osobním růstu. Protože jsou lidé spokojeni a nechtějí svůj život měnit, ochotně tolerují společenské nedostatky a setrvávají v pohodlné, ale neuspokojivé pozici.

7.2.4. Rodičovství

Lidé v této společnosti nemají žádné vztahy založené na láskyplné péči a zodpovědnosti, ale pouze na biologické reprodukci a výchově, kterou zajišťuje stát. *„Musíte si uvědomit, že za oněch časů hrubého rozmnožování plozením živých mláďat odchovávali děti jejich rodiče,*

¹⁸⁴ V originále: *„They get what they want, and they never want what they can't get. They're well off; they're safe; they're never ill; they're not afraid of death; they're blissfully ignorant of passion and old age; they're plagued with no mothers or fathers; they've got no wives, or children, or lovers to feel strongly about; they're so conditioned that they practically can't help behaving as they ought to behave. And if anything should go wrong, there's soma.“* HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 155.

nikoli státní ústředny pro predestinaci.“¹⁸⁵ Z citace vyplývá, že ve společnosti je rodičovství dehumanizováno a redukováno pouze na biologickou reprodukci v péči státu.

Děti jsou odděleny od svých rodičů a jsou vychovávány v kolektivu, v němž jsou kontrolovány a formovány podle daných potřeb. Tím se lidská rodičovská láska a odpovědnost stávají zbytečnými a nežádoucími a jsou nahrazeny umělým výchovným systémem, který slouží společenským zájmům.

7.2.5. *Identita*

V příběhu jsou lidé od narození rozděleni do různých kast podle svých biologických a chemických vlastností.¹⁸⁶ Jejich role jsou určeny a životy omezeny, což jednotlivcům brání v rozvoji vlastní identity a potlačuje to rozmanitost a individualitu. Názory a postoje jsou jim vštěpovány již od embryonálního a dětského období a ovlivňují jejich myšlení a chování.¹⁸⁷ To je překážkou osobního rozvoje a různorodosti.

7.3. *Témata v knize 1984*

Jedním z hlavních důvodů, proč se kniha stala tak populární, je její schopnost dokonale ilustrovat důsledky totalitního režimu na lidskou společnost. V této podkapitole se zaměřím na zásadní témata, která Orwell román prozkoumává.

7.3.1. *Totalitní vláda a kontrola*

George Orwell zobrazuje dystopickou společnost, v níž zruďný režim ovládá všechny aspekty života svých obyvatel, včetně jejich myšlení a chování. Vláda používá širokou škálu nástrojů, jako jsou propaganda a mučení, aby si zajistila absolutní kontrolu nad jednotlivci a zabránila jakékoli formě odporu.

¹⁸⁵ V originále: „For you must remember that in those days of gross viviparous reproduction, children were always brought up by their parents and not in State Conditioning Centres.“ Tamtéž, s. 16.

¹⁸⁶ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 3-7.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 16.

Toto téma je zvláště důležité v současném světě, kde mnoho zemí zažívá rostoucí autoritářství a útoky na základní lidská práva. Kniha nás upozorňuje na nebezpečí, jež vzniká, když vlády získávají přílišnou moc a kontrolu nad společností. Zdrojem tohoto tématu může být autorova vlastní zkušenost s totalitními režimy, jako je například Sovětský svaz¹⁸⁸, kde Strana absolutně ovládala všechny aspekty života svých obyvatel.

V díle lze spatřit, jak vláda používá všemocnou Ideopolicii a Ministerstvo pravdy k tomu, aby si udržela kontrolu nad společností a aby zlikvidovala jakýkoliv odpor. Toto téma nás upozorňuje na to, jak je důležité, aby se společnost aktivně bránila proti snahám vlád o omezení svobody občanů.

7.3.2. *Svoboda a individualita*

Právo na svobodu a individualitu je pravým opakem totalitních praktik. Analýza tohoto tématu nás upozorňuje na to, jak důležité je, aby si lidé svou svobodu a individualitu udrželi a aby žili v souladu s vlastní svobodnou vůlí.

Winston a Julia hledají cestu ke svobodě a individualitě, ale jsou nakonec zcela zničeni vládnoucím režimem. Je proto nutné postavit se tlaku režimu, obhájit základní lidská práva a nepovažovat svobodu jedince za automaticky neměnnou hodnotu.

Zdrojem tohoto poznání může být autorův život, v němž se snažil najít své vlastní místo ve společnosti, a bránil se nátlaku, aby se přizpůsobil tehdejšími normám. Téma je stále aktuální i dnes, neboť mnoho lidí stále hledá vlastní způsob života a bojuje proti stereotypům a konvencím.

7.3.3. *Paměť*

V knize "1984" má paměť velký význam. Hlavní postava Winston Smith si uvědomuje, jak důležité je pamatovat si minulost a zachovávat si vlastní vzpomínky, i když se je vláda snaží

¹⁸⁸ PISCH, Anita. "The Phenomenon of the Personality Cult — a Historical Perspective" [online]. Australian National University Press, 2016, pp. 49–86. JSTOR, [cit. 2023-23-03] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1q1crzp.7>.

vymazat a nahradit je vlastními verzemi minulosti. Ve světě Oceánie je paměť považována za nebezpečnou, a proto se režim snaží lidem vnucovat jen jednu pravdu a jediný názor.

Vláda nechce, aby lidé měli své vlastní vzpomínky nebo jiné zdroje informací, které by mohly odporovat oficiální verzi. Proto pečlivě kontroluje všechny dokumenty a knihy, aby zajistila, že budou obsahovat pouze to, co odpovídá oficiální propagandě. Winstonova touha po zachování vlastních vzpomínek a pravdy o minulosti je v příběhu velmi důležitá. Z toho plyne následující: je důležité zachovat si vlastní myšlení a nevzdávat se svobody. Orwell nás vyzývá, abychom si uvědomili, jak podstatné vlastní vzpomínky a myšlenky pro člověka jsou. Žádná vláda či autorita nemá právo je o nás připravit.

7.3.4. *Sex a láska*

Sex a láska jsou pod přísnou kontrolou státu, který si přeje, aby se lidé soustředili pouze na pracovní výkon a byli loajální vůči Straně. Vztahy mezi muži a ženami či jakékoli neopodstatněné sexuální aktivity jsou přísně regulovány a sledovány.

Winston Smith touží po lásce a emocionálním propojení s jiným člověkem. V dystopické společnosti však tyto touhy nejsou povoleny a jsou považovány za nedůstojné. Winston se snaží prožít láskyplný intimní vztah s Julií; to je ale zakázáno a je to považováno za trestný čin.

Orwell na zakázaném vztahu výše zmíněné dvojice ukazuje, jak moc totalitní režim ovlivňuje lidské vztahy a soukromí. Touha po lásce a sexuální touha jsou přirozené, avšak v Oceánii se jedná o tabu a jsou potlačovány státním aparátem.¹⁸⁹ Vztahy mezi muži a ženami jsou omezeny na povinnosti a plnění příkazů, což způsobuje napětí, frustraci a pocit neuspokojení.

¹⁸⁹ STORRIE, Stefan. *Revolutionary from the waist down – Sex and Politics in George Orwell's 1984*[online]. Research Gate [cit. 2023-09-02]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/335950962_Revolutionary_from_the_waist_down_-_Sex_and_Politics_in_George_Orwell's_1984.

7.3.5. *Moc a manipulace*

Jak již bylo uvedeno dříve, veškerou moc drží v rukou Strana. Manipulace informacemi a propaganda jsou hlavními nástroji, které režim využívá k udržení moci a ovládnutí myšlení lidí. Sám Winston pracuje pro Ministerstvo pravdy, jež vědomě pozměňuje zprávy a přizpůsobuje jejich obsah aktuální situaci. Winston si je toho vědom, ale reálně to nemůže změnit.

Moc a manipulace jsou také vysledovatelné v systému trestů a výslechů, v neustálém špehování obyvatel, v jejich podřízenosti a pasivitě. Režim trestá každého, kdo se nepodvolí.

Orwell tímto tématem dokazuje, jak může moc korumpovat a jak snadno se dá manipulovat lidmi, kteří si nejsou vědomi toho, co se skutečně děje v jejich společnosti.¹⁹⁰

7.3.6. *Propaganda*

Režim v Oceánii používá propagandu jako jeden ze svých hlavních nástrojů k manipulaci s obyvateli. Zprávy jsou cenzurovány, různě upravovány a vydávány za pravdivé, aby podpořily Stranu. Ministerstvo pravdy je zodpovědné za šíření propagandy a kontroluje každý krok obyvatel. Noviny, pouliční rozhlas a televize jsou jen malým příkladem masové propagandy, se kterou musí lidé žít.¹⁹¹ Orwell zobrazuje to, jak snadno lze manipulovat lidmi a také nás varuje, že ne všechno je vždy pravdivé a že je třeba zprávy, informace a fakta ověřovat.

7.3.7. *Technologie*

Autor jasně vnímá to, jak mocně mohou být technologie využity k ovládnutí lidí a omezování jejich svobod. Věda a technika se stávají nástrojem režimu k udržení moci

¹⁹⁰ ISMAYANTI, Devi. *The Community Manipulation through Big Brother's Tyranny in George Orwell's Nineteen Eighty Four* [online]. Ideas: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature. Research Gate [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/366886822_The_Community_Manipulation_through_Big_Brother's_Tyranny_in_George_Orwell's_Nineteen_Eighty_Four/references.

¹⁹¹ YEO, Michael. *Propaganda and surveillance in George Orwell's ineteen Eighty-Four: Two Sides of the same coin* [online]. Global Media Journal: Canadian Edition, vol. 3, no 2, p. 49-66. Research Gate [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/366886822_The_Community_Manipulation_through_Big_Brother's_Tyranny_in_George_Orwell's_Nineteen_Eighty_Four.

a potlačení jakéhokoliv odporu. Dále varuje svět před nebezpečím, které nastává pokud technologie není používána s rozmyslem a s ohledem na lidská práva.

Už v roce 1948 si Orwell uměl představit, že technologie mohou být zneužity k ovládnání a manipulaci s obyvateli. Nesprávné používání nové technologie vede k potlačení svobody, individuality a nezávislosti obyvatel. Podle Heinze Luegenbiehla věřil Orwell, že technologie by měla sloužit lidem a pomáhat jim v jejich životech, ale pokud je používána způsobem, který narušuje lidská práva a svobody, stává se nebezpečnou.¹⁹² Technologie může být zneužita k manipulaci s informacemi, sledování lidí a omezování jejich svobody myšlení a projevu. Orwell se právem obával, že pokud nebudou lidé ostražiti v tom, k čemu jsou technologie využívány, mohou se v tuku despotických a vládychtivých jedinců stát prostředkem k dosažení totalitní kontroly a omezování lidských práv.

7.4. Témata v knize *Konec civilizace*

7.4.1. *Manipulace a technologie*

Konec civilizace varuje před nebezpečím využití nové technologie k ovládnutí společnosti. Autor popisuje například striktní kontrolu nad reprodukcí pomocí technologicky nového umělého oplodnění (včetně Bokanovského procesu, který umožňuje vytvářet několik desítek identických jedinců z jednoho vajíčka), rozdělení do kast již v embryonálním stádiu a také učení se pomocí hypnopedie (kdy si lidé osvojují prorežimní názory a postoje).¹⁹³ James Sexton označil tento pokrok jako pragmatický, protože z knihy jasně vyplývá, že každý jednotlivec by měl sloužit k výrobě a spotřebě.¹⁹⁴

¹⁹² LUEGENBIEHL, Heinz C. *1984 and the Power of Technology* [online]. Social Theory and Practice, vol. 10, no. 3, 1984, pp. 289–300. JSTOR [cit. 2023-29-02]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23556567>.

¹⁹³ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 3–7.

¹⁹⁴ SEXTON, James. *Brave New World and the Rationalization of Industry* [online]. Reprinted from English Studies in Canada 12, 1986, p. 424-36. [cit. 2023-11-03]. Dostupné z: <https://opentextbc.ca/englishliterature/wp-content/uploads/sites/27/2014/06/brave-new-world-and-the-rationalization-of-industry-3.pdf>.

K pokroku dochází také ve výrobě léčiv; je vyvíjena *soma*, droga díky níž je život lehčí. Ona i další drogy jsou velmi návykové. Jedinou kulturní záležitostí jsou *pocitová kina* (*feelies*), tedy kina, v nichž se promítají filmy s tak silnými sensorickými vjemy, že diváci mohou cítit, slyšet, a dokonce i vnímat vůně a materiály, které se v nich objevují. Tyto technologie jsou používány k udržování stability a harmonie ve společnosti, ale současně také slouží k ovládnutí a kontrole jedinců.

7.4.2. *Morálka*

Hlavní postavy v knize jsou vystaveny novému způsobu života a novému hodnotovému systému, který je diametrálně odlišný od toho, jež znaly předtím. Jedním z důležitých aspektů morálky je absence svobody výběru a rozhodování (lidé si například nemohou vybrat, jestli budou rodiči, nebo sezdaným párem). Všichni jsou vedeni k tomu, aby plnili své určené role a aby se neodchýlili od společenských norem.

O morálce můžeme hovořit i v případě sexuality z pohledu Johna. V moderním světě jsou vztahy považovány za dočasné a nezávazné a sex je vnímán jako zábava. Ale John má jiné představy o vztahu. Díky tomu, že čte staré texty jako Shakespeara, je jeho vztah k sexualitě až rytířský¹⁹⁵.

7.4.3. *Rodinná výchova*

V románu je rodinná výchova přežitkem. V Novém světě se děti nevychoávají v rodinách, ale jsou tvořeny uměle pomocí Bokanovského procesu. Ten proces zaručuje, že každé dítě bude mít stejnou fyzickou a mentální úroveň jako ostatní děti, což podporuje stabilitu a řád v celé společnosti.¹⁹⁶ Ačkoli se v knize rodina neobjevuje v tradičním smyslu slova, existuje vztah mezi mateřskými instinkty a mateřskou láskou.

¹⁹⁵ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 170.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 3–7.

Linda představuje extrémní příklad toho, jaký dopad může mít rodinná výchova v Novém světě. Nešťastnou shodou okolností totiž musela zůstat v Novém Mexiku, kde žila v rezervaci a kde porodila syna jménem John. S ním žila v izolaci a vychovávala ho v duchu tradičních hodnot a zvyklostí, což v Novém světě představuje nemyslitelnou věc.¹⁹⁷ Když se Linda a John vrátí do moderního světa zjišťují, že zde platí jiná pravidla. Rodinná výchova, jakou měla Linda s Johnem, není v Novém světě akceptovatelná a rodina jako taková ztrácí svůj význam.

V Novém světě je rodičovství nahrazeno výchovou v kolektivu a pod vedením státních orgánů. Děti jsou od raného věku vychovávány k poslušnosti a spolupráci v rámci své třídy. Tato výchova v kolektivu a absence rodinného vztahu má za následek ztrátu individuálního myšlení a svobody výběru.

7.4.4. *Hédonismus*

Hédonismus: „*Původně filozofické, zejm. etické učení, podle něhož kritériem štěstí a podstatou lidského úsilí je dosahování slasti, s čímž souvisí i vyhýbání se nepříjemnému*“¹⁹⁸, je dalším důležitým tématem v knize Konec civilizace, protože lidé jsou vychováni tak, aby se vyhýbali bolesti a následovali cestu maximálního potěšení.

Hédonismus je patrný například v podobě používání somy, která lidem umožňuje zapomenout na problémy a cítit se šťastně. Tato droga je distribuována všude a její užívání je naprosto běžné. Jiným příkladem je zábavní průmysl, jenž slouží k tomu, aby lidé měli přístup ke všem druhům zábavy a zážitků¹⁹⁹. Tyto zážitky jsou navrženy tak, aby co nejvíce stimulovaly smysly a zaručily maximální potěšení.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 101.

¹⁹⁸ NEKONEČNÝ, Milan. *Hédonismus* [online]. Sociologický ústav AV ČR. [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/H%C3%A9donismus>.

¹⁹⁹ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 143.

Hédonismus však také ukazuje svou temnou stránku. Lidé jsou si navzájem cizí, postrádají skutečné hodnoty a vztahy, chybí jim opravdové emoce. Zkoumání věcí a introspekce jsou považovány za zbytečné, a dokonce pro stabilitu společnosti nebezpečné.

7.4.5. *Moderní svět*

Huxley dokázal vytvořit futuristickou společnost, která je založena na nejmodernějších vědeckých objevech a technologiích. Moderní svět se v této knize projevuje především v neustálém vývoji a inovacích v oblasti vědy, technologií a medicíny.²⁰⁰ Huxleyho vize moderního světa je spojena s ideou kontroly nad jednotlivci a společností. Jednotlivci jsou v této společnosti přizpůsobováni standardizovaným procedurám, aby byli schopni plnit své společenské role. Procedury jsou neustále zdokonalovány, aby byly co nejúčinnější v dosahování stanovených cílů.

Tento moderní svět také vytváří iluzi štěstí a naplnění. Jednotlivci jsou stimulováni pomocí různých technik, jako je například užívání drogy *soma*, aby byli se svým životem spokojeni. Huxley tímto způsobem ukazuje, jaké nebezpečí lidstvu hrozí, pokud se stane závislým na stimulech, jež mu umožní únik od reality, únik od běžného života.

7.5. Symboly v knize *1984*

7.5.1. *Velký bratr*

Symbol Velkého bratra je jedním z nejdůležitějších prvků v knize. Velký bratr představuje personifikaci totalitního režimu, který ovládá a sleduje každý krok obyvatel Oceánie. Je to postava, která vzbuzuje strach a podporuje kult osobnosti, jenž vládne společnosti. Velký bratr je přítomen všude v každodenním životě lidí.

²⁰⁰ FIRCHOW, Peter. *Science and Conscience in Huxley's 'Brave New World'* [online]. Contemporary Literature, vol. 16, no. 3, 1975, pp. 301–16. JSTOR. [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1207404>.

Tento symbol je tak silný, že se mu lidé nemohou vyhnout a přesvědčení, že Velký bratr vše vidí a slyší, podrobuje všechny neustálé kontrole a vyžaduje naprostou oddanost a poslušnost.

7.5.2. *Televize*

Televize nebo také *Telescreen* je symbol dohledu nad obyvateli Oceánie. Každý z nich má ve svém domě obrazovku, která funguje na principu televizního a kamerového systému, což vládním autoritám umožňuje vše sledovat a naslouchat každému kroku obyvatel.²⁰¹

Tento symbol tedy dokresluje fakt, že totalitní režimy využívají média jako nástroj kontroly a manipulace. Každý rozhovor a každá interakce jsou sledovány a zaznamenávány, což znamená, že lidé si nemohou být jisti, kdo je jejich přítel a kdo nepřítel.

7.5.3. *Místnost 101*

Místnost 101 představuje nejvyšší stupeň hrůzy a podřízenosti. Je to vůbec to nejhorší, čemu lze člověka v Oceánii vystavit. Dokonce i smrt je lepší než návštěva této místnosti (v tom případě je smrt vysvobození).

V místnosti 101 jsou lidé podrobena nejhoršímu druhu psychologického mučení, kdy jsou konfrontováni se svými největšími obavami a nočními můrami.²⁰² Tato místnost je symbolem absolutní moci totalitního režimu, jeho zrůdnosti a nepostižitelnosti. Místnost 101 je symbolem zvrácenosti a tyranie, nelidskosti, jež neváhá zajít do extrémů, jež ponižuje důstojnost člověka a zašlapává jeho myšlenky a city.

7.5.4. *Dvě minuty nenávisti*

Dvě minuty nenávisti jsou krátká setkání, během kterých jsou obyvatelé vystaveni propagandě a nenávistnému projevu proti nepřátelům státu (především postavě zrádce

²⁰¹ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 4.

²⁰² Tamtéž, s. 218.

Emmanuela Goldsteina).²⁰³ Jsou symbolem každodenního projevu loajality vůči režimu a nutnosti podržet si správné myšlení a emoce.

Takové akce ukazují, jak mocným nástrojem může být manipulace a umělé vytváření nepřátel v totalitní společnosti. Během dvou minut jsou obyvatelé vystaveni silnému pocitu nenávisti – pokud nereagují adekvátně, stávají se podezřelými. Pocit nenávisti je vyvoláván a udržován režimem proto, aby obyvatelé neustále cítili strach a podezírali kdekoho ze zrady a případné vzpoury.

7.5.5. Těžítko

Tento předmět je symbolem historie i paměti, jíž nelze změnit. Pro Winstona má těžítko nesmírnou hodnotu. Jak sám říká: „*Nemyslím, že to něco je – totiž, nemyslím si, že to někdy k něčemu sloužilo. Proto se mi to líbí. Je to kus historie, který zapomněli změnit. Vzkaz z doby před sto lety, kdyby to někdo uměl dešifrovat.*”²⁰⁴ Těžítko pro něj představuje důkaz toho, že minulost nebyla pouhou smyšlenkou či snem a že v minulosti existovaly odlišné skutečnosti, názory a přesvědčení.

7.6. Symboly v knize *Konec civilizace*

7.6.1. Soma

Soma je univerzálním řešením všech problémů. Je to způsob, jak utéct před realitou, jak se zbavit stresu a obav. V románu je používání somy symbolické, protože ukazuje, jak společnost řeší úzkost tím, že nabízí snadnou cestu k úniku, bez ohledu na možný následek, jímž je absolutní závislost. *Soma* také symbolizuje odcizení jednotlivce od vlastního já a společnosti kolem něj, což je další důležitý prvek v této dystopické knize.

²⁰³ Tamtéž, s. 8.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 112.

7.6.2. *Malpais*

Malpais lze chápat nejen jako symbol rezervace, ale především jako symbol alternativního způsobu života, který je v opozici k technologicky vyspělému a konzumnímu stylu života v Novém světě. Je to místo, kde žijí lidé stále udržující svou tradiční kulturu, zvyky a způsob života, jež jsou v Novém světě potlačovány ve prospěch homogenizované a uniformní společnosti. Malpais umožňuje jedincům prožívat a vyjadřovat svou individualitu a nezávislost.²⁰⁵

Třebaže je jedinečnost v Novém světě potlačována a lidé jsou vystaveni neustálé kontrole, stále existují místa a ti, kteří dokáží odolat systému a najít si své vlastní způsoby života a myšlení. Malpais tedy symbolizuje naději na změnu a odpor proti společnosti, jež individualitu a nezávislost potlačuje.

7.6.3. *Hypnopedie*

Hypnopedie je symbol nástroje, jímž je společnost schopna ovlivňovat myšlení a chování svých obyvatel. Je to technologie/věda, která jedincům umožňuje přijímat informace a učit se během spánku. V knize je používána k posilování ideologie a upevňování konzumního a materialistického způsobu myšlení. Tento symbol tak ukazuje, jakým způsobem je společnost schopna ovládat své obyvatele a utvářet jejich chování a postoje k životu.

Hypnopedie také symbolizuje dehumanizaci a ztrátu individuality, protože jedinci jsou nuceni absorbovat a akceptovat určitou ideologii a způsob myšlení, což jim brání v prožívání vlastních myšlenek a emocí. Pro každou situaci jsou vybaveni jistým výrokiem, který jim byl několikrát vštěpován během dětství, například: „*Jeden gram vzít, je lepší než klít.*“²⁰⁶

²⁰⁵ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 93–97.

²⁰⁶ V originále: “*And do remember that a gramme is better than a damn.*” HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 39.

7.6.4. *Predestinace*

V této dystopické společnosti jsou jedinci vytvořeni a vychováváni tak, aby přesně plnili předem stanovené role a společenské funkce. Každý má přiděleno určité postavení, které získává již při svém zrození. *Predestinace* tedy symbolizuje omezení svobody a možnosti volby, jakož i jednotu společnosti, protože každý jedinec je vytvořen a vychován tak, aby byl dokonale přizpůsoben společnosti a jejím potřebám.²⁰⁷ Tento symbol tedy ilustruje to, jaké nebezpečí přináší uniformita a jaké důsledky absence individuálních a originálních myšlenek vyvolává.

7.6.5. *Shakespeare a klasická literatura*

Shakespeare a klasická literatura jsou symboly minulosti a kultury, jež moderní svět potlačuje a odmítá. Obyvatelé se soustřeďují na hedonistické zážitky a jsou oddáni konzumnímu způsobu života.

Klasické knihy jsou v Novém světě zakázány a jsou považovány za zastaralé a nebezpečné. Lidé jsou vychováváni k tomu, aby se nezajímali o klasickou literaturu a aby se neptali na minulost. Společnost tak upřednostňuje současnou kulturu sloužící k udržení neměnného stavu a k potlačení odlišností. Tento symbol dokazuje, jak jsou knihy a kultura pro utváření našich myšlenek a hodnot důležité. Huxleyho kniha také naznačuje, že pokud ztratíme spojení s minulostí a klasickou literaturou, můžeme ztratit smysl pro naše kořeny a tradice.²⁰⁸

²⁰⁷ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 2–6.

²⁰⁸ MECKIER, Jerome. *Shakespeare and Aldous Huxley* [online]. *Shakespeare Quarterly*, vol. 22, no. 2, 1971, pp. 129–35. JSTOR. [cit. 2023-29-03]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2868801>.

8. Protagonisté a vedlejší postavy

V této kapitole se zaměřím na analýzu postav a jejich vztahů v obou románech. Bude sloužit jako vodítko k porozumění hlavním tématům – svobodě, moci a kontrole. Hlavní postavy *Winston Smith z 1984*, *Bernard Marx* a *John z Konce civilizace* jsou ztělesněním idejí a způsobů, díky nimž se můžeme vcítit do světa dystopie.

Kromě toho se budu věnovat také vedlejším postavám – *Julii*, *Lenině*, *Mustafu Mondovi* a *O'Brienovi*, neboť jsou významnými aktéry vývoje příběhu. Díky následnému rozboru bude možno porozumět postavám obou románů, jejich charakterům a rozhodnutím ovlivňujícím dějovou linii.

8.1. Hlavní hrdina

8.1.1. 1984 – Winston Smith

Hlavní postavou knihy *1984* je muž jménem *Winston Smith*. Mnoho osobních informací o něm nemáme. Například o jeho věku můžeme pouze spekulovat na základě nemnoha románových pasáží. On sám se několikrát zmiňuje, že před třiceti lety bylo něco jinak.²⁰⁹ Z toho lze usoudit, že je mužem středního věku. Dozvíme se rovněž, že byl jednou ženatý²¹⁰, ale že už je rozvedený. Co ale známe, je jeho pracovní zařazení. *Winston Smith* pracuje jako úředník na Ministerstvu pravdy. Konkrétně se podílí na prepisování historických dokumentů tak, aby odpovídaly aktuální propagandě režimu.²¹¹ Jeho práce spočívá v tom, že se snaží změnit minulost tak, aby se hodila k aktuálním politickým záměrům vládnoucí Strany. Jeho pracovní pozice je však poměrně bezvýznamná, což znamená, že *Winston* nemá žádnou moc nebo vliv na politické rozhodování. Plní pouze rutinní a mechanické úkony.

Winstonovu osobnost lze charakterizovat třemi rysy, které se v průběhu příběhu vyvíjejí a mění. Za prvé, *Winston* je *myslitel a intelektuál*, jenž se snaží porozumět světu a nalézt v něm

²⁰⁹ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 24–25.

²¹⁰ Tamtéž, s. 50–51.

²¹¹ Tamtéž, s. 4.

smysl.²¹² Toto je zřejmé z jeho neustálého hledání pravdy, touhy po poznání a nezávislosti myšlení. Schopnost přemýšlet a hodnotit situaci nezaújatě ho také činí kritikem režimu a zdrojem nespokojenosti. Za druhé, Winston je *silně emocionální a citlivý člověk* toužící po lásce, intimnosti a společenském kontaktu. Jeho touha po intimním vztahu s Julií a jeho vzpomínky na minulost mu dávají naději na lepší budoucnost a pomáhají mu bojovat proti pocitu beznaděje.²¹³ Za třetí, Winston je *bojovník*, který se snaží vzepřít režimu a uskutečnit své touhy po svobodě a individualitě. Jeho odvaha a odhodlání se však neustále potýkají s režimním tlakem a kontrolou, což ho často nutí myšlenky a pocity skrývat a vystavuje ho to nebezpečí.

Především je ale Winston velmi hloubavý a posedlý myšlenkami na svobodu a nezávislost: „*Svoboda znamená svobodně prohlásit, že dvě a dvě jsou čtyři. Jestliže toto je dáno, všechno ostatní z toho vyplyne.*“²¹⁴ Je znechucen totalitním režimem, v němž žije, a hledá způsob, jak by mohl uniknout ze spárů vládnoucí Strany a získat zpět svou individualitu. Nicméně jeho touha po svobodě a jeho snaha o větší dávku nezávislosti na režimu vedou ke konfliktu mezi jeho vnitřními hodnotami a zákony vnějšího světa.

Winston se potýká se ztrátou naděje na lepší budoucnost. Jeho myšlenky jsou podrobeny neustálému tlaku režimu, který mu vnucuje vlastní představy o realitě a nutí ho, aby přijal jejich verzi historie a současnosti.²¹⁵ Postupně se Winstonova psychika a mentální stav zhoršují, přičemž je vystaven neustálému stresu a manipulaci.

Jeho touha po svobodě je hnací silou, která ho nutí riskovat život, aby mohl dosáhnout svých cílů.²¹⁶ Winstonova motivace je rovněž podpořena vzpomínkami na minulost, jíž vládnoucí Strana cenzuruje a přepisuje podle svého uvážení. Winston se snaží připomenout si vzpomínky na život před totalitním režimem a najít v nich smysl, aby mohl objevit sílu a motivaci k boji

²¹² Tamtéž, s. 22.

²¹³ Tamtéž, s. 168.

²¹⁴ V originále: „*Freedom is the freedom to say that two plus two make four. If that is granted, all else follows.*“ ORWELL, George. 1984. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 68.

²¹⁵ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 202–203.

²¹⁶ Tamtéž, s. 118–121.

proti režimu.²¹⁷ Winstonova motivace je však narušena neustálým tlakem a manipulací, které jsou na něj režimem vyvíjeny. Jeho myšlenky a myšlenkové procesy jsou zcela ovládnuty společenským zřízením a jeho vnitřní touhy jsou potlačovány.

Winstonovy touhy jsou jedním z klíčových prvků jeho osobnosti. Touha po svobodě a individualitě je silně propojena s jeho myšlením, jednáním a vnitřním světem. Winston chce být schopen přemýšlet a jednat nezávisle, což je nemožné v režimu, jenž mu vnucuje restriktci a kontrolu. V režimu, v němž je přemýšlení a jednání jednotlivců monitorováno a omezováno, je Winstonova touha po svobodě a individualitě narušena a podrobena tlaku a manipulaci ze strany státního systému. Jeho touha po lásce a intimnosti je rovněž zmařena, protože mezilidské vztahy jsou v režimu potlačovány a sledovány. Jeho touha po poznání a pravdě ho nutí hledat skryté informace a fakta, jež vládnoucí Strana potlačuje a přepisuje. Tuto touhu však neustále oslabují režimní propagandistické kampaně, které cílí na myšlení a emoce lidí.

Postava Winstona prochází velkým vývojem jak vzhledem k jeho názorům a touhám, tak i k psychickému stavu. Na začátku příběhu je Winston unavený a nespokojený, ale stále se drží zvyklostí a nevidí možnost něco změnit. Nicméně, poté co se protagonista setká s Julií a zapojí se do protirežimní činnosti, začíná se jeho postoj k společenskému zřízením radikálně měnit. Je kritičtější a dokáže se vymanit ze společenských konvencí, což se projevuje například tím, že si začne psát deník²¹⁸ a pronajme si soukromý pokoj ve čtvrti Proletů²¹⁹. V průběhu děje Winstonovo odhodlání v boji proti režimu sílí, ale zároveň je stále více konfrontován s jeho nátlakem, což Winstona nutí vyvíjet větší a větší úsilí, aby se dokázal bránit. Jeho neustálá snaha zůstat věrný nově nabytým hodnotám a cílům je ale zmařena, když se dostane do rukou O'Brienovi a je mučen. To je okamžik, který Winstona zlomí. Ztrácí veškeré iluze a to vede ke konečnému přijetí režimu; Winston se stává věrným a oddaným občanem.

²¹⁷ Tamtéž, s.118.

²¹⁸ Tamtéž, s. 16.

²¹⁹ Tamtéž, s. 77.

8.1.2. *Konec civilizace*

Hlavní postavu knihy může být zprvu těžké určit. Na začátku se zdá, že je to Bernard Marx, inteligentní a nekonformní muž, který se cítí ve společnosti jinak než ostatní lidé, což ho vede k pochybnostem o systému a jeho vlastním místě v něm. Nicméně jak se příběh odvíjí, roli protagonisty přebírá John, muž, jenž vyrůstal mimo společnost a jenž přináší nový, odlišný pohled na svět. Další způsob, jak lze na dílo nahlížet, je rozdělení knihy na dvě části, kdy každá z nich má svého hlavního hrdinu.

8.1.2.1. *Bernard Marx*

Bernard je popsán jako ošklivý, malý a také: „*Říká se, že někdo udělal chybu, když byl ještě v láhvi – v domněnce, že je to gama, přidal do jeho krevní náhražky alkohol. Proto je tak zakrnělý.*“²²⁰ Tento popis vzhledu Bernarda Marxe podtrhuje jeho pocit odlišnosti a izolace od ostatních lidí ve společnosti. Je to člověk, který se necítí příliš pohodlně ve své kůži a má větší tendenci k vlastním myšlenkám, což mu v této společnosti nedělá dobře.²²¹

Bernard Marx pracuje jako psycholog, dokonce specialista na hypnopedii.²²² Jeho práce spočívá v tom, že má za úkol pomáhat s výchovou dětí, aby byly vhodně začleněny do společnosti, protože v mládí se člověk pomocí hypnopedie naučí nejvíc.

Bernardova osobnost má své pozitivní i negativní stránky, jimiž se liší od ostatních. Jedním z jeho charakterových rysů je jeho intelekt: „*Lidé jen kráčí od požitku k požitku a neustálá práce, souložení a zábava jim nenechají ani chvíli na to, aby se posadili a rozjímali.*“²²³ Bernard je mimořádně inteligentní a je schopen analyzovat a kritizovat společnost, v níž žije. Na druhou

²²⁰ V originále: “*They say somebody made a mistake when he was still in the bottle—thought he was a Gamma and put alcohol into his blood-surrogate. That’s why he’s so stunted.*” HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 33.

²²¹ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 36.

²²² Tamtéž, s. 28–29.

²²³ Tamtéž, s. 47–48.

stranu, umí být také egoistický až narcistický, což ho někdy činí nedostatečně empatickým k ostatním postavám.²²⁴

V knize je popsán jako komplikovaná a nevyrovnaná osobnost. To je výsledkem jeho pracovního výkonu, při němž se musí každodenně zabývat způsobem, jakým společnost řídí myšlení a chování lidí. To způsobuje, že Bernard trpí vnitřním konfliktem a má tendenci k melancholii a samotářství. Navíc odmítá drogu somu.

Jeho psychika je vystavena ještě větší zátěži poté, co se setká s Johnem, který pochází z jiného, primitivního světa. Bernard je okouzlen Johnovou silnou osobností a schopností cítit a projevovat skutečné emoce, což je ve společnosti vzácností. Pokouší se Johna využít ke svému vlastnímu prospěchu, ale jeho plány selhávají a to vede k dalšímu prohlubování jeho uzavřenosti do sebe.

Jeho postava se potýká s nedostatkem motivace v rámci společnosti, neposkytující mu možnosti pro osobní rozvoj a naplnění. Vzhledem k tomu, že každý člověk má svou předem stanovenou roli, Bernard se cítí ztracený a neuspokojený. Nicméně, po setkání s Johnem, najednou najde motivaci v podobě touhy po emocionálních prožitcích.²²⁵ Johnova jedinečnost Bernardovi ukáže, že je možné žít jinak, než jak stanovují daná pravidla a normy.

Bernard Marx bojuje s vlastními touhami, které jsou v rozporu s normami a očekáváními společnosti, v níž se nachází:

„Připadá mi,“ zaváhal a hledal vhodný výraz, jako bych byl více sám sebou, viš-li, co mám na mysli. Více svůj, a nejen součást něčeho jiného. Nikoli jen pouhá buňka sociálního organismu.“²²⁶

²²⁴ Tamtéž, s. 56.

²²⁵ Tamtéž, s. 150–151.

²²⁶ V originále: *“But it’s lovely. And I don’t want to look.” “But I do,” he insisted. “It makes me feel as though, he hesitated, searching for words with which to express himself, “as though I were more me, if you see what I mean. More on my own, not so completely a part of something else. Not just a cell in the social body.”* HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 63.

V této společnosti jsou lidské touhy potlačovány a nahrazovány umělými stimuly a drogami, což vede k tomu, že mnoho lidí ztrácí schopnost cítit a prožívat skutečné emoce. Bernard je jedním z mála jedinců, kteří si uvědomují, že něco v této společnosti nefunguje správně, a touží po něčem jiném. Jeho hlavní touhou je být uznáván a mít moc, což v jeho společnosti představuje vzácnost.²²⁷ Tuto touhu usilovně následuje a snaží se ji naplnit za každou cenu. Nicméně, poté, co se setká s Johnem, se Bernardovy touhy změní. Johnova silná osobnost a schopnost cítit a projevovat skutečné emoce ho přitahuje natolik, že on sám začne toužit po svobodě a emocionálních prožitcích, které jsou v jeho společnosti zakázány.²²⁸

Bernardův vývoj je velmi zajímavý, protože postupně začíná projevovat odlišné názory a postoje než jeho současníci. Na začátku příběhu trpí předsudky lidí, ačkoliv má vynikající schopnosti. Jeho touha být uznáván a mít vliv na ostatní ho však nutí hledat cesty k dosažení cíle. Poté, co se setká s Johnem, se Bernardovo chování začne měnit, dokonce začne být pyšný. Pak ale nastává zlom a znovu se cítí odstrčený a zneuznaný a uvědomuje si, že v jeho společnosti není místo pro jedince, kteří se snaží být jiní.

Bernard je terčem posměchu a zesměšňování ze strany svých kolegů. Jeho snaha najít své vlastní místo v tomto novém světě se zdá být marná a Bernard je nakonec potrestán tím, že je převelen na odlehlé místo.²²⁹

8.1.2.2. *John (pan Divoch)*

Jeho příběh ilustruje, jakým způsobem se jedinec, je-li odloučen od své původní kultury a tradic, snaží najít místo v novém, zcela odlišném světě. John je jedním z mála v této společnosti, kteří si uvědomují, že něco v ní nefunguje správně a touží po něčem lepším.²³⁰

²²⁷ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 78.

²²⁸ Tamtéž, s. 150–151.

²²⁹ Tamtéž, s. 199.

²³⁰ Tamtéž, s. 184–186.

Je to citlivý muž, jenž se snaží najít smysl svého života. Jeho původní kultura a tradice ho učily uctívat přírodu, což mu způsobuje značné napětí v nové společnosti, kde se lidé oddělili od přírody, a navíc ji zatracují²³¹. John také projevuje silné morální hodnoty, jež jsou pro něj důležité. Má silný vztah ke knihám a poezii, které jsou pro něj zdrojem inspirace a zároveň připomínkou toho, co v jeho společnosti chybí.

Johnova prožívá vnitřní konflikt mezi svou původní kulturou a tradicemi, v nichž vyrůstal, a novým světem, jenž ho obklopuje. Tento konflikt ho nutí přemýšlet o vlastních hodnotách a způsobu života, což ho přivádí k závěru, že společnost, ve které se nachází, je nesprávná a dehumanizující. Psychologické aspekty Johnovy osobnosti jsou také velmi důležité. Johnova touha po lásce, přátelství a smysluplném vztahu se projevuje v jeho náklonnosti k Lenině a jeho matce Lindě. Nicméně, jeho romantické představy jsou v rozporu s realitou a jsou ovlivněny jeho výchovou v rezervaci. Tyto rozpory vedou k náhlým a dramatickým změnám v jeho chování²³², což se projevuje v jeho násilném jednání vůči ostatním postavám, především Lenině.

Johnova motivace spočívá v hledání vlastní identity a pochopení jeho místa ve světě. John se cítí být izolován a odcizen od své původní kultury a tradic; to ho nutí hledat něco, co mu umožní najít jeho místo v novém světě. John také touží po autenticitě a lidské důstojnosti, které v této společnosti chybí. John vidí, že lidé jsou pouhými „*biologickými stroji*“ a jejich štěstí zcela závisí na drogách.²³³ Jeho motivace spočívá v hledání skutečného života a autenticity a to ho vede k odmítání společnosti, v níž žije, a k hledání alternativních způsobů života.

Na začátku knihy John vstupuje do společnosti „*civilizovaných*“ lidí jako zástupce jiné kultury a tradice. Je fascinován technologiemi a novými způsoby života, ale zároveň se snaží

²³¹ Tamtéž, s. 196.

²³² Tamtéž, s. 170.

²³³ Tamtéž, s. 122.

zachovat si svou identitu a hodnoty, což se projevuje například v jeho vztahu ke knihám a k přírodě. V průběhu děje však John zažívá čím dál tím větší frustraci a zoufalství.

Zjistí, že nová společnost není schopna pochopit jeho hodnoty a touhy a že vztahy mezi lidmi jsou povrchní a nevýznamné. Jeho frustrace a zklamání vyvrcholí v tragickém konci.

8.2. Hlavní ženská postava

8.2.1. *Julia*

V knize *1984* je *Julia* hlavní ženskou hrdinkou. Neznáme její příjmení, protože je zřejmě mnohem důležitější znát její pracovní zařazení a to, jestli je oddanou členkou společenství. Je to mladá žena, která také pracuje na ministerstvu.²³⁴

Juliina role v příběhu je velmi důležitá. Především je jedním z hlavních důvodů, proč se Winston rozhodne bojovat proti Straně a systému, jenž ovládá celou zemi. Jejich vztah je pro něj způsobem úniku a útěku z reality.²³⁵ Ona je tou, která si uvnitř udržuje rebelii a svobodu, díky malým, ale významným činům v životě.²³⁶ Stejně ale nakonec končí zlomená Velkým bratrem.²³⁷

Vztah Julie a Winstona je klíčový. Zpočátku se jedná o romantickou aféru, která jim umožňuje uniknout z reálného světa plného utrpení a beznaděje. Později se ale ukáže, že je jejich vztah také spjat s touhou po svobodě a odporu proti Straně.²³⁸ Julia představuje pro Winstona způsob, jak se vymanit z područí Strany a žít v tajnosti podle vlastních pravidel. Její přítomnost mu dává pocit naděje a síly bojovat proti totalitnímu režimu. Nicméně, jejich vztah se ukáže jako nebezpečný, když jsou oba zatčeni a vyslýcháni.²³⁹ Julia a Winston jsou nuceni

²³⁴ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 9.

²³⁵ Tamtéž, s. 109.

²³⁶ Tamtéž, s. 108.

²³⁷ Tamtéž, s. 223.

²³⁸ Tamtéž, s. 108.

²³⁹ Tamtéž, s. 170.

zradit jeden druhého, aby unikli mučení a smrti. Citové pouto mezi nimi je zlomeno, když jsou opět propuštěni a musí žít odděleně.

Julia je zajímavá i díky svému přístupu ke světu; tím se od Winstona liší. Zatímco Winston je spíše samotářský a intelektuální, Julia je sebevědomá a praktická. Dokáže sehnat věci, které jsou pouze výsadou *Vnitřní strany* (cukr, kávu, ...), a zároveň se umí skvěle přetvařovat, například jako členka *Antisexualní ligy*. Její silná vůle a nezávislost jsou také zjevné, když si udržuje svůj osobní prostor a nepodléhá konformitě a kontrole režimu.

Juliina postava prochází v knize *1984* vývojem od tajemné a přitažlivé mladé ženy, k níž se Winston cítí silně přitahován, k partnerce v jeho revoltě proti totalitnímu zřízení.

Na začátku knihy se Julia jeví jako možná informátorka režimu.²⁴⁰ Ale když příběh pokračuje, stává se neznámou a tajemnou postavou, která ve Winstonovi vzbuzuje zájem svým zjevem a chováním. Postupně také vychází najevo, že Julia je proti režimu, což ji spojuje s Winstonem. V průběhu děje jejich vztah nabývá na intenzitě a významu, když se společně zapojí do odbojových aktivit.²⁴¹ Julia se stává Winstonovou partnerkou v jeho protirežimní revoluci a přispívá svou odvahou a nezávislostí k úspěchu jejich plánů. V závěru knihy, kdy jsou Winston a Julia dopadeni a podrobeni brutálnímu mučení, ztrácí Julie nezávislost, když se podvoluje vůli Strany a zradí Winstona.²⁴² Tato situace svědčí o tom, že kontrola myšlení a manipulace s lidmi jsou mocnou zbraní v rukou totalitní moci. Dokonce i odvážní a nezávislí jedinci se podvolují systému, jenž umně využívá nelidských praktik a zruďných ideových koncepcí.

8.2.2. *Lenina Crownová*

Lenina je krásná a inteligentní mladá žena, pracující jako laboratorní technik v Líhni v Londýně. Její postava symbolizuje ideály společnosti, v níž žije. Je symbolem ženy, která je

²⁴⁰ Tamtéž, s. 49.

²⁴¹ Tamtéž, s. 126.

²⁴² Tamtéž, s. 198–199.

plně společnosti přizpůsobena a věří v její teze. Zároveň ale ukazuje, že i v této dokonale regulované společnosti existují vztahy a emoce²⁴³, jež nelze potlačit ani ovládat.

Lenina je považována za typickou občanku, která se bez výhrad podřizuje pravidlům a hodnotám jejího světa. Její myšlení a chování jsou ovlivněny prostředím, v němž vyrůstala a jenž ji naučilo, že všechny problémy je možno vyřešit drogami, sexem a zábavou. Je velmi atraktivní, což ji v Londýně přináší značné výhody. Zároveň je inteligentní a vzdělaná, ale její zájem se soustředí převážně na povrchní zábavu a kulturní trendy. Lenina je emocionálně velmi zranitelná a citlivá. Zamilovává se snadno a vášnivě, ale její city jsou plytké a založené na momentálním zájmu. Je také velmi závislá na somě,²⁴⁴ droze, která umožňuje občanům Nového světa zapomenout na jejich problémy a udržuje je v dobré náladě.

Lenina prožívá dva výjimečné vztahy. Prvním z nich je vztah s Bernardem. Leninu a Bernarda spojuje vzájemné sympatie, ale zároveň je mezi nimi výrazný rozdíl v myšlení a chování. Lenina se snaží společnosti přizpůsobit a respektuje její pravidla, zatímco Bernard se snaží odhalit pravdu o svém světě a najít si své místo v něm. Leninu také fascinuje populární kultura a zábava, zatímco Bernard je introvertní a rád tráví čas sám se svými myšlenkami. Navzdory těmto rozdílům má vztah mezi nimi úspěch a vzájemně se ovlivňují.

Druhý vztah má Lenina s divochem Johnem. Jejich známost je komplikovaná a plná nedorozumění. Lenina se poprvé setká s Johnem na své dovolené v Novém Mexiku, kde John s matkou žije. John ji okouzlí svými neobvyklými názory a myšlenkami, které se liší od těch, jež Lenina ze svého světa zná. Lenina se do Johna zamiluje a snaží se s ním navázat vztah. Johnovi ale připadá její láska příliš snadná a nezasloužená. Navíc se mezi Leninou a Johnem postupně projevuje hluboká kulturní propast, jež odděluje jejich světy a způsobuje, že jsou si navzájem cizí.

²⁴³ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 167.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 95.

Leninina postava prochází v průběhu děje několika významnými změnami. V úvodu je příkladem občankou, která ale má problémy se střídáním partnerů; osudným se jí stane pobyt v rezervaci, kde se setkává s Johnem, jenž jí ukáže jiné životní hodnoty. Toto setkání otřese Leninovým světem a vede k několika vnitřním konfliktům. Postupně se mladá žena začíná zajímat o literaturu a kulturu a vzdaluje se povrchnímu způsobu života. V závěrečných kapitolách knihy se stává svědkem hrůz okamžiku, kdy John a další odmítají přijmout její téměř dokonalý svět. Kromě toho John opovrhne jejími city a zklame ji.

8.3. Vedlejší postavy

8.3.1. 1984 – O'Brien

O'Brien je jednou z nejzáhadnějších postav celé knihy. Na počátku příběhu je Winstonovým spojencem, předává mu tajné informace a slibuje mu svobodu a revoluci.²⁴⁵ Tím si čtenáře získává na svoji stranu a nikdo nepředvídá zvrát. Avšak později se ukáže, že to vše byla jen léčka a O'Brien je vlastně zrádce, který Winstonovi nabídl falešnou naději na útěk a svobodu, aby ho mohl později zlomit a podrobit si ho.

V průběhu děje O'Brienova postava prochází vývojem od tajemné a charismatické osobnosti k brutálnímu mučitelovi a manipulátorovi. Jeho cílem není přemoci Winstonovu mysl, ale zničit ji a nahradit ji naukou Strany. O'Brien také prokazuje svou vynalézavost v oblasti mučení a kontroly mysli²⁴⁶, což z něj dělá postavu ještě děsivější.

O'Brien má v příběhu několik rolí. První, v níž ho spatříme, je role *kolegy z práce*, který možná ano a možné ne sympatizuje s Winstonovým myšlením.²⁴⁷ Poté přejímá roli *člena Bratrstva* – tedy uskupení, jež se snaží svrhnout režim Velkého Bratra.²⁴⁸ Třetí je vlastně rolí

²⁴⁵ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021, s. 15.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 198–199.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 15.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 130.

oddaného člena Vnitřní strany a jeho poslední rolí je *mučitel*²⁴⁹ a „*reformátor*“ správného chování vůči Straně.

8.3.2. *Konec civilizace – Mustafa Mond*

Mustafa Mond je člověk, který stojí v čele společnosti a zajišťuje její stabilitu a funkčnost. Jeho práce spočívá v řízení společnosti a rozhodování o tom, jaká pravidla a technologie se k udržení stability a kontroly občanů používají.²⁵⁰ Mond je charakterizován jako velmi inteligentní a kultivovaný jedinec aktivně se zajímající o historii, filosofii a umění. Je také velmi pragmatický a schopen přijímat těžká rozhodnutí, která jsou nutná k udržení stability společnosti.²⁵¹

Navzdory svému vlivu a moci je Mond v knize zobrazen jako člověk, jenž si sám uvědomuje, že tento Nový svět je velmi omezený a že občané jsou v mnoha ohledech znevýhodněni, ale stále se rozhoduje pro udržení současného stavu.²⁵² Jeho postava se v průběhu děje mění jen mírně. V závěrečné části knihy však odhalí svou vlastní historii a své vlastní touhy, včetně touhy po větší svobodě, již ale přesto aktivně potlačuje, jak sám říká: „*Vybral jsem si tohle, a vědu jsem pustil k vodě.*“²⁵³

8.3.3. *Konec civilizace – Hemholtz Watson*

*„... robustní muž s mohutným hrudníkem a širokými rameny; těžký, ale mrštný, pružný a ohebný. Na pěkně vykrouženém piliři krku seděla krásně formovaná hlava. Vlasy měl tmavé a zvlněné, rysy výrazné. Jeho výrazná, energická krása byla typická – každým coulem alfa-plus... Byl zaměstnán jako inženýr emocionálních stavů.“*²⁵⁴

²⁴⁹ Tamtéž, s. 216–217.

²⁵⁰ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 28–29.

²⁵¹ Tamtéž, s. 203.

²⁵² Tamtéž, s. 191–194.

²⁵³ V originále: „*I chose this and let the science go.*“ HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993, s. 160.

²⁵⁴ V originále: „*... built man, deep-chested, broad-shouldered, massive, and yet quick in his movements, springy and agile. The round strong pillar of his neck supported a beautifully shaped head. His hair was dark and curly, his features strongly marked. In a forcible emphatic way, he was handsome and looked, as his secretary was never tired of repeating, every centimetre an Alpha Plus. ... He was an emotional*

Watson je považován za jednoho z nejtalentovanějších členů společnosti a je vážen pro své nadání v oblasti psaní. Tvoří především hymny na oslavu Společnosti. Je charakterizován jako velmi sebevědomý a sebejistý²⁵⁵, ale také trochu osamělý a nespokojený s omezeními, která mu Společnost klade. Je velmi nezávislý a nepřizpůsobivý, což ho odlišuje od ostatních postav v knize.²⁵⁶

Watsonův charakter se vyvíjí, když začne pochybovat o hodnotě své práce a stává se frustrovanějším, protože zjišťuje, že psaní hymnů není tak tvůrčí, jak si myslel. Nakonec se spojí s Johnem, aby společně hledali cestu k větší svobodě a autenticitě.²⁵⁷

engineer. “ Tamtéž, s. 47.

²⁵⁵ HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994, s. 58.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 186.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 42.

Závěr

Utopie a *dystopie* jsou literární žánry, které reagují na problémy společnosti a odrážejí stav, v němž se daná společnost nachází. Utopie je charakterizována jako vize dokonalého místa a prostředí, jež ale nejsou reálné a nemusí být dosažitelné. Naopak dystopie popisuje společnost, která se dostala do špatného stavu; často je to důsledek nějakého konkrétního historického vývoje. Oba žánry mají své kořeny v dílech antického Řecka, středověku a novověku, ale za vrcholné období vzniku utopií a dystopií je považována doba moderní.

Velká Británie prošla v období první poloviny dvacátého století politickými a společenskými změnami, jež se projeví i v literatuře. Události jako první světová válka, hospodářská krize, druhá světová válka a nárůst strachu ve společnosti ovlivnily myšlenky autorů Orwella a Huxleyho, kteří reflektovali tato společenská a politická témata ve svých dílech. Po první světové válce se v některých zemích Evropy vytvořily totalitní režimy, jako byl nacismus v Německu a fašismus v Itálii. Společným rysem těchto režimů byly silné ideologie, které nabízely řešení společenských problémů a snažily se vytvořit optimální společenské řády pro národy, třídy nebo etnické skupiny.

Všechny zmíněné ideologie se zaměřily na přeměnu samotné přirozenosti člověka a měly silně autoritářský charakter. Společensko-politické předpoklady vzniku obou románů jsou důležitým faktorem pro pochopení hlavních myšlenek děl a zároveň ukazují, jakou měrou literatura ovlivňuje své čtenáře a jak moc jsou autoři okolními událostmi sami ovlivněni.

Kniha *1984* George Orwella popisuje totalitní společnost, v níž vládne neomezená moc Vnitřní strany, která systematicky manipuluje jednotlivci prostřednictvím upravených informací a vynucené poslušnosti. Společnost je rozdělena do tří základních skupin s různým postavením a cíli. Na vrcholu hierarchie stojí *Vnitřní strana*, vládnoucí neomezenou autoritou a disponující privilegii a luxusem, na nějž si většina ostatních nedovolí ani pomyslet. *Vnitřní*

strana praktikuje kontrolu nad všemi aspekty života a vytváří zdání netřídní rovnosti. Její členové kontrolují všechny mediální kanály tak, aby vždy podporovaly jejich vlastní zájmy.

Strana je spojena s ideologií Angsoc, což je politický systém potlačující individualitu a likvidující každou myšlenku, která by mohla ohrozit jeho moc. Strana využívá různých technologií a prostředků, jakými jsou skryté mikrofony, televize, špionáž a umělá realita k tomu, aby sledovala a kontrolovala každodenní život obyvatel. Historické záznamy jsou přepisovány a skutečnost je měněna proto, aby odpovídala oficiální linii Strany. Angsoc vytváří uniformní společnosti, v níž jsou všichni lidé jsou stejní a poslušní vládnoucího režimu. Ministerstva jsou klíčovými institucemi, jež mají významný vliv na život obyvatelstva Oceánie.

Vládnoucí režim využívá masivní státní propagandistické kampaně, kontroly myšlení a slov a špionážních mechanismů, aby udržel obyvatelstvo v podřízenosti. Lidé jsou pod nepřetržitým dohledem a žijí v neustálém strachu. Důležitým prvkem útlaku je dehumanizace obyvatel a jejich redukce na jedince, kteří jsou oddáni režimu a plní jeho příkazy. Jsou také zbaveni svých osobních svobod a práv a jsou ve jménu režimu mučeni. Bezcitnost politického zřízení vede k tomu, že obyvatelé Oceánie jsou vnímáni jako pouhá čísla a jsou zbaveni své jedinečnosti. Vše je podřízeno vyššímu cíli, jímž je absolutní moc v rukou státu.

Aldous Huxley v románu *Konec civilizace* vykresluje dystopickou společnost, v níž vládne neomezená kontrola nad každým aspektem života společnosti, včetně lidské reprodukce a používání drog. Symboly jako *soma* představují únik od reality a problémů. Huxleyho román se soustředí na téma konzumu, povrchní zábavy a ztráty občanských svobod v důsledku zneužití moderní vědy a techniky, moci a kontroly myšlení. Stejně jako Orwell nás Huxley varuje před nebezpečím, které přináší autoritativní státní zřízení.

Oba autoři se zabývají otázkou dystopické budoucnosti a kritizují negativní rysy moderní společnosti. Obě knihy prezentují alternativní světy, v nichž jsou lidé podrobena drastickým formám sociální a politické kontroly.

Zatímco Huxleyho *Konec civilizace* se především zabývá konzumní společností, v níž je každý člověk predestinován ke svému sociálnímu postavení a přizpůsoben k uspokojování přání a potřeb konzumní kultury. Orwellovo *1984* se zaměřuje na totalitní režim, v němž je všem lidem vnucována předepsaná ideologie a bezmezná loajalita vůči systému.

Oba autoři kritizují společnost, která potlačuje svobodu jedince, a zdůrazňují důsledky totalitních tendencí. Huxleyho příběh se soustředí na ztrátu identity a autonomie jednotlivce v důsledku konzumního stylu života; zatímco Orwellův román ukazuje, jak může totalitní režim zničit lidskou důstojnost a vymazat osobní svobodu.

Obě díla přinášejí velmi silné kritiky moderní společnosti, ačkoli se zaměřují na její různé aspekty. Huxley i Orwell poukazují na důležitost individuální svobody a na důsledky, k nimž nesvoboda vede.

V románu *1984* vládne společnosti totalitní režim, který sleduje a omezuje každý krok obyčejných lidí pomocí pokročilých technologií a propagandy. V knize *Konec civilizace* je společnost řízena dokonalým systémem kontroly, jenž využívá genetického inženýrství a drog k udržení stabilního stavu společnosti.

Aldous Huxley i George Orwell varují veřejnost před možnými důsledky, pokud by lidé nebyli obezřetní a pokud by přestali hájit svá občanská práva a své občanské svobody.

Bibliografie

Primární literatura

HUXLEY, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage Classics, 1994. ISBN: 978-0-099-47746-4.

ORWELL, Geroge. *Nineteen Eighty-Four*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 2021. ISBN: 978-84022-802-1.

Primární literatura česky

HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace*. E-Book. Přel. Josef Kostohryz a Stanislav Berounský. Praha: Orfeus, 1993. ISBN: 80-85522-27-6.

ORWELL, George. *1984*. E-Book. Přel. Eva Šimečková. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN: 80-206-0256-9.

Sekundární literatura

ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha, Oikoymenh, 1996. ISBN: 978-80-7298-483-1.

BALL, Terence. *Communism* [online]. Encyklopedie Britannica. [27.03.2023] [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/communism>.

BEDFORD, Sybille. *Aldous Huxley. A biography*. London: Chatto and Windus, 1973. ISBN: 00-0216006-4.

BLECHA, Ivan a kol. *Filosofický slovník*. Olomouc: Fin, 1995. ISBN: 80-7182-014-8.

BOWKER, Gordon. *George Orwell*. Praha: Lidové noviny, 2006. ISBN: 80-7106-809-8.

CONGDON, Brad. *Community, Identity, Stability: The Scientific Society and the Future of Religion in Aldous Huxley's Brave New World* [online]. *ESC: English Studies in Canada*, vol. 37 no. 3, 2011, p. 83-105. *Project MUSE* [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: doi:10.1353/esc.2011.0041.

CRICK, Bernard. *George Orwell, a life*. London: Secker&Warburg, 1980. ISBN: 978-0436114502.

CUDDON, John, Anthony. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Sussex: Wiley & Sons Ltd, 2013. ISBN: 978-1-4443-3327-5.

FIRCHOW, Peter. *Science and Conscience in Huxley's 'Brave New World'* [online]. *Contemporary Literature*, vol. 16, no. 3, 1975, pp. 301–16. *JSTOR*. [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1207404>.

FLOUD, Roderick. *The Economic History of Britain Since 1700: Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. ISBN: 521-41499-7.

HUXLEY, Aldous. *Do What YOU Will. Twelve Essays*. London: Chatto & Windus, 1970. ISBN: 978-0701107970.

HUXLEY, Aldous. *Science, Liberty and Peace* [online]. Faded pages [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://www.fadedpage.com/books/20150551/html.php>.

HUXLEY, Aldous. *The doors of perception & Heaven and hell*. New York: Harper Perennial Modern Classics, 2009. 978-0-06-172907-2.

ISMAYANTI, Devi. *The Community Manipulation through Big Brother's Tyranny in George Orwell's Nineteen Eighty Four* [online]. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*. Research Gate [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/366886822_The_Community_Manipulation_through_Big_Brother's_Tyranny_in_George_Orwell's_Nineteen_Eighty_Four/references.

KINDLEBERGER, Charles. *The world in depression 1929-1939*. Berkeley: University of California Press, 1986. ISBN 0520055918.

LUEGENBIEHL, Heinz C. *1984 and the Power of Technology*[online]. *Social Theory and Practice*, vol. 10, no. 3, 1984, pp. 289–300. *JSTOR* [cit. 2023-29-02]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23556567>.

MECKIER, Jerome. *Shakespeare and Aldous Huxley* [online]. *Shakespeare Quarterly*, vol. 22, no. 2, 1971, pp. 129–35. *JSTOR*. [cit. 2023-29-03]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2868801>.

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

MORGAN, Kenneth. *Dějiny Británie*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN: 80-7106-347-9.

NEKONEČNÝ, Milan. *Hédonismus* [online]. Sociologický ústav AV ČR. [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/H%C3%A9donismus>.

ORWELL, George. *Beggars in London* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/beggars-in-london/>.

ORWELL, George. *Homage to Catalonia*. Los Angeles: Indo-European Pub., 2011. ISBN: 978-160444-349-3.

ORWELL, George. *Marrakesh* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/marrakech/>.

ORWELL, George. *Shooting an Elephant* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/shooting-an-elephant/>.

ORWELL, George. *Such, Such Were the Joys* [online]. George Orwell. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.orwell.ru/library/essays/joys/english/e_joys.

ORWELL, George. *Why I Write* [online]. The Orwell Foundation. [cit. 2022-10-07]. Dostupné z: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>.

OUŘEDNÍK, Patrik. *Utopos to byl, kdo učinil mě ostrovem*. Praha: Torst, 2010. 240 s. ISBN 978-80-7215-395-4.

PAVLOVA, Olga. *Literární dystopie a pokusy o její vymezení ve světovém a českém kontextu* [online]. Academia [cit. 2023-06-03]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/38279444>.

PISCH, Anita. “*The Phenomenon of the Personality Cult — a Historical Perspective*” [online]. Australian National University Press, 2016, pp. 49–86. JSTOR, [cit. 2023-23-03] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1q1crzp.7>.

SEXTON, James. *Brave New World and the Rationalization of Industry* [online]. Reprinted from *English Studies in Canada* 12, 1986, p. 424-36. [cit. 2023-11-03]. Dostupné z: <https://opentextbc.ca/englishliterature/wp-content/uploads/sites/27/2014/06/brave-new-world-and-the-rationalization-of-industry-3.pdf>.

SHIRER, William Lawrence. *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon & Schuster, 2011. ISBN: 978-1451651683.

SLÁNSKÝ, Rudolf. *Pětiletý plán proměníme v čin* [online]. *Rudé právo*. 1.1. 1949, s. 1. Dostupné z: <http://kramerius.cbvk.cz:8080/search/i.jsp?language=cs&pid=uuid:bed80e20-3bb6-11dd-8ce1-000d606f5dc6>.

SOUČY, Robert. *Fascism* [online]. Encyklopedie Britannica. [03.03.2023] [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/fascism>.

STORRIE, Stefan. *Revolutionary from the waist down – Sex and Politics in George Orwell's 1984* [online]. Research Gate [cit. 2023-09-02]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/335950962_Revolutionary_from_the_waist_down_Sex_and_Politics_in_George_Orwell's_1984.

THODY, Philip. *Huxley: a Biographical Introduction*. New York: Scribner, 1973, s. 118. 0684-13053-X.

WALLENSFELDT, Jeff. *Nazism* [online]. Encyklopedie Britannica. [17.03.2023] [cit. 2023-28-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Nazism/Totalitarianism-and-expansionism>.

WALSH, Chad. *From Utopia to Nightmare*. New York: Harper&Row, 1962. ISBN:0-8371-6325-0.

YEO, Michael. *Propaganda and surveillance in George Orwell's ineteen Eighty-Four: Two Sides of the same coin* [online]. *Global Media Journal: Canadian Edition*, vol. 3, no 2, p. 49-66. Research Gate [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/366886822_The_Community_Manipulation_through_Big_Brother's_Tyranny_in_George_Orwell's_Nineteen_Eighty_Four.